

OPĆA GEOGRAFIJA

H. BAULIG, *Essais de géomorphologie*. Publication de la Faculté des Lettres de l'Université de Strassbourg, Fas. 114, Les Belles Lettres, str. X-160, Paris 1950.

Bila je sretna ideja kolega i učenika, da se povlačenje iz nastavničkog rada »u cijelom svijetu poznatog i poštivanog učitelja« obilježi ponovnim tiskanjem njegovih najznačajnijih radova. U ovoj zbirci pretiskano je 8 Bauligovih radova. Dva prva su iz historije razvoja geomorfologije (*La philosophie géomorphologique de James Hutton et John Playfair* i *L'oeuvre de William Morris Davis*), a 6 daljih (*Les concepts fondamentaux de la géomorphologie*, *La notion de profil d'équilibre: histoire et critique*; *La Crau et la glaciation würmienne*; *Le littoral dalmate*; *Captures fluviales et déversements*, *Le profil d'équilibre des versants*, i *Questions de terminologie*) raspravljaju o osnovnim problemima geomorfologije. Ovi su radovi tiskani kroz minulih 25 godina (*La notion de profil d'équilibre: histoire et critique*, objavljen u zborniku *Medunarodnog geografskog kongresa u Kairu 1925*).

Ali prof. Baulig, autokritičan i pedantan, nije dopustio da se radovi, koji su općenito smatrani kao klasični, jednostavno pretiskaju. Sve članke osim dva (*La philosophie géomorphologique de James Hutton et John Playfair* i *Les concepts fondamentaux de la géomorphologie*) pisac je popraatio bogatim napomenama, koje sadržavaju naknadnu evoluciju njegovih gledanja i kritički osvrt na tude radove, koji su u međuvremenu izašli. Napomene su uz članak »*La notion de profil d'équilibre: histoire et critique*« znatno opsežnije od prvobitnog teksta. Kao što su prvobitni radovi bili rezultat savjesnog opažanja, korišćenja tuđim rezultatima i strogog logičnog razmišljanja — tako i ove dopune daju uvid i kritički osvrt na sve radove, koji su o diskutiranim problemima u međuvremenu objavljeni.

I pored primjernog poštivanja i oduševljenja za svog velikog učitelja W. M. Davisa pisac ukazuje i na značajne nedostatke njegova rada. Preciznom misli i biranim izrazom istupa Baulig u svim svojim stanovištima. Snažan utisak snage argumenta brzo potiskuje momentani osjećaj oštine izraza. *Essais de géomorphologie* rezultati su životnih napora velikog naučnog radnika. To je ne samo »vjerovalno dosada najkorisnije morfološko djelo« (C. A. Cotton), već i primjer solidna rada, po kome autor spada među najvrednije klasike geografske literature.

J. Roglić

BAULIG H., *Question de terminologie*. Bulletin de l'Association de géographes français, No 208—209, str. 60—62, Paris 1950.

Prof. Baulig raspravlja o problemu značenja riječi »struktura« i »tektonika«. Povod daju tendencije u francuskoj literaturi, da se »strukturuom« označi samo teren, koji nije poremećen.

Baulig iz primjera klasične literature dokazuje, da se riječ »struktura« upotrebljava i u značenju »priroda i položaj zemljišta«, a »tektonika« samo za dislokacije terena.

Smatra, da treba u geomorfologiji razlikovati:

1. konstruktivne ili prvobitne oblike;
2. tektonske oblike nastale jasnim i određenim dislokacijama (bez epirogenetskih pokreta i izvijanja);
3. strukturne oblike, koji su erozivni i na kojima se ogledaju utjecaji petrografskog sastava ili dislokacija i
4. erozivne i akumulativne oblike, koji ne spadaju u gornje grupe.

Bit će sigurno neodređenih i prelaznih oblika, koji se mogu odrediti složenim nazivima »tektonsko-strukturalni« i sl.

J. Roglić

Sixième rapport de la Commission pour l'étude des terrasses pliocènes et pléistocènes. Problèmes des terrasses. Union géographique internationale, Secrétariat de l'Union. Institut géographique. Pierre Michotte, Louvain 1948, str. 1087.

Godine 1926. osnovana je pri Međunarodnoj geografskoj uniji Komisija za izučavanje terasa. Na Međunarodnim geografskim kongresima podnošeni su izvještaji (1928, 1930, 1935 i 1938) o postignutim rezultatima. Već 1938. pokazalo se, da se materijal gomila, ali se pitanja ne raščišćavaju. Zbog toga se sadašnji predsjednik komisije H. Baulig odlučio na težak, ali epohalan postupak.

Na osnovu svih dosadašnjih rezultata ogromnog ličnog znanja i tuđih rezultata Baulig je dao pregled utvrđenih činjenica i neriješenih problema. Izvještaj je sredi u 6 poglavlja (Position du problème; Les méthodes en général; Les terrasses marines; Les terrasses alluviales; Les vallées polycycliques i Les aplanissements cycliques). Da bi izlaganja bila što konciznija i preglednija, autor ih je podijelio u točke (ukupno 205). Ovako sreden izvještaj Baulig je umnožio i poslao članovima Komisije, da stave svoje primjedbe. Razni stručnjaci stavili su primjedbe na pojedina tvrdjenja.

Međunarodna geografska unija zaista je učinila veliku uslugu daljem napretku ne samo studija terasa, već geomorfološkog rada uopće, što je objavila ovaj izvještaj s odgovarajućim primjedbama. Baulig je u posebnom dodatku dao dalja objašnjenja i dopune. Uspjeh je ovog izvještaja bio takav, da je na Međunarodnom geografskom kongresu u Lisabonu predlagano, da se Komisija ukine, jer je uspješno dovršila svoj rad. Ali predsjednik prof. Baulig dokazao je da ima još mnogo problema, koji čekaju rješenje, i Komisija nastavlja svojim radom.

Izvještaj nije udžbenik, već vodič, koji nas vodi kroz probleme i njihovu obradu. Iako izvjestitelj nastoji dati objektivnu sliku stanja, on se ne može očuvati, a da pred problemima ne zauzme određeno stanovište. Eustatičko tumačenje postmiocenog razvoja reljefa bitno je za Bauligova shvatanja u ovom izvještaju. U sažetom tekstu iznijete su veoma važne misli o biti problema i metodama njegova izučavanja. Zajedno sa primjedbama ostalih članova Komisije djelo predstavlja pomagalo, koje će odlučno utjecati na dalji razvoj izučavanja terasa.

J. Roglić

BIROT P.: Essai sur quelques problèmes de la morphologie générale. Instituto para a alta cultura. Centro de estudos geográficos, str. XII-176, Lisboa 1949.

U ovom zanimljivom radu, koji sadrži autorova predavanja na univerzitetima u Portu i Lisboi, raspravlja se o šest osnovnih geomorfoloških problema: zakonima riječne erozije; evoluciji padina; utjecaju klime na razvoj padina; reljefima na vapnencima, granitima i škrljjevcima; cikličkoj analizi i diskordancijama i korelativnim naslagama. Sva ova pitanja obradivana su logično i deduktivno s težnjom, da se izvjesne pojave i matematički preciziraju.

Raspravljajući o zakonima fluvijalne erozije, pisac se koristi eksperimentalnim rezultatima i teoretskim postavkama osobito švicarskih hidrotehničara. Nažalost, kao što i autor priznaje, matematički izrazi nisu adekvatni za rješavanje kompleksnih geomorfoloških procesa. Pisac ukazuje na značenje profila korita, razlike u brzini gibanja pojedinih slojeva vode, vjetrove i sl. elemente, o kojima se u geomorfološkim radovima nije vodilo dovoljno računa.

U drugom dijelu suprostavljene su ideje W. Pencka i H. Bauliga o razvoju padina. Birot podvlači veću tačnost složenijega Bauligova objašnjenja, u kome se vodi računa o različitoj prirodi i brzini raspadanja i rastvaranja, spiranju i kličanju i linearnom odnašanju materijala. Pišćeve ideje dalje su razvijene u slijedećem poglavlju.

Klima ima najveće značenje za razvoj padina. Pisac je raspravio i grafički predstavio razvoj padine u tri karakteristična klimatska tipa: svježem i vlažnom, gdje kličanje ima glavnu važnost, sloj rastresitog pokrova deblji je u nižim dijelovima, a nalazimo ga do vrha padina. Viši, konveksni, dio snižava se, a niži, konkavni, manje je naglašen. U suhim i toplim klimama prevladava spiranje. Viši, konveksni, dijelovi sporo se snižavaju, padine su gole, a podnožni, konkavni, dio izrazito je naglašen i prekriven trošnim pokrovom. U toplim i vlažnim klimama prevladava kemijsko rastvaranje, i debeo rastresiti pokrov prekriva cijele padine; donji, konkavni, dio jače je naglašen.

U četvrtom poglavlju raspravlja se o problemu petrografske morfologije, ukazujući na specifičnosti i razlike među vapnencima, granitima i škrljjevcima. Autor ističe razlike kraškog reljefa u umjerenim i ekvatorijalnim klimama. Dok je granit najotpornija stijena u područji-

ma vlažnih klima, vapnenac je mnogo otporniji u suhim krajevima. Iznosi, zatim, važne i uvjerljive pretpostavke o razvoju kraških oblika, iako objašnjenja za Popovo poje nisu zasnovana na stvarnim odnosima.

Dalje se autor osvrće na probleme cikličke evolucije i analize, kako ih je izložila Davisova škola. Prikazane su različite mogućnosti izvijanja i policikličke evolucije reljefa. Posebnu pažnju zaslužuju objašnjenja lokalnih ciklusa.

Napokon su raspravljani problemi fossiliziranog reljefa prema tome, da li mu je trošni pokrov korelativan ili je stran (diskordantan). Proučavanje sedimentnog pokrova omogućava rekonstrukciju prvobitnog reljefa i odgovarajućih klimatskih prilika. Ova geomorfološka opažanja mogu se dopuniti paleobiološkim i pedološkim studijama. Paleoklimatska istraživanja — kao što je poznato — dobivaju sve veće značenje u geomorfologiji.

Autor je pristaša preciznijih, po mogućnosti matematičkih izražavanja u geomorfologiji i smatra, da verbalističke sinteze ne odgovaraju i škode ovoj disciplini. Sam naglašava, da je »uzalud očekivati, da bi se velika kompleksnost pojava, koja dolazi do izražaja i u obrazovanju najmanjih oblika, mogla izraziti jednadžbama«. Novi je smjer iskušan na vrlo delikatnim problemima geomorfološke discipline i ilustriran primjerima iz Portugala. Ovo su pokušaji preciziranja naučne metodike geomorfologije i novi obećani radovi pokazat će, koliko će se na tom putu poštići.

J. Roglić

BOBEK H.: *Aufriss einer vergleichenden Sozialgeographie. Mittell. d. Geograph. Gesellschaft, Wien, sv. 92, br 1/3, str. 34—45, Wien 1950.*

Ovo je pristupno predavanje autora na Visokoj školi za svjetsku trgovinu u Beču.

Društvo utječe na rad i život pojedinaca. Društvene se strukture mijenjaju i ovise o geografskoj sredini. »Proučavanje društvenih organizacija prema njihovom geografskom rasprostranjenju i utjecaju, koji one vrše u prostoru« — to bi bio zadatak »socijalne geografije«. Veza sredine i društvene organizacije izražena je kod primitivnih društava jače nego kod naprednijih. Utjecaj gradova dolazi do najjačeg izražaja u prostoru.

Izlaganja su demonstrirana primjerima iz jugozapadne Azije, gdje je grad sjedište vlasti i izabljivačkog elementa, a okolno je stanovništvo ekonomski porob-

ljeno, dok u zabačenim predjelima postoje slobodne seljačke zajednice »kabili«. U monsunskoj Aziji seljaštvo ima glavno značenje. U Sredozemlju su se razvili gradovi slobodnih građana. Atlantska Evropa dala je gradove, u kojima odlučujuću ulogu ima ekonomski važna građanska klasa.

Različite sredine pogodovale su, dakle, različitim društvenim tipovima. Ova dva elementa sa složenim komponentama međusobno se isprepliću i uvjetuju različite stvarnosti. Društveni je faktor dosada bio premalo naglašavan, ali je njega nemoguće izdvojiti iz ostalih elemenata geografske stvarnosti. Time se postavlja pitanje, da li je uopće sretno izdvajati različite »geografije« ili ulagati napor, da se u geografskom proučavanju istovremeno vodi računa o prirodnim i društvenim elementima, kao što oni i u stvarnosti istovremeno djeluju. To je bitni problem geografije.

J. Roglić

BRUNHES J.: *La géographie humaine (Edition abrégée), str. 313. Paris 1947.*

Pisac je napisao vrlo opširnu »Géographie humaine« u tri sveska. Njeno četvrto izdanje izašlo je god. 1934. Prevedena je bila na engleski i španjolski, a osjetila se potreba, da se izda i skraćeno izdanje. Kćerka pisca, geograf po struci, udata Delamarre, i P. Defontaine, odobrenjem pisca, koji je umro 1930. god., priredili su skraćeno izdanje, koje je izašlo tek poslije Drugog svjetskog rata. Dok je opširno izdanje popunjeno brojnim primjerima, ovo ih izdanje nema. U njemu je sadržana samo tematika predmeta, kao i u velikom izdanju. Razdijeljena je u 9 poglavlja. Prvo govori o predmetu antropogeografije i njezinu odnosu prema fizičkoj geografiji; drugo raspravlja, kako se mogu grupirati i klasificirati činjenice antropogeografije; treće tumači, kako je čovjek zauzeo neproduktivno zemljište, gradi puteve i kuće; četvrto govori, kako je čovjek uništavao prirodne i uvodio kulturne biljke i životinje; peto govori o destruktivnom djelovanju čovjeka u prirodi, i to o devastaciji biljaka, životinja i ruda; šesto i sedmo poglavlje donosi primjere sintetične antropogeografije, pustinja i visokih planina; osmo poglavlje raspravlja o kvalitativnim svojstvima stanovnika, etnografskim, sociografskim i političkogeografskim; deveto raspravlja o geografskom shvaćanju.

Krasnim stilom zahvaćena je cijela problematika predmeta posebnom metodom. Problematika nije sjeckana, nego je kompleksno prikazana u vezi s čitavim pejzažom. Zato se ova knjiga uvelike razlikuje od općih antropogeografija Ratzela, Hassingera, Hettnera i Huntingtona. Razlikuje se po metodi i od M. Sorra. L. Brunhes je više deduktivan. On uz primjere izvodi zaključke. On ne voli shematiku bez primjera. Iz podataka velike literature, koja je citirana u ovoj knjizi, izvodi interesantne dedukcije za poznavanje ekumene naselja, ekonomsko-geografskih pojava i prometa. Na kraju knjige nalaze se brojne i karakteristične fotografije, kao neka vrst dokumenata.

I. Rubić

CARACI G., Cristoforo Colombo ed i viaggi dei Normani. Bollettino della Società geografica italiana. Ser. VIII, vol. III, fasc. 6, str. 335—342, Roma 1950.

Ne prođe godina, a da se bibliografija o Kristoforu Kolumbu ne obogati nekom novom studijom. No posljednjih je decenija učinjen vrlo malen napredak; redovito se ponavlja ono, što je već poznato. Takvom konstatacijom počinje Caraci svoj polemični članak.

Pisac polemizira sa dvije nove rasprave. Prvu je napisao Finac V. Tanner »Les plus anciens rapports de l'homme blanc et du Nouveau Monde« (Annales de Géographie, LVIII, 1949, str. 132—144), a drugu E. Krenn »Wer hat Amerika zuerst entdeckt? Die grossen See- und Entdeckungsfahrten des irischen Mönches Brandam im 6. Jahrhundert« (Petterm. Mitt., 94, 1950., str. 207—211).

Tanner smatra, da Helluland starih »sagas« odgovara jugoistočnom dijelu Baffinove Zemlje ili okolice Frobishera, a Markland atlantskoj obali Labradoru. Što se tiče Vinlanda tvrdi, da ovaj naziv ne znači zemlju vina, već u staroskandinavskom jeziku »vin« znači pašnjak, i na osnovu toga može se odrediti geografski položaj Vinlanda. Tanner smatra, da su obavještenja o Marklandu i Vinlandu uvijek živa na Grönlandu i Islandu. Vijesti o tim tajanstvenim zemljama širile su se krajem srednjega vijeka po zapadnoj Evropi. Tu je početak lanca o Bjarnu Herjulesonu iz g. 986. Taj je lanac završen poslije četiri vijeka Kolumbovim pothvatom.

Caraci upozorava, da se ne može proglasiti otkrivačem onaj, koji je stupio na tlo Amerike; jedno je naći, a drugo je otkriti. U tome je razlika između puto-

vanja Normana i Kolumbova otkrića. Normanska putovanja nisu imala nikakva utjecaja na razvoj ljudske kulture, a Kolumbov dolazak u Ameriku obilježava jedan od temeljnih datuma u povijesti.

Drugi dio kritike odnosi se na Krennov članak, prema kojemu je prvo putovanje u Ameriku začeto u Irskoj, a izvedeno preko Škotske, Fär-Oera, Grönlanda, pak do otočica Rockalla pred obalom Vinlanda 40° sj. š.). Povratili su se između 40° i 38° od Azora i zatim sjeveroistočnim pravcem u Irsku. Za drugog putovanja monah Brandan i njegovi drugovi pošli su na New Foundland, zatim uz istočne obale kontinenta do Floride, Kube i Bahama, a odatle najkraćim putem u domovinu. Krenn smatra nemogućim, da Brandanova putovanja spadaju u carstvo bajki. Brandanovo je ime bilo dobro poznato kroz čitav srednji vijek; o njegovim su otkrićima pisane knjige u svim evropskim zemljama. Tražila se zemlja blaženih, što je dovelo do Amerike. I Kolumbo se preko tih djela upoznao sa životom i putovanjima Brandana.

Caraci tvrdi, da su sve to fantazije. Smatra, da ovakav članak ne bi bio tiskan u ovom uglednom njemačkom geografskom časopisu, da su ga prethodno pročitali ljudi kao S. Ruge i K. Kretschmer.

A. Jutronić

CHABOT G.: Les conceptions françaises de la science géographique. Geografisk Tidsskrift sv. XII, br. 7/8, str. 309—321, Oslo 1950.

Članak je veoma važan, jer je francuska geografija postigla velike rezultate, i njena iskustva mogu dobro poslužiti geografima ostaloga svijeta. Pisac ukazuje, da su granice geografije veoma neodređene. Otuda sukobljavanje s naukama, koje obraduju isti objekt: geologijom, historijom, sociologijom i etnografijom, urbanizmom, demografijom i dr. Ove specifične nauke mnogo utječu na pojedine geografije, i prodiranje njihovih metoda predstavlja opasnost za geografsko jedinstvo. Francuska je geografija vođena slijedećim principima: 1) treba upoznati prirodne elemente; 2) odrediti rezultate čovječje aktivnosti; 3) objasniti prostorni izgled (pejsaž); 4) geografske rezultate treba predstavljati kartom; 5) sve to ima da posluži upoznavanju, razumijevanju i objašnjenju krajina (regionalna geografija). Regionalna geografija odražava bit i vrijednost geografskog proučavanja — to je glavna osobina francuskog shvaćanja geografije.

Da li je geografija nauka? Aristotel smatra, da nauka proučava općenito. Obzirom na to da je geografija »naučni kompleks«, geografski metod nastoji da shvati odnose između prirodnih pojava i čovjeka, srednje i čovječjeg rada. Geografija će postojati, dok bude postojala ova metoda.

J. Roglić

CHOLLEY A.: Morphologie structurale et morphologie climatique. Annales de Géographie, g. LIX, br. 317, str. 321—335, Paris 1950.

Prof. Cholley je u prošlom broju našeg glasnika »Nove tendencije u francuskoj geografiji« ukazao na potrebu kombiniranog objašnjenja geografskih pojava. U ovom članku on je ovo svoje kompleksno gledanje primijenio na geomorfološke probleme.

Klasična morfologija je tektonska morfologija, ali oblici nastali radom egzogenih sila ovise o klimi, te bismo s pravom mogli govoriti o »klimatskoj morfologiji«. Posljednji pojam želi se ograničiti samo na aridni i glacijalni reljef, t. j. na onaj, koji ovisi o klimatskim poremećajima. Ali u stvari ne postoje dvije morfologije, već jedna, koja ovisi o radu faktora uvjetovanih klimom.

Ne radi se o jednom faktoru, već o čitavom »erozivnom sustavu«, koji odražava klimu. U geomorfološkoj analizi treba, dakle, voditi računa o kombiniranom utjecaju, koji se mijenja od jednog do drugog klimatskog područja. Pritom nema istih granica, već se jedan sistem s drugim prožima i kombinira.

No pored ovog prostornog elementa važan je i vremenski. Klima se tokom vremena mijenjala, i u vezi s time kombinirali su se različiti oblici. Reljef je redovito poligenetski, i pažljiv studij omogućava da se izdvoje raznorodni oblici.

Autor naglašava, da ne želi klimatskom morfologijom potisnuti strukturalnu. Želi naglasiti, da je strukturalni elemenat ranije pretjerano naglašavan. Petrografski sastav isto je tako važan kao i grada, i stijene se pod raznim klimama različito ponašaju. Treba izbjegavati pojmove »strukturalna i klimatska morfologija, jer je njihovo značenje jednostrano i nepogodno da obuhvati stvarnost«.

I ciklička će teorija morati biti znatno izmijenjena, jer je postavljena pod pretpostavkom nepromijenjene klime. Noviji rezultati pokazuju, da svaki erozivni pro-

ces djeluje na nasljeđe, koje su mu ostavili raniji i drukčiji sistemi.

Stvarnost se još komplicira time, što riječni sistemi često zahvaćaju područja različite klime i grade.

J. Roglić

CLOZIER R.: Les étapes de la géographie. Kolekcija »Que sais-je?«, str. 128, Paris 1949.

Svoja je izlaganja autor podijelio u 8 poglavlja: 1. svijet, koji su poznavali antički narodi; 2. velika putovanja Srednjeg vijeka; 3. velika pomorska otkrića 15. i 16. stoljeća; 4. velika pomorska putovanja i mjerenje dimenzije Zemlje u 18. stoljeću; 5. suvremeno doba — istraživanje kontinenta; 6. suvremeno doba — polarna istraživanja; 7. moderna geografija i 8. geografska nauka — zadatak i metode rada.

Lakim i veoma jasnim načinom Clozier nas provodi kroz minula stoljeća, ističući one momente, koji su od historijskog značenja. Nevjerojatno je, koliko je važnih detalja istaknuto u ovoj maloj knjižici. Veću je pažnju pisac posvetio najnovijem vremenu, gdje je uspio da istakne bit geografske metode i razlike među pojedinačnim geografskim školama. Dobro bi bilo, da su prikazana i velika oceanografska istraživanja novijeg vremena. Nema podataka o novim istraživanjima Antarktike. Ova mala i lako pisana knjiga brzo se pročita i pruža znanje neophodno potrebno svakome, tko želi da ude u bit geografije. Neophodno je potrebno, da i mi dobijemo na svom jeziku slično djelo.

J. R.

FIELDEN CL. J. - DACHENWALD G. G.: »Economic Geographys«, II. izdanje, str. 627, New York 1950.

Pisci ove knjige idu genetičkom metodom u prikazu ekonomije svijeta. Čovjek se bavio najprije lovom životinja na kopnu i moru, zatim je rušio prirodnu vegetaciju, te je osnivao seljačke posjede (farme), ekstrahirao rude, dao se na priredivanje ekonomskih dobara, na manufakturu i industriju. Ovaj genetički put ekonomije svijeta prikazali su prostorno i time povezali genetički sa regionalnim prikazom.

U prvom dijelu iznose uvodne misli o ekonomskoj geografiji; u drugom govore o čovjeku kao faktoru u ekonomskoj geografiji. Najprije prikazuju raširenost i gustoću stanovništva u pojedinim krajevima Zemlje. Ona ovisi o reljefu, toplinskim pojasima, količinama padalina, o

razdiobi gradova; u trećem poglavlju raspravljaju o lovu životinja na kopnu i u morima (lokacija lovišta, trgovina lovinom i ribolov na bankovima i na otvorenom moru). U trećem dijelu knjige govore o eksploataciji šuma. Zato nam prije govore o raširenosti šuma na svijetu, zatim o iskorišćavanju šuma tropskih, suprotropskih i umjerenih geografskih širina. U četvrtom dijelu govore o travnim prostorima (savane, prerije) vezanim s ispašom stoke, — to su krajevi nomada — (ovce, lame, jaka, deve i soba). U petom dijelu knjige raspravlja se o agrikulturni. Primitivni se zemljoradnici sele, nazivlju ih motičarima. Tlo je važno za osnovu, postanak i razvoj poljoprivrede. Dobro agrikulturno tlo uvjetovalo je sjedilačke zemljoradnike. U vrućim zonama razvijaju se plantaže. Ljudi su najprije uništili prirodne i uveli umjetne nasade: kaučukova stabla, banane, kakao, čaj, kafu, šećernu trsku. U subekvatorijalnim zonama njeguju se: pamuk, dud, juta, abaka, manila, sisal, kapok. U umjerenom pojasu lan i konoplja. U monsunskim zemljama uzgajaju rižu, sorgun, pšenicu; u mediteranskim zemljama, pšenicu, agrume, masline, lozu. Osobito je važna trgovina žitom u semiaridnim zonama (pšenicom, kukuruзом, ječmom, raži). Sa žitom je u vezi uzgoj svinja. U sjeverozapadnoj Evropi razvilo se mliječno stočarstvo (govedarstvo Danske, Švicarske, Holandije). Posebno govore o produkciji duhana. U šestom dijelu knjige prikazuju rudno blago (kaolin, metali, dijamaniti, zlato, srebro, nitrat, sumpor, ugljen i nafta). Važna je i voda kao vrelo energije. U sedmom poglavlju govori se o tipovima, centrima i distribuciji manufakture. Razvojem pregrade nastale su manufakturne pokrajine. Teška industrija zahtijeva znatno veći tehnički uređaj za produkciju čelika i lijevanje željeza. Posebno su raspravljene metalurškijska, tekstilna i prehrambena industrija. U jedanaestoj glavi raspravlja se o distribuciji i transportu. Moderna tehnička sredstva omogućila su brži, lakši i jeftiniji prijenos dobara. Sve je ovo stvorilo bazu za internacionalnu trgovinu, a prema intenzitetu trgovine nastale su razne trgovačke pokrajine.

Ova je knjiga popraćena brojnim kartama, koje metodom točnika prikazuju raširenost jednog ekonomskog dobra; zatim sadrži velik broj karakterističnih fotografija, obilje statističkih podataka i na kraju svakog poglavlja opširnu literaturu za svaki problem. Po načinu obrade tematike vidi se, da je ova knjiga namijenjena za više škole.

I. R ubić

FISCHER E. i ELLIOT F. E.: A German and English Glossary of Geographical Terms. American Geographical Society, str. VII-111, New York 1950.

Američko geografsko društvo usmjerava dobar dio svoje aktivnosti na rješavanje općih stručno-naučnih potreba. Uz priručnik za geografski rad i odlične karte ovaj rječnik ima veliku praktičnu vrijednost. On olakšava praćenje i korisno upoređivanje dviju velikih geografskih literatura.

Za nas je rječnik naročito važan u ovom periodu, kad većina stručnjaka bolje poznaje njemački, a nova je literatura znatno jača na engleskom. Istina, rječniku je svrha — kako kažu autori — da čitačima engleskog jezika olakša upotrebu njemačke literature. J. Roglič

FLOHN H.: Neue Anschauungen über allgemeine Zirkulation der Atmosphäre und ihre klimatische Bedeutung. Erdkunde, sv. 4, br. 3/4, str. 141—162, Bonn 1950.

U zbijenom članku autor izlaže najnovije rezultate »aerologije« (Koeppen), t. j. meteoroloških istraživanja visokih dijelova atmosfere. Tokom posljednjih 30 godina usavršile su se metode mjerenja i umnožili podaci. Potrebe avijacije povećale su zadatke i daju nove mogućnosti. Tako na pr. glavna njemačka postaja u Bad Kissinguenu vrši godišnje oko 180.000 visinskih meteoroloških mjerenja. Stečeni rezultati znatno mijenjaju ustaljene poglede o zračnoj cirkulaciji i klimatskim podjelama.

Opća cirkulacija atmosfere nije izrazito zonalna, kao što se obično misli. Veliko značenje imaju celularna gibanja. Vladajuća termo-dinamička teorija nije dovoljna, već u mnogim slučajevima treba na prvo mjesto staviti dinamičke momente.

Nova trodimenzionalna meteorologija utvrdila je, da analogno »polarnom frontu« norveških meteorologa, postoji »planetarni front«, duž koga se toplije mase cirkumkvatorijalnog omotača, koje se gibaju prema zapadu, dodiruju s hladnijim zrakom većih geografskih širina, koji se kreće prema istoku. Zapravo su ova dva fronta međusobno funkcionalno povezana.

Veliki oblici reljefa, koji se pružaju smjerom sjever—jug, znatno utječu na zonalna gibanja i visinski raspored zračnog pritiska. Time se stvaraju preduvjeti za dinamička meridionalna gibanja.

Nova su istraživanja dalje utvrdila postojanje drugog pola hladnoće na Baffino-

voj zemlji. Ovaj je pol intenzivniji i konstantniji od istočnosibirskog.

Barometarske prilike u troposferi ovise o toplotnim prilikama na Zemlji i gibanjima zračnih masa u visokim dijelovima atmosfere.

Naročito su važni novi pogledi na monsun, koji u tropskim visinama nastaju skretanjem zapadnih ekvatorijalnih vjetrova, a u većim geografskim visinama skretanjem istočnih pasatskih struja. Monsoni, dakle, nastaju modifikacijom opće planetarne zračne cirkulacije.

Trodimenzionalna meteorologija naglo se razvija, aerološka sinoptika ima ogromno značenje. Stvarna dinamička gibanja sve više potiskuju statističke srednjake, koji ne mogu dati sliku kompleksne stvarnosti. Dinamička meteorologija zamjenjuje statističku. Pisac predlaže novu podjelu klimatskih zona na osnovu ovih dinamičkih principa.

Za vremenske promjene naročito su važna meridionalna gibanja zračnih masa, koja u većim širinama snižavaju temperature, a u ekvatorijalnim povećavaju kiše. Stabilnost zonalnog gibanja uvjetuje stabilnost klime. Meridionalnim gibanjima mogle bi se uspješno objasniti historijske, a možda i diluvijalne klimatske promjene. Tako su engleski klimatolozi utvrdili, da je od polovice 16. do druge polovice 17. stoljeća klima bila naročito pogoršana («mala glacijacija»).

Flohn zaključuje, da nova trimenzionalna meteorologija obzirom na specifičnost metoda i opsežnost zadaće postaje samostalna nauka. Izlaganja se pozivaju na ogromnu noviju literaturu, koja je na kraju navedena. Često pozivanje na izvore i u mnogome još neprecizirana gledanja otežavaju čitanje ovog zanimljivog rada.

J. Roglić

GOTTMANN J.: *Geography and international relations*. World politics, sv. III, br. 2, str. 153—173, 1951.

«Zadaća je geografije da proučava organizaciju različitih prostora, koji su pristupačni čovjeku», — a to je osnova za pravilno rješavanje međunarodnih odnosa.

Za pravilnu ocjenu stvarnosti na različitim prostorima neophodno je potrebno poznavanje veza, osobito kulturnih, s drugim krajevima. U tom pogledu veliku prednost imaju ideje Vidal de la Blache-a pred prirodnjačkim nazorima Ratzela, koji promatra prostor prirodnjačko-ekološki. Engleski geograf Mac Kinder vodi suviše računa o historijskim iskustvima i zastupa politički formalizam. Oba

su pravca umanjila znanstveni karakter geografije. Kompleksni principi Vidal de la Blache-ove regionalne škole mnogo su puta i kod njegovih učenika, osim Demangeona, bili nedovoljno provodeni. Međunarodni odnosi jačaju i u riječi i na djelu. Možda će neki razliku među prostorima i ljudskim grupama smatrati i zaprekom za primjenu općih nazora. Pravilnim objašnjenjima geografije olakšat će rješenje ovih poteškoća. Razlike se mogu uskladiti, a da ne budu brisane.

J. R.

GOTTMANN J.: *De l'organisation de l'espace. Considérations de géographie et économie*, Revue économique' No 1, str. 60—71, Paris 1950.

Skrećemo pažnju na ovaj članak, koji je izišao u prvom broju nove ekonomske revije, koju izdaje poznata izdavačka kuća Armand Colin. Problem odnosa između geografskog i ekonomskog rada i kod nas je naročito aktualan.

Geografi i ekonomisti proučavaju porijeklo u prostoru, kojim se čovjek koristi. «Geograf nastoji shvatiti prostornu stvarnost, a ekonomist traži načine, kako se ovo stanje može dalje razvijati» — dva su gledanja i rada organski povezana. Geografija daje ekonomiji materijalnu osnovu i omogućava vezu između teorije i stvarnosti. Moderni naučni razvoj pokazuje, da su granice među naukama, postavljene u osamnaestom stoljeću, idealizirane i nerealne.

Pisac suprotstavlja geografsku metodu rada ekonomskoj i ukazuje na velike prednosti prve metode, koja je osobito u posljednje vrijeme napredovala. Na kraju se osvrće na prigovor, koji se stavlja, da bi trebalo više izražavati brojem, odnosno matematičkim metodama. Priznajući opravdanost prigovora i važnost ovog elementa, Gottmann na kraju navodi izjavu poznatog fizičara Oppenheimer-a: «Naše iskustvo u fizičkim naukama pokazalo je, da, što se više trudimo da budemo precizni, to manje idemo u dubinu.» Geografi i ekonomisti mogu se međusobno dopunjavati i suradivati, ako pravilno ocjene metode rada druge nauke.

J. Roglić

GOTTMANN J.: *Mer et terre. Esquisse de géographie politique*. Annales (Economies-sociétés-civilisations), br. 1, str. 10—22, Paris 1949.

Diskusija o ovom problemu naročito je važna sada, u momentu prevage tehničkih

sredstava, koja znatno mijenjaju značenje pojmova maritimnosti i kontinentalnosti. Avijacija i brza kopnena prometna sredstva smanjila su značenje kontinentalnosti.

Sve do Prvog svjetskog rata smatrano je more kao glavnim garantom svjetske političke snage (Britansko carstvo). U najnovije doba izbijaju na prvo mjesto države, koje svoju snagu baziraju na suvremenoj organizaciji i korišćenju ogromnih kopnenih prostora. U svijetu se radi sigurnosti vrši koncentracija državnih snaga duboko u kopnenom prostoru, ali tehnika suvereno svladava planetarne udaljenosti. Jačaju opasne tendencije političkog i ekonomskog nacionalizma. Sadašnjost i prošlost dokazuju, da kopnena snaga ne dolazi do izražaja bez pomorskog grananja.

»Politički i ekonomski nacionalizam pogoduju razvoju kopnenih krajeva, dok liberalna ekonomija, podstičući gibanje ljudi i interkontinentalnu razmjenu dobara, ide u prilog primorskih područja.« Danas se naročito vidi, kako ideje i uvjerenja razdvajaju i dijele jače od materijalnih zapreka. »Najveće su zapreke u duhovima ljudi, a snagu crpu iz prošlosti.« Prisustvujemo sukobu konzervativnih tendencija, koje rezultiraju iz historijskih razlika među primorskim i kontinentalnim područjima i rezultata kulturno-tehničkog napretka, koji sve razlike brišu.

J. R.

GUTERSOHN H.: »Landschaften der Schweiz« Forschungen und Leben. Str. 220, s mnogo karata, skica i fotografija, Zürich, 1950.

U regionalnoj geografiji u zadnjim se decenijama počela uvelike studirati razdoba jedne države ili prirodne regije na mikrorogije. Mogli bi navesti mnogo djela, koja raspravljaju o ovoj problematici. Švicarska je alpinska zemlja, u kojoj se nalaze poznate tri zone: centralna tercijarna i dvije mezozojske. Radom raznih endogenih i egzogenih sila razvio se moćan reljef. Osobito je značajno djelovanje ledenjaka. Ta morfološka raznolikost daje okvir brojnim mikrorogijama. Postojanje ovih mikrorogija može se utvrditi raznim dokazima. Pisac utvrđuje 15 mikrorogija (Napf, Huttwil, Egnach, Lavaux, Freiberge [Berner Jura]; Hochtal von la Brevine; Vallée de Joux; Uitikon; Wohlen, Rheinwald; Braunwald; Val d'Anniviers; Aarburg; Zürich). Za svaku ovu mikrorogiju utvrđuje značenje geografskog položaja, elemente prirodne pokrajine. Među te elemente spada agrar-

no-geografska struktura, industrija, naseljenost i t. d.

Pisac studira svaku pokrajinu napose bez promatranja njihovih međusobnih odnosa. Previše je shematski prikazana problematika pojedine pokrajine. Na kraju pisac raspravlja o problemima: što je pejzaž (Landschaft), o tipovima pejzaža, i koje su specijalne odlike švicarskih pokrajina. Na osnovu brojne literature analizira pojam »Landschaft«. Mikrorogije klasificira u tipove po orografiji, agrarnoj strukturi, naseljima, strukturi i zanimanju stanovnika. Zatim prelazi na klasifikaciju švicarskih mikrorogija. Knjiga nas upoznaje sa Švicarskom i može nam poslužiti kao primjer, kako možemo obrađivati mikrorogije.

I. Rubić

HORVAT I.: Nauka o biljnim zajednicama, str. 434, Zagreb 1949.

Mnogostruki i kompleksni elementi određuju značenje pojedinih prostora. Prirodni su uslovi nekog kraja ili prostora tako važni, da zapravo predstavljaju supstrat, na komu se vrši nadgradnja društvenim i kulturnim faktorima. Među prirodnim elementima ističe se vegetacijski pokrov, veoma važan za karakteriziranje i klasifikaciju pejzaža. Prema tome, fitogeografija promatra i istražuje vegetacijske formacije, koje odražavaju određene životne prilike. Vegetacijske formacije sastoje se od biljnih zajednica, koje se razlikuju u florističkom sastavu, ali su prilagodene određenim geografskim sredinama i podudaraju se sa životnim oblicima. Fitogeografija i nauka o biljnim zajednicama ne razlikuju se, dakle, toliko po sadržaju, koji je isti, t. j. biljni pokrov, koliko po opsegu i metodi istraživanja. Iako se fitogeografija ne dotiče velikog dijela osnovnih problema nauke o biljnim zajednicama, a nauka o biljnim zajednicama ne obuhvata važna pitanja geografske rasprostranjenosti bilja, ipak se one nadopunjuju i zajedno teže istom praktičnom cilju. Iz toga je jasno, koliko je ovo djelo važno i potrebno geografima.

Za geografiju su osobito važne tri grane nauke o biljnim zajednicama, i to: sinhorologija, koja prati geografsko raširenje zajednice i određuje njezino značenje za raščlanjenje biljnog pokrova Zemlje; sinhronologija ili, kako je neki zovu, paleofitosociologija, koja istražuje prošlost zajednice i promjene biljnog pokrova pod utjecajem različitih faktora, i sinekologija, koja istražuje zavisnost biljne zajednice od okoline.

Nakon kratkog osvrtu na razvitak nauke o biljnim zajednicama u svijetu i kod

nas analizira autor zajednicu života (biocenozu) kao biološku pojavu, zatim gradu zajednice te sinekologiju, gdje se podrobno bavi faktorima (klimatskim, edafskim, hidrografskim, orografskim, biotskim), koji utječu na razvitak, gradu i raspoređenje biljnog pokrova i zajednice (s rasporedom tipova tla u odnosu prema biljnim zajednicama).

Razvitku zajednice ili singeneticici posvećena je također velika pažnja, jer se u biljnom pokrovu nekog kraja zbivaju stalno promjene, koje su vrlo različite i ne mogu se obuhvatiti s jednog gledišta. Biljna je zajednica floristički i ekološki jasno omeđena cjelina, koja se odlikuje izvjesnom ustaljenošću i određenim životnim prilikama. Čim se promijene životne prilike, nastaju promjene i u sastavu vegetacije; razvija se nova zajednica prilagodena novim prilikama. Razvitak tla i razvitak vegetacije idu uporedo do konačno relativno ustaljene biljne zajednice.

U poglavlju o sinhorologiji (raširenost zajednice) autor analizira areal i geografsku raščlanjenost zajednice, prostorni i visinski raspored vegetacije, biljne zajednice kao osnovu za biljno-geografsko raščlanjenje Zemlje, te raširenost biljnih zajednica u vezi sa životom čovjeka, pa konačno prelazi na kartografsko prikazivanje vegetacije.

Autor naglašava u predgovoru, kako je nastojao da obuhvati ne samo probleme i metode istraživanja, nego i prikaz uspjeha nauke u svijetu i kod nas. Htio je da prikaže i naša dugogodišnja nastojanja oko proučavanja biljnog pokrova. Svojim dugogodišnjim istraživanjima na području nauke o biljnim zajednicama pisac je skupio golemo iskustvo i svestrano poznavanje flore i vegetacije svih naših krajeva, što u ovom djelu dolazi do izražaja. Primjeri, fotografije, originalni crteži, dijagrami, grafički prikazi i tabele gotovo su isključivo originalni i uzeti iz naših krajeva.

Kada Horvatova knjiga ne bi bila ništa drugo nego prikaz naših dugogodišnjih nastojanja i rezultata nauke kod nas, ona bi već polučila svoju svrhu. No moramo je cijeliti tim više, što je ona djelo našeg autora. O. Oppitz

HUNTINGTON E.: Principles of human Geography. Šesto izdanje, str. 80, New York—London 1951.

Poslije Drugog svjetskog rata izišle su brojne opće antropogeografije kod raznih naroda, na pr. M. Sorre »Les fondements de la géographie humaine«, u četiri sve-

ska, A. Hettner »Allgemeine Geographie des Menschen« I, J. Král »Zeměpis člověka« i E. Migliorini u 4 sveska. (Ova su djela prikazana u Geogr. glasniku.)

Sada ćemo se osvrnuti na djelo E. Huntingtona, koji ima svoju posebnu metodu. Djelo je podijeljeno u 10 poglavlja. Prvo govori o odnosu čovjeka prema geografiji; drugo o odnosu čovjeka prema Zemlji kao cjelini; treće govori o elementima klime; četvrto o odnosu čovjeka prema reljefu Zemlje; peto o fiziogeografiji i progresu čovječanstva; šesto o odnosu čovjeka prema tlu i mineralima; sedmo o odnosu čovjeka prema klimi; osmo o odnosu čovjeka prema pojedinim geografskim pokrajinama; deveto o odnosu čovjeka prema čovjeku i deseto o odnosu čovjeka prema cijelom svijetu.

Sažeto, zorno, sa mnogo primjera, zanimljivim načinom izlaže probleme tako, da se ova knjiga čita vrlo ugodno. Zato je doživjela od 1920. do 1951. god. šest izdanja. Ovo djelo treba da poznaje svaki geograf, a potrebno je i za opću kulturu izobraženog čovjeka. Huntington nije opširan kao Hettner, ne piše zanosnim stilom kao francuski antropogeograf (Vidal de la Blache, Brunhes i M. Sorre); on je realista, koji podvlači znanstvene činjenice.

Uvodni dio spada u opću geografiju. Taj se dojam dobije, kad čitamo sve do petog poglavlja. Sva su ta poglavlja iz drugih grana. Prvih pet poglavlja spada u opću geografiju, ali su spoznaje iz ovih poglavlja potrebne antropogeografu, koji ih mora detaljnije i temeljitije poznavati, nego li ih je pisac donio. Ovim načinom pisanja nastavlja pisac u daljnim poglavljima, ali ipak u njima znatno više ulazi u problematiku antropogeografije. (On povlači tangente između čovjeka i spomenutog dijela geografije.) Osobito se služi primjerima iz Amerike, kojoj je ova knjiga u prvom redu i namijenjena. Na koncu svakog poglavlja unosi pisac tematiku (pitanja, vježbe i probleme), koja nam pokazuju, da je djelo namijenjeno školama. Nakon orijentacionih poglavlja o zemlji i stanovništvu prelazi pisac na ekonomsko-geografske probleme, i to na poseban način. Tu se ne postavljaju teži problemi i kompleksi, nego relacije. O tom nam najbolje govori šesto poglavlje (gdje se raspravlja ne samo o odnosu čovjeka prema tlu, nego i prema kulturama, koje uspijevaju na tom tlu; zatim o odnosu prema željezu, aluminiju, nafti i ugljenu). Isto tako raspravlja o odnosima pojedinih faktora klime prema čovjeku. U vezi s klimom navodi agrarno-geografske prilike u svijetu. O raširenosti različitih

kultura i tla, žita, riže, voća, zavisl i gustoća stanovništva. Gdje klimatski faktori nisu pogodni za rast biljki, tamo je i naseljenost mala. Pisac povezuje polarne i pustinske krajeve. Život je znatno brojniji u krajevima između 20 i 40 paralele. To su mediteranske i monsunske zemlje. Pokazuje, koje kulture tla rastu u ovim pokrajinama (žitarije, krumpir, uljarice, voćke, tekst. biljke, životinje), zatim izlaže, koliko znače za industriju i za tržišta. To je glavni dio naše zemlje, subpolarni dio. Ovamo spada u Evropi zapadna i sjeverna Evropa, zatim veliki dio centralne Evrope, u Americi pokrajine velikih jezera. Ti su predjeli gusto naseljeni. Čovjek je u ta klimatska područja naselio različite domaće životinje. Tu se osobito razvila historija čovječanstva. Političku geografiju naziva pisac originalnim naslovom »Odnos čovjeka prema čovjeku« i daje političko-geografski prikaz USA. Politička relacija je važna prema reljefu, moru i okolici. Podvlači, da je reljef mnogo utjecao na razdiobu naroda i političkih jedinica na Balkanu. Raspravlja o utjecaju reljefa na međunarodne odnose, zatim o ekspanziji na moru. Ukazuje na razloge, koji su utjecali, da je Britanija postala velika, zatim govori o ekspanziji USA, Francuske, Japana, Italije, Njemačke, SSSR-a. Prelazi zatim na kratak prikaz velikih političkih regija svijeta, i to naročito Amerike, Australije, Evrope, Azije, Afrike. Pisac je, dakle, zahvatio fizičku i kulturnu antropogeografiju, ekumenu (naseljenost i naselja), ekonomsku i političku geografiju. On ne prikazuje napose grane antropogeografije nego povezuje regionalnu s općom antropogeografijom.

Djelo je pisano u obliku eseja, ali metodski zaključci poglavlja omogućuju, da se može upotrebiti i kao školska knjiga. (Ona u općoj i regionalnoj geografiji potencira antropogeografiju. Time najjedna grana nije jače istaknuta, ni opća, ni regionalna, ni antropogeografija.) Služi se više sintetičkom nego analitičkom metodom. Geografu može poslužiti kao repertorij, kao ugodno štivo. (Znatno su temeljitije antropogeografije M. Sorra, E. Migliorini-a, J. Krála i A. Hettnera). Ne obiluje navadanjem literature kao klasična antropogeografska djela.

I. Rubić

JAMES E.: A geography of man, str. 630, New York—London 1949.

Ova knjiga obraduje opću geografiju, u kojoj prvo mjesto zauzima antropogeografija povezana s regionalnom geogra-

fijom. Prvi dio zahvaća 464 strane, dok su ostali dijelovi, kao dodatak ovom, druge grane opće geografije, i to: kartografija, klimatologija, morfologija, hidrosfera, statistički podaci, geografska literatura i napokon, atlas. Ovaj drugi dio sadrži 155 stranica. Djelo, dakle, prikazuje u glavnim crtama cijelu geografiju, ali dvije trećine su posvećene antropogeografiji. I antropogeografija zahvaćena je na poseban način. U uvodu raspravlja o odnosu čovjeka prema čitavoj Zemlji, o krugu zapadne kulture i ostalim kulturnim krugovima. Osobito podvlači značenje industrijalizacije.

Prelazi na prikaz pojedinih dijelova Zemlje; najprije prikazuje privredu krajevine, a onda djelovanje čovjeka, odnosno kulturnu krajinu. Najprije su prikazana područja aridne zone: zapadna Sahara, porječje Nila, zemlje muslimanskog svijeta, Turkestan, Zavala, Tarina, Atakama, Kalahari i dio porječja Oranija, pustinski krajevi USA i Meksika. Na koncu ovog poglavlja govori o poljoprivredi i trgovini u suhim krajevima.

U drugom poglavlju govori o tropskim područjima. To su pokrajine motičara (Migratory Farmers); zatim riže i zapadnih kultura (šećerne trstike, kave, palmirnih plodova, kaučuka). U trećem poglavlju govori o mediteranskim zemljama, gdje rastu loza, maslina, agrumi.

Četvrto poglavlje naziva »Prostori srednjih geografskih širina i miješane šume«. Konstatira, da gotovo dvije petine stanovnika svijeta živi u području srednjih geografskih širina i mješovitih šuma. To su krajevi između 40 i 60 paralele. Ova je zona znatno šira na sjevernoj nego na južnoj hemisferi. Zahvaća orijentalni krug (zapadnu, srednju i istočnu Evropu, USA u sjevernoj Americi). Na južnoj hemisferi nalazimo odgovarajuće prostore u južnom Chileu, Braziliji, južno od San Paula, Južnoj Africi i Južnoj Australiji.

Peto poglavlje opisuje travne regije semiaridnih krajeva (stepe, savana, prerija). Ove krajeve nastavljaju nomadi i seminomadi (Texas, Misauri, Južna Kanada, ruske stepe, Mandžurija), a na južnoj hemisferi: Argentina, Sudan, Australske savane.

U šestom poglavlju govori o sjevernim (borealnim) šumama. Ovamo spada ruska tajga, Aljaska i Sjeverna Kanada, Švedska, Norveška i Finska.

Sedmo poglavlje raspravlja o polarnim zemljama. Pisac prikazuje pokrajinu tundra, inlands Grönland, kulturu Eskimaca i evroazijske sjeverne kulture. U osmom poglavlju raspravlja o planinskim krajevima. Planine uvjetuju vertikalne diferencijacije klime, biljke, vrste padali-

na i stanovnika. Osobito je važan sezonski seminomadizam (transhumance). Na visoravnima konstatira specijalne kulture, narode i tla. Planine dolaze do izražaja kao barijere. U zaključku pisac raspravlja o industrijskom društvu, i to najprije o nalazištima i raspodjeli sirovina na svijetu, zatim o distribuciji tih sirovina, osobito u odnosu prema gradovima, koji su najveći potrošači. U industriji osobitu ulogu igraju velevlasti i to Britanska zajednica naroda, zatim USA i Sovjetski savez.

Na kraju knjige raspravlja se o cjelokupnom stanovništvu svijeta.

Originalnim zahvatom, razdiobom gradiva, pisac nam predočuje najvažnije geografske probleme svijeta. Knjiga je u mnogočemu manjkava sadržajem. Ona bi mogla dobro poslužiti kao pomoćna srednjoškolska knjiga. I. Rubić

LAUTENSACH H.: Luftmassen und Fronte in Süd- und Ostasien, Leben und Umwelt, 7, str. 145—152, Stuttgart 1950.

Pisac, koji je objavio poznato djelo o Koreji, skreće pažnju na nove poglede o cirkulaciji zračnih masa nad jugoistočnom Azijom. Ukazuje na veliko značenje općeg gibanja i sukob zračnih masa i pomjerenja ekvatorijalnog i polarnog fronta. Prema ovom je shvaćanju ljetni istočnoazijski monsun (Kina) vantroptskog porijekla, zapravo skrenuta pasatna struja. Zbog toga je jasno, da ne donosi kišu, već je čak i opasan za kulture riže. U tom kraju ljetne kiše donose ciklonske oluje, te se nepravilno javljaju. Istočna Azija strada od jakih izliva (1911. g. Baguin, sjeverni Filipini, 1168 mm kiše za jedan dan!) padalina i katastrofalnih suša.

J. Roglić

LINDSAY H.: The Scope and Pattern of Geography. The Journal of the Manchester Geographical Society, sv. LV, 1949/50, str. 33—44, Manchester 1951.

H. Lindsay predsjednik je Kraljevskog geografskog društva u Londonu. Polazi od definicije, da je geografija nauka, koja proučava površinu Zemlje. Otkrića i geografska snimanja predstavljaju prve etape i stvorila su uvjete za ovo proučavanje. »Prijelaz iz sredozemnog prostora na oceane znači prekretničku etapu u ovom razvoju, — otada mora spajaju, a ne odvajaju.«

Geografija treba da upozna i ocijeni osobine i vrijednost različitih krajeva i

ljudi. Pritom treba znati opažati i ocjenjivati. U ovom ravnotežnom položaju između umijeća i nauke ogleda se specifičan položaj geografije. Geografsko obrazovanje treba da pomiri nacionalno s internacionalnim, da pridonese odgoju čovjeka kao građanina svijeta, — u tome je veliko odgojno značenje geografije, koja u suvremenom odgojnom sustavu treba da preuzme ulogu klasika tokom 19. stoljeća.

J. R.

MEYNIER A.: Critique de la notion de mousson. Annales de géographie, g. LX, br. 318, str. 1—9, Paris 1951.

Oslanjajući se na uočene razlike i najnovija dinamo-meteorološka shvaćanja, pisac ukazuje na neopravdanost klasičnog Hannovog objašnjenja mehanizma monsunskih vjetrova. Postoje izrazite razlike između kineskog i indijskog područja. Poseban položaj zauzima južna Kina, gdje su dosadnja monsunska objašnjenja sasvim zatajila. Ovaj je kraj u udžbenicima redovito malo obrađivan. Iako su monsunski krajevi »prostorno povezani, uzroci klimatskih pojava ne mogu biti isti«.

Ukazujući na neke karakteristične klimatske i meteorološke pojave i na osnovu najnovije, osobito kineske literature, konstatira, da »frontološki sistemi« daju bolje objašnjenje.

Polarni se front zimi probije do sjevernih rubova Indije; nad poluotokom je suhi tropski zrak saharškog područja, samo je najjužniji dio poluotoka u zoni ciklona intratropskog fronta. Ljeti je pojas ciklona intratropskog fronta na krajnjem sjeveru Indije. Klimatske prilike Indije mogu se, dakle, objasniti normalnim pomjerenjem zračnih frontova. Naravno je važno, što ona zimi dolazi pod utjecaj suhog saharškog područja.

U Kini su prilike složenije. Visinske sonde su pokazale, da u visinama (iznad 800 m) stalno prevladavaju zapadni vjetrovi, što znači, da je površinska cirkulacija tanka i na nju mora utjecati reljef. Južna se Kina nalazi i ljeti i zimi na frontovskoj granici (zimi u polarnoj, ljeti u tropskoj) — te dobija kiše u svako doba godine. Naprotiv, sjeverna Kina zbog utjecaja reljefa i otočja, koje je pred obalom, ima suhe zime, kojima nema sličnih u svijetu. Ljeti je pod utjecajima vlažnih pacifičkih ciklona tropskog fronta.

Indokina po geografskom položaju ima prilike analogne Indiji, ali stoji pod jačim utjecajem vlažnijeg pacifičkog područja. Tako ovaj kraj i u klimatskom pogledu opravdava ime.

...onu se vidi, da se ranija simplifikacija označenja moraju znatno izmijeniti, ali to ne napustiti. Ali je nesumnjivo, da zbog posebnih regionalnih uvjeta odnosa kopna i mora i frontovski sustavi na ovom prostoru trpe naročite izmjene i daju karakteristični klimatski rezultat. Geografski sadržaj monsunskih krajeva vrlo je bogat, a glavnu mu vezu čine ljetne kiše, te nam se čini, da će se to jedinstvo uporno održati.

J. Roglić

MIGLIORINI E.: La terra e le strade (Geografia delle vie e dei mezzi di comunicazione). Napoli, sv. XIV., str. 223, 1951.

Ovo je četvrta knjiga Migliorinijeve antropogeografije. Prva je bila »La terra e le sue risorse«, druga »La terra e gli uomini«, a treća »La terra e gli stati«. Geografija prometnih veza stiče sve veću važnost na geografskom polju.

Opstanak mnogih gradova ovisi o putevima, te su neki po cesti dobili ime. Mnogi su gradovi bili poredani i uz rimске ceste, kao i na mjestima, gdje se granaju sporedne ceste. Naselja su često nastajala tamo, gdje je putniku bilo potrebno da se zaustavi. Poznato je, da su gradovi postali pored prijelaza preko rijeka. Kad je pak rijeka pogranična, nastaju dvostruki gradovi. Naselje postaje i na mjestu, gdje se prelazi iz jednog saobraćajnog sredstva u drugo, jer se tu vrši prekrcaj robe.

Upotreba bržih saobraćajnih sredstava prouzrokovala je masovno kretanje iseljenika. Od 1821.—1915. do 30 miliona osoba preselilo se u sjeverne dijelove Amerike, naselivši velika prostranstva zapadno od Apalačkih planina. Naročito su naseljavani prostori uz transkontinentalne željezničke pruge SAD i u Kanadi. Sibiriju je oživjela transsibiriska željeznica. U novim su zemljama željezničke pruge i autoceste od jednake važnosti, od koje je voda u pustinjama. Lakše i brže kretanje utječe i na raseljavanje seoskog stanovništva i preseljavanje u gradove. Željeznice su omogućile lakše opskrbljivanje velikih gradova. Podstičući trgovinu i industriju, omogućile su prijatniji život i veću mogućnost zaposlenja. Jezgri starih gradova dodane su nove periferne četvrti i predgrada. Razvoj auto-službe znatno je pojačao veze između grada i sela. Bolje komunikacije jako su modificirale tradicionalnu ekonomiju.

Autor je radnju podijelio na 11 poglavlja sa 51 podnaslovom i zaključkom, a raspravlja o raznim temama iz geografije

prometnih veza. To se vidi i iz naslova poglavlja: geografija komunikacija u sklopu geografske nauke; uvod u geografiju komunikacija; putevi i sredstva kopnenih komunikacija; željeznice; putevi u planini, pustinji i šumi; pomorska plovidba, meduoceanski kanali; pruge i sredstva zračnih komunikacija; transmisija vijesti i kartografsko prikazivanje komunikacionih puteva i prometa.

A. Jutrović

MORTENSEN H.: Das Gesetz der Wüstenbildung. Universitas, Jg. 5, sv. 7, str. 801—814, Stuttgart 1950.

Pored redovito naglašavanog utjecaja visokih i niskih temperatura na raspadanje stijena pisac insistira na velikom značenju promjena volumena zbog hidrolizacije i kristalizacije. Krajnji rezultat je sitna prašina, kojom su pustinje bogatije od svakog drugog kraja.

Kliženjem zbog teže, radom vjetra i vode, rastrošeni materijal pomjera se prema nižim krajevima, i na taj se način viši krajevi snižavaju. To je »kontinentalna abrazija« (Wissmann). Ali pisac podvlači veliko morfološko značenje povremenih i snažnih kiša, koje ostavljaju izrazite i dugotrajne vododerine.

Na osnovu ovih općih promatranja Mortensen pretpostavlja idealan izgled suhих područja. U stepama i polupustinjama prevladava djelovanje vode (badlands, ovragi). U rubnim pustinjama najveće značenje ima raspadanje stijena, koje u prvom redu izaziva kristalizaciju soli. U ovim pjeskovitim pustinjama prevladava djelovanje vjetra. Ovom tipu pripada većina pustinja svijeta. U centralnim i potpunim pustinjama, zbog potpuno suhe klime, nema veliko značenje raspadanje uvjetovano promjenama soli. Vjetar slabo utječe i na finu prašinu, koju zaštićuje pustinjska kora. Ističu se dugotrajne vododerine, koje ostavljaju rijetke kiše. Pokretanje materijala pod utjecajem teže i vjetra najmanje je u potpunim pustinjama, a povećava se prema rubnim dijelovima i polupustinjama, da ponovo, zbog vegetacije, opadne u stepama. Djelovanje tekućih voda opada od stepa prema potpunim pustinjama. U potpunim su pustinjama, dakle, morfološki procesi uravnoteženi, i prevladava mir. Odnos ovih procesa i grafički je predstavljen.

Prijelazi između ovih tipova su stepeni. Za određivanje tipa pustinje najvažniji je klimatski element, koji se može odrediti deficitom ishlapljivanja, što po-

kazuje odnos između vode, koja bi teoretski mogla ishlapati i stvarne količine padalina. U ovom faktoru ovise procesi raspadanja uvjetovani promjenama stanja soli. Stvarno rasprostranjenje pijeska ne odgovara ovom elementu, i širenje pjeskovitih područja ne može biti dokaz promjena klime.

J. Roglič

TABUTEAU M.: Expéditions françaises actuelles. La «Saga» antarctique et la Terre-Adélie. Information géographique, mai-juin 1951, str. 100-109.

Paul-Emile Victor predložio je g. 1946. plan istraživačkih radova i naučne ekspedicije u Adelinu zemlju na Antarktici. Ove je pokrajine otkrio Dumont d'Urville g. 1840., i zatim su potpale pod francusku vlast.

Naučna komisija za polarne ekspedicije (Commission scientifique des expéditions polaires) utvrdila je g. 1948. program ekspedicije nakon prethodne izmjene obaveštenja s anglo-švedsko-norveškom grupom na Grahamovoj zemlji i s Byrdovom ekspedicijom. Materijal i ljudi bili su ukrcani na brod «Commandant-Charcot», koji je bio specijalno opremljen i nazvan imenom velikog istraživača mora i sjevernih polarnih zemalja.

Prva faza naučnih istraživanja trajala je od konca 1949. do početka 1951. godine i bavila se problemima oceanografije, meteorologije, glaciologije te geofizike. Proučavana je mogućnost uspostave trajne postaje na Antarktici. Ovaj je zadatak dobio istraživač Liotard.

Prvi rezultati antarktičkih studija objelodanjeni su u više djela i izvještaja (A. Cailleux: Etudes de Cryopédologie; I. F. da Costa: L'Antarctique et le Droit International; E. Roch: Géologie de l'Antarctique; Rapports préliminaires de l'expédition antarctique. Campagne préparatoire (1948-1949) i dr.).

A. Blanc

TAYLOR G.: Urban Geography. Str. 439. — London 1949.

Gradovi zadobivaju sve veću važnost u svijetu. Uvijek su oni bili glavne točke, ka kojima gravitira veća ili manja okolica. Osobito su oni narasli u zadnjem stoljeću, kad su brza tehnička sredstva omogućila lakši prijenos ekonomskih dobara potrebnih za uzdržavanje svih stanovnika, zatim, otkad je porastao broj stanovnika na Zemlji. Zato se piše mnogo monografija o pojedinim gradovima kod raznih naroda. Djelo Taylora povlači opće zaključke na

osnovu brojnih studija. Podijeljeno je u 20 poglavlja. Prvo govori o svrsi ove knjige; drugo o sedam tipova gradova na sedam kontinenata; treće o evoluciji gradova; četvrto o utjecaju reljefa na razvoj grada; peto o razvoju šireg grada (na primjeru Toronta); šesto o primitivnim i azijskim gradovima; sedmo o grčkim gradovima; osmo o rimskim gradovima; deveto o sredovječnim gradovima; deseto o gradovima za doba baroka; jedanaesto o modernim gradovima (London i New York); dvanaesto o planovima gradova; trinaesto o riječnim gradovima; četrnaesto o morskim lukama; petnaesto o planinskim gradovima; šesnaesto o rudarskim gradovima; sedamnaesto o gradovima — religioznim središtima; osamnaesto o novosazdanim gradovima — Kambara; devetnaesto o gradovima — državama (New York); dvadeseto rezimira klasifikaciju gradova.

Pisac je na osnovu promatranja nekoliko stotina gradova raznih kontinenata, raznih vremenskih razdoblja i kulturnih krugova raspravio problematiku postanka, razvoja i stanja gradova. On pokazuje odnos gradova prema morfološkim, geološkim, klimatskim, oceanografskim i hidrografskim elementima. Negdje promatra pojedine gradove, negdje uporednom metodom označuje njihovu važnost. Djelo daje jednostran pogled na gradove. Gradovi su posmatrani statički. Ne doznajemo funkcije (ekonomske, vojničke, kulturne i druge) ni dinamiku, evoluciju i značenje gradova u razno doba. A ipak nije svaki grad bio uvijek od iste važnosti. Na pr. gradovi antike, istočnog kulturnog kruga u regresu su u odnosu prema sjevernim gradovima. Veliko značenje daju gradovima političke mede i rezidencijalni upravni dijelovi države, a kako se to mijenja, mijenja se i značenje gradova. Političke, ekonomske i prometne silnice pokazuju važnost grada, a ovakvim metodama pisac se ne služi. Ova je knjiga opći pregled poleogeografije svijeta. U tome je njezina vrijednost.

I. Rubić

TROLL C.: Die geographische Landschaft und ihre Erforschung. Studium generale, g. 3, sv. 4/5, str. 163-181, Berlin-Göttingen-Heidelberg (Springer Verlag) 1950.

U ovoj zanimljivoj studiji istaknuti stručnjak precizira neka osnovna pitanja i zadatke suvremene geografije. Pejzaž (Landschaft) je prostorna jedinica, koju proučava geografija. Troll nastoji precizirati ovaj element i ukazati razliku pre-

ma pojmu pokrajine (Land). »Pod geografskim pejzažom (pejzažnom jedinicom ili prirodnim pejzažom) mislimo na dio površine Zemlje, koji prema svom vanjskom izgledu i prema unutrašnjem i vanjskom odnosu predstavlja određenu prostornu cjelinu. Ova je jedinica geografskim, prirodnim granicama odvojena od okolnog prostora. Pokrajine su, naprotiv, politički ili upravno ograničena, djelomično historijska područja ili prostori, koje nastavaju određeni narodi.«

Geografija treba da proučava sastav i izgled pejzaža (Landschaftsmorphologie), da objasni međusobni odnos pojedinih elemenata (ekologija ili fiziologija pejzaža), da izdvoji pojedine tipove pejzaža (tipologija ili sistematika pejzaža), da utvrdi genetski razvoj i promjene pejzaža (kronologiju pejzaža) i napokon, da na osnovu toga utječe na dalji razvoj i zaštitu pejzaža. U nastavku pisac daje pregled dosadašnjih shvatanja o tom problemu i svoje opaske.

Obzirom na građu i podjelu pejzaža važno je Trollovo preciziranje pojma »ekotopa« ili pejzažne ćelije (K. H. Paffen), sastavnog dijela pejzaža. Podjelom na ove najnovije pejzažne elemente dobivamo ekološki homogene, ali mnogobrojne prostorne jedinice, koje nazivamo »ekotop ili pejzažna jedinica«. Ekotop odgovara biotopu u biologiji.

Za ekologiju pejzaža najvažniji su klima, tlo i vegetacija. Posebno je tretiran problem mikroklimе u pošumljenim krajevima.

Raspravljajući, napokon, o problemu izdvajanja prirodnog i kulturnog pejzaža, Troll naglašava, da »pejzažnu strukturu« svijeta možemo shvatiti samo, ako vodimo računa o prostornom ispreplitanju prirodnih i kulturnih faktora«. Snažan razvoj ekonomike, prometa i povećanje broja čovječanstva tokom posljednjih sto godina prouzrokovali su velike promjene u pejzažnoj strukturi svijeta. Troll smatra, da je glavni zadatak suvremene geografije da vrši funkcionalnu analizu današnjeg stanja i međusobno povezuje pejzažne cjeline, koje rezultiraju iz prirodnog razvoja i gospodarskih, tehničkih, socioloških i psihičkih promjena. J. Roglič

VARAGNAC A.: *Civilisation traditionnelle et genres de vie*, in 8°, str. 404, Paris — A. Michel — 1948.

Pisac je etnograf. Prvi dio ukazuje na nestajanje folklor na selu i ukazuje na sakupljanje dokumenata u zapadnoj Evropi. Napuštanje svetkovina i narodnih

običaja datira u Francuskoj od rata g. 1870./71.; napuštaju se ivanjski kresovi, karnevali po gradovima i svadbeni običaji. Autor prikazuje običaje, koji su u vezi s djetcom, djevojkama, mladićima, mladoženjama, očevima i majkama, udovicama i starcima.

Drugi i treći dio mogu više poslužiti geografima. Varagnac proučava veze društvenih i psiholoških osobina sa geografskom sredinom. Običaji i predaje vezani su za osnovne elemente pejzaža: šume, krčevine, močvare i polja. Iskustvo i spretnost igraju značajnu ulogu u seoskom načinu života. Autor polaže važnost na osjećaj vrijednosti vremena. Seoski se rad polagano odvija u poređenju s ritmom grada. Napokon, autor raspravlja o ulozi osjećaja i uzbuđenja (strah, obrambene reakcije).

Djelo predstavlja zanimljiv doprinos etnografiji, koja još uvijek traži svoju metodu. Ovo je također pokušaj, da se takve studije oslobode utvrđenih principa i sistema. Ideje, koje je razvio, nisu nove. Varagnac se više koristi radovima francuskih geografa, nego što ih dopunjava. Etnografija ne može biti bez srodnih društvenih nauka, bez kojih se pretvara u obično opisivanje seoskih običaja.

A. Blanc

WILHELMY H.: *Das Alter der Schwarzerde*, *Erdkunde* sv. IV, br. 1/2, str. 5—34, Bonn 1950.

U vrlo dokumentiranom članku raspravlja autor o ovom interesantnom problemu na temelju vlastitih istraživanja i bogate literature, uglavnom njemačke i ruske. Osvrće se na rezultate, do kojih se došlo istraživanjima u srednjoj Njemačkoj, Ukrajini, oko donjeg Dunava i u Pansonskoj nizini.

Na osnovu tih rezultata zaključuje, da su »današnja područja černo-zjoma u srednjoj i istočnoj Evropi samo ostatak prostora, koji je u početku morao biti mnogo veći. Od početka Atlantikuma (5.500 prije naše ere) prodrla je u staru stepu lesostepa i za njom šuma. Uslijed toga se černo-zjom u rubnim dijelovima degradirao ili se čak izmijenio u šumsko tlo«.

Wilhelmy dokazuje, da je već u würmskoj glacijaciji u južnom dijelu evropskog dijela SSSR-a postojala stepa, a vjerovatno i u interglacijalnom periodu Riss-Würm. »Černo-zjom je tlo stepe; bez step-ske vegetacije nema černo-zjoma«. Nepostojanje neolitskih nalaza u stepama Ukrajine dokazuje, da su one i tada bile travni

prostor. Čovjek je izbjegavao otvorena stepska područja, i prehistorijski nalazi redovito su vezani uz pojas lesostepe.

Autor smatra netočnim i neosnovanim mišljenja (Leimbacha i dr.), koja černo-zijom smatraju »progrediranim« tлом, t. j. tлом, koje se proširilo u ranije šumske krajeve. Isto tako odbacuje i mišljenja mađarskih stručnjaka, koji smatraju, da su puste nastale tek uništavanjem šume tokom turskih provala u 16. i 17. stoljeću. Rekonstrukcija paleoklimatskih prilika i prehistorijski nalazi dokazuju, da su u posljednjem glacijalnom periodu i u post-glacijalom vremenu stepska područja bila još jače zastupana ili zastupana u današnjim razmjerima.

Od kartografskih priloga naročito je zanimljiva dopunjena Gričukova karta o biljnom pokrovu istočne Evrope u würmskoj glacijaciji, kao i karta tipova tla i prehistorijskih naselja u sjevernoj Bugarskoj.

J. Roglić

WORCESTER PH. G.: A Textbook of Geomorphology, II. izdanje, 584 str., s mnogo fotografija, karata, skica i grafičkih prikaza u tekstu, Toronto—New York—London 1949.

Ovo djelo profesora geologije na University of Colorado treba u prvom redu da posluži kao udžbenik studentima geografije i geologije. Autor je nastojao da razjasni sve fundamentalne principe geomorfologije, da dađe precizne definicije, te da na interesantan i efektan način opiše i ilustrira forme zemljišta. Poslužio se mnogobrojnim slikama, kartama i dijagramima, koje, kako on kaže u predgovoru, treba temeljito proučiti, upravo kao i pisani tekst. Upozorava, da izlaganje treba dopuniti, koliko je to moguće, radom na terenu i u laboratoriju.

Knjigu je razdijelio na 15 poglavlja. Počinjući u uvodu kratkom definicijom geomorfologije kao »science of land forms«, koja opisuje i interpretira oblike reljefa, Worcester misli, da je geomorfologija jedna od tri glavne grane fiziogeografije, kad se ova uzima u prvotnom širokom smislu. No, ako se uzima u užem smislu, onda se može smatrati ekvivalentnom geomorfologiji. Autor to ističe zbog toga, jer većina američkih naučenjaka upotrebljava oba termina u adekvatnom smislu, kako to i sam autor čini.

U uvodu se dalje razlažu geomorfički unutarnji i izvanjski procesi, njihova dinamika i trajanje.

Prelazeći u drugom poglavlju na reljef Zemlje, govori o litosferi, o postanku

i klasifikaciji oblika, da u trećem poglavlju na interesantan način raspravi dominantan utjecaj sunca na različite procese u formiranju površja Zemlje, osvrćući se na geološku i petrografsku klasifikaciju materijala, od kojega je litosfera građena. Posebnu pažnju zaslužuje poglavlje »Preparing Land for erosion« zajedno sa Davis-ovim erozijskim ciklusom, o kojemu se napose raspravlja u nekoliko poglavlja.

Ledenici, glacijalni reljef i glacijalno doba prikazano je vrlo iscrpno, s detaljnom klasifikacijom glacijalnih oblika i koncizno prikazanim hipotezama o postanku ledenog doba. Posebno se govori o reljefu, koji je nastao djelovanjem podzemne vode. U zadnjim se poglavljima govori o postanku jezera i močvara, o formama obala, o vulkanizmu, otocima i koraljnim grebenima.

Autor je, kako sam u uvodu kaže, izostavljao duge teorijske diskusije o prijepornim problemima, da se studenti ne bi gubili u rješavanju takvih pitanja. Mnogi problemi su tek napomenuti, kako bi se kod studenata pobudila pažnja i interes za sam predmet i njegovu problematiku.

U uvjerenju, da se kulturna vrijednost geomorfologije većinom podcjenjuje, autor nastoji učiniti predmet i sadržaj geomorfologije pristupačnijim i interesantnijim za široke krugove.

Slikovni i grafički materijal uzet je većinom s američkog područja.

O. Oppitz

ZEUNER F. E.: Dating the Past. An Introduction to geochronology. 8°, str. XVIII-474, sa brojnim skicama u tekstu i 24 table fotografija u prilogu. Drugo izdanje. Methuen, London 1950.

Ovo je djelo zaista vrlo potrebno. Složene i sve sigurnije metode određivanja vremenskog trajanja, osobito najmlade geološke i prehistorijske prošlosti, mnogo su usavršene i dale su rezultate, koje je neophodno potrebno poznavati. Nažalost, ovi su rezultati razbacani po izvorima različitih struka, i prof. Zeuner je u gornjem djelu skupio dosada stečena saznanja.

Kao profesor arheologije naročitu je važnost pridao najmladem vremenu. Nakon izlaganja historijskog i prehistorijskog perioda Sjeverne Amerike (str. 1-19), koji je utvrđen istraživanjem rasta stabala i indijanskih naselja u Arizoni, autor detaljnije (str. 20-109) govori o prehistorijskom periodu kroz posljednjih 15.000 (od paleolitika) godina. Detaljnije su izloženi

rezultati istraživanja varva-slojeva prema metodama Švedanina de Geera i Finca Sauramo-a. Prema prvom glacijalno je doba svršilo 6800 g. prije n. e., kad se ledeni pokrov povukao na skandinavske visočine i razdjelio na odvojene pokrove, dok Sauramo uzima kao granicu Salpausselkä stadij (7900 g. prije naše ere).

Glaciozostatička kolebanja Skandinavije dopunjena su prehistorijskim nalazima na obalama Baltičkog mora. Paleobotanička istraživanja polena omogućuju rekonstrukciju klimatskih prilika. Brojne tabele i skice omogućuju upoređivanje rezultata dobivenih različitim metodama.

Zatim je izloženo značenje glavnih prehistorijskih nalaza u srednjoj, sjevernoj i zapadnoj Evropi.

U trećem dijelu (str. 110—306) dani su kronološki podaci za pleistocen, odnosno period, u kome živi čovjek. Nakon izlaganja utvrđenih klimatskih promjena i kolebanja morske razine autor je izložio astronomske teorije uzroka glacijacija (Milanković). S osobitom je pažnjom obrađen problem prehistorijske kronologije.

Dan je pregled paleolitskih nalaza u različitim krajevima svijeta. Prehistorij-

ska kronologija dopunjena je klimatskim karakteristikama pojedinih razdoblja.

Napokon su u četvrtom dijelu (str. 307—396) izloženi principi podjele i određivanja vremenskog trajanja prepleistocena, odnosno predčovječjeg vremena, sve od početka samostalnog života Zemlje (oko 3 milijarde godina). Paleontološka podjela dopunjena je rezultatima istraživanja radioaktivnosti, koji su omogućili određivanje trajanja cijelog razdoblja. U obzir su uzete brzine geoloških procesa i biološke evolucije.

U dodatku (str. 397—404) su dana potrebna objašnjenja za tvrdjenja i navode u tekstu. Veoma bogata literatura (str. 405—450) čini djelo još korisnijim, dok indeks i fotografije u prilogu olakšavaju korišćenje i shvaćanje izlaganja. Ovaj odličan priručnik-udžbenik ne samo da će dobro poslužiti geografima, već nam i metodološki odgovara. Jače su osvijetljena novija vremena, koja su u prostoru ostavila više tragova, i mi ih moramo bolje poznavati. Prijevod ovog ili sličnog originalnog djela neophodno je potreban ne samo za geografe, već za čitav niz nauka, koje proučavaju prostor i razvoj života u njemu.

J. Roglić

JUGOSLAVIJA

D'AMBROSI C.: Notizie geomorfologiche sull'Istria e sui dintorni di Trieste. Bollettino della Società adriatica di scienze naturali, sv. 45, Trst 1948.

Pisac dijeli područje na 6 geomorfoloških krajina: 1. tršćansko-krašku zaravan; 2. planinsko-krašku zaravan Istre; 3. krš Buja, od Savudrije do Buzeta; 4. krašku zaravan srednje i jugozapadne Istre; 5. flišno pobrđe Koparštine i 6. flišno pobrđe Buja, Motovuna i Pazina.

Iako se oslanja na klasičnu razdiobu istarskog reljefa, ova podjela ide nešto dalje, pri čemu nije jasno, gdje su granice, ili zašto se morfološki odvajaju neki dijelovi, na pr. koparsko i srednjeistarsko pobrđe. S druge strane, u ovako detaljnoj podjeli morala je doći do izražaja i dobro izražena raško-čepička krajina.

Morfološki najzanimljiviji dio, krašku zaravan srednje i jugozapadne Istre, pisac karakterizira »kao senonsku zaravan, koju je ekshumirala neogena i neozojska abrazija«. Nažalost, ovo zanimljivo i smjelo tvrđenje nije nimalo razrađeno. Zar je moguće govoriti i uzimati u obzir plioce-

nu transgresiju i abrazijsku, ako za to nemamo stratigrafskih dokaza? Pisac, po našem iskustvu neopravdano, pravi kompromis između dislociranog miocena nepneplena, koji je pretpostavljala stara austrijska škola, i abrazijskog reljefa, kojim su talijanski ispitivači objašnjavali morfološke osobine dinarskog primorja.

Originalna i slabo uvjerljiva je pretpostavka postojanja prvobitne srednjeistarske rijeke, koja je otjecala prema Tršćanskom zalivu, sjedinjavala se s Paleotimavom i Paleosočom i pridonijela eroziji oblika, u kome se formirao mladi zaliv. Nije nam jasno, otkuda voda rječica vapnenačkog pojasa, da prosijeku otporne stijene i dezorganiziraju cijeli tok flišnog područja. Dalju evoluciju današnjih složenih tokova i ponornica D'Ambrosi objašnjava na poznat i logičan način. Smatra, da su tokovi mladi od pretpostavljene pliocene transgresije.

Iz izlaganja nije jasno, zašto se obala Bujštine izdvaja od ostale zapadne obale, »koja još jače ističe osobine predašnjeg«.

Izlaganje naučnih problema sludnjavim stilom škodi ovom radu.

J. R.

BADJURA R.: Gorski preходи v luči ljudske geografije. — Državna založba Slovenije — Ljubljana 1951, str. 61.

Ovo novo djelo naše najodličnijeg poznavaca slovenačke toponomastike samo je nastavak rasprave, što ju je isti autor obradio godinu dana ranije u XXII svesku *Geografskog vjestnika* pod naslovom »Slovensko in nemško geografsko delo«. Autor raspravlja najprije o skupnom imenu naših planinskih prijelaza, razlaže njihove zasebne morfološke oblike, svrstava ih u skupine s obzirom na njihovu komunikativnost i traži za svaku pojedinu vrst prijelaza i odgovarajući narodni termin. S pravom ustaje protiv termina »Sedlo«, kako se to udomaćilo u našoj geografskoj literaturi, a koji je termin u naš jezik u značenju gorskoga prijelaza ušao kao prost prijevod njemačkoga »Sattel«. Ističe, da sedlo kao toponim u slovenačkom jeziku označuje samo gorski pastirski stan, gdje se pastir »usedle«, ili planinski oblik, koji po svojoj formi podsjeća na konjsko sedlo (na pr. u Dinarskim planinama Usedlena Greda više Dobroga Dela u Durmitoru!). Na kraju raspravlja o topografskim imenima različitih gorskih prijelaza u slovenačkim planinama, dajući za svaki primjer obilje naziva sakupljenih na terenu.

I ova najnovija rasprava našega Badjura obiluje velikim mnoštvom topografskog materijala sakupljenog na terenu, te nosi sve odlike ranijih radova istoga pisca: vanrednu točnost, obilje materijala i krajnju kritičnost u izvođenju zaključaka. Rasprava je izašla o 70-godišnjici autorova rođenja, i mi možemo samo poželiti našem starom prijatelju i planinskom druugu, da mu tjelesno zdravlje i svježina duha omoguće, da završi radove, koje je započeo, a osobito da slovenačku geografiju obogati narodnom terminologijom za sve one morfološke oblike, za koje je u toku svojega dugog i napornog života sakupio prave izraze u narodu u doba, dok ih moderan promet i pomjeranja posljednjega rata nisu još posve potisnuli u zaborav.

B. Gušić

BONETTI E. i SCHIFFRER C.: Popolamento urbano e popolamento rurale in Istria. *Rivista geografica italiana*, g. 57, sv. 3, str. 129—144, Firenze 1950.

Rasprava, privlačna po naslovu, ne donosi novih podataka, ali ima više nelogičnosti i netačnosti. Osnovna je teza: prvo-

bitno je stanovništvo gradsko i romansko, odnosno talijansko dok se slavenski elemenat kasnije doselio i osnovao sela. »Tu postoji sukob starog slobodoljubivog i kulturnog gradskog elementa s narodom bez povijesti.« Međutim, ova lirika ipak ne mijenja osnovni fakat, da Slavenima pripada selo, odnosno istarski prostor.

Pisci dozvoljavaju, da su se Slaveni doselili tek od 9. vijeka, a prije toga »stanovništvo je uglavnom bilo koncentrirano u gradovima, dok je unutrašnji, brdoviti kraj bio gotovo bez naselja, i samo su povremeno iskorišćivani njegovi pašnjaci i šume.« Zaista, neobično. Nije jasno, od čega su živjeli zatvoreni obalski gradovi. Zar je moguće, da ovako pristupačan i vrijedan kraj kao što je Istra, bude nenaseljen? Zar su se barbari zadovoljavali, da stoje na neplodnom kršu i gledaju nenaseljenu unutrašnju Istru? Uostalom, to je historijski naivno, jer su Slaveni u Istri početkom 9. stoljeća već starosjedioci. Netočno je uzimati 1000 stanovnika kao granicu između sela i grada u Istri. Vodnjan, Žminj, Brtonigla, Bale i dr. seoska su naselja, iako su daleko iznad toga broja i prelaze neka, pretežno gradska naselja, kao Poreč, Labin, Motovun, Buzet i dr. Historijska funkcija i socijalna struktura važniji su od broja stanovnika.

Autori su naglasili izoliran i strateški položaj germanskih fondacija u unutrašnjosti, ali su propustili da to naglase i za gradska naselja na zapadnoj obali. U oba slučaja položaj dobro odražava historijsku ulogu i nepovezanost s istarskom zemljom. Sasvim je drukčiji položaj slavenskih sela i istarskih naselja u južnoj Istri, uključujući i Rovinj. Pula ima zaseban položaj: to je mlad grad, čije je porijeklo i naseljavanje dobro poznato. Ako se želi talijanska prava vezati uz rimske municipije i venecijanske utvrde, onda treba dobro imati u vidu i njihovo značenje u tuđoj zemlji. Iako mi nismo nikada negirali talijanski nacionalni karakter starih primorskih gradića, naivno je u tome vidjeti kontinuitet rimskog romanstva. Na pr. prezimena novigradskog stanovništva ogromnim su brojem slavenska; isto vrijedi za Poreč, a slično je, iako u manjoj mjeri, i u drugim gradovima. Obalski su gradići, dakle, krvno tijesno povezani sa svojom slavenskom okolicom.

Što se tiče mediteranskog kulturnog karaktera, koji je karakterističan za cijelu Istru, nepravilno bi bilo iz njega izvlačiti neka prava. Proučavanje stanovništva pokazuje, da je seosko stanovništvo ne samo u većini, već ono i brže prirašćuje i

biološki održava gradove. Ovu istinu nije moguće pobiti, a autori to nisu ni ozbiljno pokušavali.

J. Roglič

CVIJIC J.: Stare otoke Popova polja i hidrografske zone u karstu. Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. XXX, br. 1, str. 3—10, Beograd 1950.

Iako ovaj rad ima mnoge elemente, koji pokazuju, da nije bio definitivno pripremljen za tisak, uredništvo Glasnika Srpskog geografskog društva učinilo je njegovim objavljivanjem veliku uslugu razvoju studija o kršu.

Ne ćemo se ovdje zadržavati na momentima, koji bi sigurno otpali pri definitivnoj redakciji. Ovamo spadaju tvrdjenja: da su »najpoznatiji ponori kod Poljica i Ravnoga« (str. 3); da je »slijepa dolina« dinarskog pravca »od Trebinja do sela Dvrsnica«; da se hutovska dolina pruža prema sjeveru (str. 4); da je sedlo Loznica visoko 356 (pogrešan podatak iz stare austrougarske sekcije 1 : 75.000) i sl. Ukazat ćemo na ranija Cvijićeva tvrdjenja o Popovu polju, i na značajan sklop ideja u ovom radu.

G. 1909. (Bildung und Dislozierung der Dinarischen Rumpffläsche [Pet. Geogr. Mittell.]) Cvijić preuzima Katzerovo mišljenje (Geologischer Führer durch Bosnien und Hercegovina, Sarajevo 1903), da je zvala Popova polja nastala gornjopliocenim izdizanjem primorskog grebena i usjecavanjem doline Trebišnjice. Posljednji rad Cvijić počinje tvrdjenjem »Popovo polje — predstavlja najčistiji tip slepe doline«, što podsjeća na Grundovo shvatanje (Beiträge zur Geomorphologie des Dinarischen Gebirges, Leipzig—Berlin, 1910). Glavni dio rada treba da nam izloži evoluciju »stare Trebišnjice«, za koju »nije verovatno da se ona račvala i da je u isto vreme tekla i Hutovskom starom dolinom i Valom« i sl. Očjednom, u skici na str. 8 (sl. 3) i u tekstu na str. 9 pojavljuje se u Popovu polju jezero. Ne možemo se oteti osjećaju, da Cvijić u momentu pisanja ovog rada nije još bio načisto, kako da predstavi morfološku evoluciju Popova polja.

Ova neodređenost izbija i iz drugih općenitih tvrdjenja. Iako je po njegovim tvrdjenjima Loznica (356) znatno viša od hutovskog sedla (oko 340), nije nam jasno, zašto Cvijić Valu objašnjava kao mladi oblik. On tvrdi, da se »usled spuštanja, koje se zbivalo u delti Neretvinoj, spustila izdan sa podzemnim kanalima u koritu u dubinu. Rečne doline su ostale u

suvoj karsnoj zoni, gde se nisu mogle održati. Na taj je način umrtvljen i dezorganiziran donji deo Trebišnjice ili stare Hutovske doline...« (str.6). Smatramo, da bi se na osnovu ove pretpostavke mogli izvoditi suprotni zaključci: spuštanje zemljišta uvjetuje relativno izdizanje temeljnice i jačanje površinske hidrografije. »Kad je stara Hutovska dolina skaršćena, voda jezera se dizala i prelivala preko najdublje presedline okvira, dakle, prema Vali« (str. 9), — kako se može objasniti, da se razina jezera izdiže, ako mu se obod skaršćuje.

Ne ćemo se duže zadržavati na ovom značajnom radu i njegovim idejama, jer ćemo se uskoro duže pozabaviti problemom Popova polja. Želimo sada skrenuti pažnju na ovaj članak iz kojega se vidi, kako je veliki majstor misli i najbolji poznavalac krša poslije proučavanja (1921) ovog klasičnog kraškog kraja ukazao, koliko smo daleko od rješenja i osnovnih problema. U tome je velika važnost objavljivanja ovog rada.

J. Roglič

FILIPOVSKI G'ORGI: Sušata vo N. R. Makedonija i borbata protiv nea, str. 1—114, Skopje 1948.

Pisac, docent na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Skoplju iznosi podatke o pitanjima, koja zanimaju i geografiju. U knjizi se raspravlja o atmosferskim talozima u Makedoniji, o temperaturi vazduha, o vetrovima, o isparavanju, o veštačkom navodnjavanju, o agrotehničkim merama u borbi protivu suše i t. d. Knjiga Filipovskog je interesantna, jer obrađuje fakta značajna za prirodu i za zemljoradnički život. Ilustrovana je karticama, dijagramima, tablicama i predstavlja važan prilog za poznavanje Makedonije.

J. F. Trifunovski

FILIPOVIĆ M. S.: Glasinac, antropogeografsko-etnološka rasprava. Naselja i poreklo stanovništva, knj. 32, str. 178—463, Beograd 1950.

Gradivo je podeljeno na dva dela: opšti i posebni. Pojedini odeljci opšteg dela nose naslove: »Predeo Glasinac i njegove granice. Geografski i etnički položaj Glasinca«, »Fizičko-geografske osobine Glasinca«, »Privredne prilike«, »Naselja«, »Glasinac u prošlosti«, »Današnje stanovništvo« i »Završno razmatranje«.

Glasinac je predeo u istočnoj Bosni između Romanije, Bogovičke planine, Rabara, Crnog Vrha i Kopita. »Basen« Glasinca je prema okviru srazmerno plitak. Izdužen je u krečnjačkoj osnovi i otvoren

prema SZ-u i SI-u. Pored krša, koji prevladava, ima i oblika rečne erozije.

U odeljku o privredi autor najpre iznosi podatke o stočarstvu, zatim o zemljoradnji, zanatima, kiridžijama, trgovini, saobraćaju i o ranijim agrarnim odnosima. Stočarstvo je glavno zanimanje stanovništva. I danas se stoka drži u velikom broju — ona je glavni izvor prihoda.

Glasinačka naselja nisu nikada ležala po ravni polja, niti po dnu manjih udubina već po njihovom okviru. Prvi je uzrok tome bila blizina vode. Stanovnici su se sklanjali od puteva, duž kojih su bili hanovi. Po tipu velika većina sela pripada poznatim starovlaškim razbijenim naseljima.

Peti i opširan odeljak daje podatke o preistoriskom dobu, o rimskoj epohi, srednjem veku, turskom vremenu i o ulozi Glasinca u novijoj istoriji. Kao posljednje izneta su stradanja na Glasincu u toku Prvoga svetskog rata.

Glasinac spada u naše etnički najčišće predele: pravoslavno je stanovništvo u velikoj većini (84,9%), i ima malo muslimana (15,1%). Pravoslavci se smatraju Srbima, dok su muslimani u nacionalnom pogledu neopredeljeni. S obzirom na poreklo stanovništvo je doseljeno, izuzev nekoliko muslimanskih rodova, koji se smatraju starincima. Naseljavanje je počelo krajem 18. veka, jer je Glasinac bio opusteo od kuge i drugih događaja. Doseljenici su najviše iz istočne Hercegovine, manje iz Crne Gore, sa Drine, iz Zagorja. U posebnom delu dan je iscrpan pregled svih naselja u Glasincu.

Ovo delo M. Filipovića plod je detaljnih proučavanja (na terenu 1930—33) i predstavlja važan prilog antropogeografiji naše zemlje. Skice, fotografije i karte korisno dopunjuju rad.

J. F. Trifunovski

HAUPTMANN F.: Rijeka — od rimske Trsatice do Hrvatsko-ugarske nagodbe (Matica Hrvatska), str. 141, sa 3 priloga van teksta, Zagreb 1951.

Djelo nije, po riječima samog autora, zamišljeno kao historija Rijeke, već »rasprava kojoj je namjera prikazati onaj zamršeni splet protivnih sila učinivši od tog grada jedan od najtežih hrvatskih problema«. Postanak i razvoj Rijeke u uskoj je vezi s funkcijama, koje ona vrši na zalede, i obratno. No, dok prema današnjem slovenskom zaledu vode putevi, poznati i korišteni još od rimskih vremena, dotle šumski prostor Gorskog Kotara otežava veze s Hrvatskom sve do vremena relativ-

no mlade kolonizacije Gorskog Kotara i prve ceste u 18. stoljeću.

Vrlo je dobro i zanimljivo obrađeno razdoblje relativnog prosperiteta u srednjem vijeku (2. poglavlje: Prvi uspon) osnovanog na živoj razmjeni sa Slovenijom. Ekonomski i politički oslon (osobito od 1470, kad definitivno dolazi pod vlast Habsburgovaca) na zalede ne umanjuje nimalo etnički karakter grada, koji ostaje eminentno hrvatski. To potvrđuju imena i prezimena, koja nalazimo u tadašnjim ispravama. Autor ističe karakteristične primjere asimilacije talijanskih doseljenika, koji su selili, kao i hrvatski i slovenski doseljenici, privučeni živim trgovačkim prometom.

Sirenje vlasti Habsburgovaca, riječkih gospodara, i nad ostalim hrvatskim krajevima ne jača riječki uticaj na zalede, jer turska opasnost uvjetuje skretanje prometa u Trst, nagovještavajući tako buduće suparništvo ta dva grada. Osiromašena Rijeka interesno je povezana s borbom senjskih uskoka protiv Venecije. Konačnim lomljenjem mletačkog monopola plovidbe na Jadranu nije se okoristila Rijeka, već Trst favoriziran od Beča. Ovo vrlo važno razdoblje obrađeno je u 3 poglavlja (III. Borba za opstanak; IV. Za slobodu mora; V. Rijeka ili Trst), povezujući vrlo vješto odraz vanjskih ekonomsko-političkih događaja s odnosima u samom gradu.

Doseljavanje novih vjerskih redova, nosioca tuđe kulture, stvara postepeno razlike između široke mase neškolovanog stanovništva, koje ostaje hrvatsko, i gradskog patricijata, čija je naobrazba latinska i talijanska. Nasuprot srednjovjekovnoj asimilaciji sada počinje ponosno čuvanje talijanskih prezimena.

Na kraju djela (VII. Borba za Rijeku) prikazana je politička borba za pripadnost Rijeke do hrvatsko-ugarske nagodbe.

V. Rogić

KUŠČER I.: Kraški izviri ob morskobali. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za matematične, fizikalne in tehnične vede. Razprave I. Posebni otisak, str. 94—143, Ljubljana 1950.

U prvom, teoretskom dijelu ovog važnog rada pisac izlaže dosadnja shvatanja o uzrocima slanosti, odnosno brahičnih vrela i obalskih estavela. Zatim je pokušao da uz različite pretpostavke dimenzije spojnog kanala između izvorskog kanala i morskog dna matematički odredi, kad će se morska voda kroz spojni kanal ulivati

u izvorski kanal, i vrelo postati brahično, ili kad će podzemna slatka voda kroz spojni kanal izbiti na morskom dnu i obrazovati vrulju.

Ali od posebne su važnosti piščeva opažanja na obalskim vrelima i vruljama podno Velebita (između Sv. Jurja i Žrnovnice). Tu je na vrelima i vruljama kod Zage pisac konstatirao, da vrulje u sušnoj dobi godine gutaju morsku vodu (estavele), a bojenjima je utvrdio, da ta voda izbija u vrelima na suprotnoj strani uvale. Do istog zaključka došao je i mjerenjem saliniteta stalnih vrela, jer je konstatirao da su ona ljeti slanija, t. j. kad estavele počinju gutati morsku vodu. Time je dan realan dokaz ranijim pretpostavkama o podmorskim kanalskim vezama između vrela i ponora (morskih mlinova) na suprotnim stranama zaliva.

Uz ovu osnovnu konstataciju pisac ukazuje na utjecaj kišnih vremena, odnosno na utjecaj pritičanja podzemne slatke vode i plime na slanost vrela.

Ovaj odlični prilog pokazuje, kako bi se konkretnim metodama mogao jače rasvijetliti složeni problem hidrografije u kršu.

J. Roglić

LIPOGLAVŠEK-RAKOVEC S.: Slovenski izseljenci. Geografski pregled predvojnega stanja. Geografski vestnik, XXII-1950., str. 3—60 s 3 karte u prilogu, Ljubljana 1950.

Autorica prikazuje geografsku rasprostranjenost slovenskih naseobina u svijetu i djelomično socijalne odnose do pred Drugi svjetski rat. Radnja je podijeljena na dva poglavlja: A. Prekomorsko iseljavanje: 1. Slovenski iseljenici u SAD; 2. U Kanadi; 3. U Argentini; 4. U Braziliji; 5. U Egiptu. B. Masovno iseljavanje: 1. Slovenski iseljenici u Austriji; 2. U Njemačkoj; 3. U Francuskoj; 4. U Holandiji; 5. U Belgiji. Karte u prilogu prikazuju rasprostranjenost slovenskih društava u SAD i Kanadi, zatim slovenska društva u državama Ohio i Pennsilvaniji, gdje ima najviše slovenskih iseljenika u SAD, i, konačno, naseobine i broj iseljenika u Zapadnoj Evropi.

Iseljavanje je počelo sredinom 19. stoljeća, i to u SAD, a u manjem broju u Braziliju. Krajem stoljeća nalazimo skupine primorskih Slovenaca u Egiptu. Slijede naseljavanja u Westfaliju, Holandiju i napokon u Argentinu i t. d.

Najstarije i najbrojnije iseljavanje je u SAD. Tamo rade kao rudari i manuelni radnici, i u industriji. Najviše ih je u Pennsilvaniji (po računu A. Mladineo 27 tisuća 450 doseljenika s 32.878 potomaka).

Na drugom je mjestu Ohio (po istom računanju 24.268 doseljenika i 22.948 tamo rođenih). Centar je slovenskog kulturnog i političkog života u Americi Cleveland (1912 — 25.000 Slovenaca), drugi je centar Chicago. Na jugu Unije i u nekim središnjim državama nema slovenskih naseobina ili su neznatne. Doseljenici su prihvaćali rad u rudnicima, na polju i u drugim nekvalificiranim zanimanjima; potomci su više trgovački usmjereni i brzo se odnaruđuju. Nije moguće točno utvrditi broj slovenskih iseljenika u USA.

Slovinci se iseljavaju u Kanadu u vremenu od 1924.—1930. Rasijani su po cijeloj zemlji kao rudari, ponekad farmeri, a i šumski radnici. Broj nije moguće utvrditi.

U seljavanje u Argentinu vrši se poslije Prvog svjetskog rata. Uglavnom se sele Slovinci iz Julijske krajine. Po talijanskim službenim statistikama iselilo se 10.989 osoba. Računa se, međutim, da je emigriralo do 20.000. Argentinska statistika bilježila ih je kao Talijane, prema državnoj pripadnosti. Nemoguće je ustanoviti točno stanje, jer su se doseljenici raštrkali po raznim mjestima i prihvaćali se bilo kojeg posla. Računa se, da oko polovine ipak živi u Buenos Airesu.

Emigracija u Braziliju starog je datuma. Krajem prošlog stoljeća Brazilija je širom otvorila vrata doseljenicima, nudila im pogodnosti te slala agente. Došle su tisuće Slovenaca, a tamo ih je čekalo veliko razočaranje. Krčili su prašume i slabo zaradivali. Njima su se pridružili iseljenici iz Julijske Krajine. Nisu održali nikakve veze sa starim krajem, i danas je teško utvrditi, gdje ih još ima; moglo bi ih biti oko 5000.

U Egiptu ima (1940) približno 7000 Slovenaca; većinom su ženske, Primorke, koje služe kao kućne pomoćnice, a muškarci su zidari, šoferi i sl.

I seljavanje u evropske zemlje bilo je također brojno. U prvom je redu masovno iseljavanje u štajerske industrijske predjele. U njemačkoj sredini brzo su se asimilirali i nestajali. Podaci o broju iseljenih nisu upotrebljivi. Slično je i sa stanjem u Njemačkoj. Računalo se, da je bilo tamo pred Prvi svjetski rat oko 70.000 Jugoslovena, ustvari mahom Slovenaca. Znatan je dio napuštao težak posao i tražio lakši u Francuskoj, Holandiji i Belgiji.

Kad su poslije Prvog svjetskog rata SAD zatvorile vrata novoj imigraciji, slovensko iseljavanje postaje prvenstveno kontinentalno. Francusko društvo »Société générale d'immigration« dobiva koncesiju

od jugoslovenske vlade, da može unajmljivati radnike za Francusku. Tisuće Slovenaca naseljuje francuske industrijske i rudarske krajeve. Pred Drugi svjetski rat bilo je u Francuskoj oko 34.000 Slovenaca. Izneseni su brojni podaci prema službenoj statistici Jugoslavenskog iseljeničkog komesarijata.

U Holandiju su se doselili kao rudarski radnici iz Njemačke. Gospodarska kriza od 1930. dalje otjerala je dio naših radnika u druge države i kući. Iseljavanje u Belgiju počinje poslije Prvoga svjetskog rata iz Njemačke, a kasnije i iz Francuske. Nedostaju točniji podaci.

Manje skupine borave i drugdje (u Australiji, Novom Zelandu i dr.).

Prema nepotpunim podacima moglo je pred Drugi svjetski rat biti u prekomorskim zemljama oko 250.000 Slovenaca, a u evropskima oko 60—80.000.

Studija je osvijetlila mnoge nepoznate stranice slovenske emigracije. Nažalost ima čitavih naseobina i čitavih država bez točnijih podataka.

Naročito zabrinjava konstatacija, da se slovenski iseljenici često prebrzo asimiliraju u novim sredinama. Čini se — u porudjenju s hrvatskom emigracijom — da taj neminovni proces teče mnogo brže.

O. Lahman

MATIĆ V.: Privreda, saobraćaj i naselja u kočanskoj kotlini. Glasnik Geografskog društva, sv. XXVI, str. 1—41, Beograd 1940.

Antropogeografska studija, koju treba opširnije prikazati, jer su osim 8 do 10 očuvanih, svi ostali primerci uništeni požarom 1944. godine.

Prvi odeljak posvećen je fizičko-geografskim odlikama (str. 1—9). Kočanska je kotlina istočno produženje Ovčeg polja. Postala je dejstvom tektonskih sila, samo je kasnije mnogo izmenjena radom fluvijalne erozije i osobito jakom vulkanskom aktivnošću. U geomorfološkom pogledu jasno se izdvaja aluvijalni kotlinski deo i okvir od kristalastih škriljaca i vulkanskih stena. Hidrografska oblast zauzima srednji tok Bregalnice. Tu glavna reka prima nekoliko pritoka. U kočanskoj kotlini vladaju topla i suva leta, i prilično suve zime sa hladnim vetrovima; kišoviti su proleće i jesen. U Kočanu prosečno padne godišnje taloga oko 460 mm. Oblast ima prelazne osobine od izmenjeno-sredozemne ka kontinentalnoj klimi.

Dosta je opširan deo o privredi (str. 9—25). Fizičko-geografski uslovi dali su glavni izgled prirodnom životu. Zato se

u kočanskoj kotlini izdvaja privreda niže aluvijalne ravni, više ravni i površi, i privreda oboda kotline. Najbolje zemljište u ravnima pored Kočanske i Orizarske Reke svačke je godine zasejano pirinčem. Tu, posle pirinča, po važnosti dolazi kukuruz. On se najviše seje u zapadnom delu. Baštovanstvo je razvijeno oko većih naselja. Rašireno je i gajenje bostana čiji su plodovi na osobitom glasu. Delovi ravni, koji se ne mogu iskoristiti za useve, služe stočarstvu. Seljaci u niziji gaje samo krupnu stoku, naročito goveda, bivole i konje. Viši delovi ravni, terase i površi, pokazuju veću privrednu raznovrsnost. Zemljoradnja i tu dolazi na prvo mesto. Od useva dosta se gaji žito, duvan, pamuk, mak i loza. Ali je i stočarstvo znatno razvijeno; pored travnih ispaša, njemu služe i očuvane šumarice.

Privreda kotlinskog okvira razvijena je na onim delovima koji se vezuju za visoki planinski region. Uslovi za ratarstvo tu su slabi. Obično se vide njivice s ječmom i raži. Njihov je prinos slab. Veća je korist od šumarstva. Postoje listopadne šume, koje stanovnici koriste za ogrev, građu i za prodaju. Pojedini šumski kompleksi teško se iskorišćuju, jer nema dobrih puteva da bi se drvo prevozilo. U visokoj oblasti glavna privredna grana je stočarstvo. Više se gaji sitna stoka. Kad nastane leto, ona se izgoni na planinske pašnjake gde ostaje do jeseni. Čim zahladi, pojedini stočari zakupljaju na kotlinskom dnu livade i pirinčane njive, na kojima zimi napasaju stoku. Po nekim osobinama razlikuje se stočarstvo u istočnom delu od načina gajenja u zapadnom.

Industrija kočanske kotline tek je u povelju. Vodena se snaga mnogo industrijski ne iskorišćuje. Teškoća je u tome što reke nemaju uvek stalan vodostaj, a nije bilo ni kapitala i potrebne inicijative. Sada rade samo neki mlinovi i seoske potočare.

U odeljku saobraćaj (str. 25—27) pisac sažeto iznosi velik značaj železničke linije. To je jedina pruga u oblastima levo od Vardara. Na nju izlaze kolski i drugi putevi, koji vode rečnim dolinama. Glavni je sa drumske komunikacije: zletovska, osogovska, berovska, pljačkovička i druge. Njima se iz susednih oblasti dolazi do železničke pruge. Živ je unutrašnji promet: stanovnici sa visije silaze u niziju, okolni seljaci donose proizvode na kočanski trg i t. d. Pisac je saobraćaj obradio dobrom metodom i nije prešao u običnu deskripciju, koja se često javlja.

U odeljku o naseljima (str. 27—37) govori se o položaju i tipovima sela, o

kući, varošicama i o stanovništvu. Sela u ravni kotline većinom su mala i leže na kakvoj plavini ili na prelazima preko reka. Mnoga od ovih sela predstavljala su čifičiska naselja. Glavna sela leže na obodu kotline. Glavni je momenat pri osnivanju sela bio privredni: ispod sela uslovi su za zemljoradnju povoljni, oko nekih takvih sela ima šuma i dovoljno ispaša. U tipu sela mnogo se ogleda utecaj reljefa. Sela na ivici kotline zbijenog su tipa. Iza odlaska Turaka, kolonizacijom bezvlasničkih imanja, promenila su mnoga sela potpuno ili delimično svoj tip. Tu je promenu većim delom izvršila vlast, a delom i doseljeno stanovništvo.

Kuće u kočanskoj kotlini kamene su i zemljane. Osnovni tip čini jednostavna prizemljaša. Kod kuća, koje se razvijaju vertikalno, u prizemlju su pondilo i odeljenje za ostavu; na spratu su sobe za stanovanje. Uz kuće su i privredne zgrade: plevna, kokošar, kočina za svinje. One su rasporedene u dvorištima i ograđene zidom.

Kočanska kotlina ima dva gradska naselja. To su Kočane i Južna Vinica. Prvo leži na ulazu doline u kotlinu. Zbog zgodna položaja Kočane predstavlja najznačajnije naselje. Stari je deo grada na desnoj strani Kočanske Reke. Odatle se naselje širilo uz dolinu i strme strane. Sada se u Kočanu razlikuju tri velike mahale za stanovanje, a u sredini je čaršija. Stanovništvo Kočana većim delom ima njive u polju gde se bavi zemljoradnjom. Manji broj kočanskog stanovništva živi od trgovine i zanata. Od skora podiže se i poljoprivredna industrija.

Južna Vinica leži na jugoistočnom obođu između dveju dolina. U 19. veku Vinica je postala tržište za užu okolinu i jednim delom za Maleš. Naročito je poznat njen istočni trg, važan za celu bregalničku oblast.

Posle oslobođenja 1912. godine i iselenja Turaka izvršena je znatna kolonizacija. Ona je bila nastavak migracija, koje su i ranije postojale. Doseljednici su se sticali s raznih strana. Ipak neobrađena zemljišta ima još dosta. Melioracijom i regulacijom bujica mogle bi se dobiti i druge nove površine. Iz kočanske kotline nema pečalbara. Stanovništvo je relativno siromašno, jer su ranije malo gajeni pirinač i pamuk, afionu (maku) je pala cena, a duhan se nepovoljno otkupljuje.

Na kraju rada nalazi se spisak literature i izvod na francuskom jeziku (str. 37—41).

Ovako, kako je V. Matić ispitao Kočansku kotlinu, trebalo bi proučavati i druge krajeve. To su bez sumnje radovi od trajne vrednosti. Na žalost autor je nedavno umro u ranoj mladosti. Pripadao je grupi učenika prof. B. Ž. Milojevića, i Istočnu Makedoniju dobro je poznavao. Matić je ostavio gotov rad i o fizičkoj geografiji kočanske kotline, i tako je pomenutu oblast geografski detaljno proučio.

J. F. Trifunovski

MELIK A.: Planine v Julijskih Alpah. Dela instituta za geografiju v Slov. akad. znan. in um., str. 1—31, Ljubljana 1950.

U slovenskim Alpama nigde nije razvijeno planinsko gospodarstvo kao u Julijskim Alpama. Zato je vrlo važno proučavati ovaj kraj sa stanovišta ekonomsko-geografskog. U ovom djelu pisac iznosi rezultate svojih istraživanja te problematike.

Najprije su dani fiziogeografski obrisi kraja, i to geološko-morfološki, klimatski, zatim šume i travnjaci. Pašnjaci i šume privlačili su ljude u visoke planine. Na osnovu vrela i rasprava pisac prati naseljenje kraja od 11. stoljeća do najnovijeg doba. Doseljeno se stanovništvo bavilo poljoprivredom, lovom, korišćenjem šuma, rudarstvom, kovačkim obrtom, ugljenarstvom (pravljenje drvenog ugljena) i prometnim posredovanjem preko planinskih sedla (Predel pod Mojstrovkom i dr.). Ali od osobite je važnosti iskorišćenje planina (pašnjaka), gajenje goveda. Planina je gospodarsko-topografski pojam i označuje gorski pašnjak, kojim se koriste za ljetnu ispašu. Ali »planina« može označiti planinu-naselje i planinu-pašu. Planina-naselje skup je pastirskih kuća ili stanova. Protivno od planine-pašnjaka je jalovina, koja označuje neplodni, pretežno kameniti kraj. Planinom-pašnjakom može se koristiti i za sjenokos (senožetni tip) tamo, gdje je trava bujna. Planiskim ispašama koriste se obično u mjesecu srpnju i kolovozu. Visina odlučuje o vertikalnim migracijama stoke i pastira. Obično su tri do četiri pojasa, koji služe za ispašu. Posjedovni odnosi u planinama različiti su. Rijetka su individualna, više su zastupljena skupna gospodarstva. Pisac daje sistematski pregled planina u Julijskim Alpama. Dijeli ih u 9 skupina (Blejske, Dobravske, Selške, Bohinjske, Dolinske, Bovške, Kobariške, Tolminske, Bačarske). Daje opis svake skupine, i to opis naselja i opis pašnjaka. Svako naselje ima svoje ime. God. 1948. sudjelovalo je u planin-

skim ispašama 37.093 stancvnika. Udaljenost od sela do planine raznolika je, od 4 do 6 s hoda od stalnog sela. Planine su na različitim apsolutnim visinama. Od 174 planina najviše su oko 1800 m, najnižije se spuštaju do 560 m. Ukupno je na ove planine išlo 18.259 glava stoke poslije Drugog svjetskog rata; to je 89% od predvojnog stanja. Prevladavaju goveda i koynji, a manje ovce. Pisac je zahvatio problematiku planina Julijskih Alpi geografski, a izlaganja su ilustrirana sa 6 vrlo uspješnih karata (koje je izradio kartograf V. Finžgar), zatim brojnim fotografijama. Bogata bibliografija daje pregled svega, što je o ovom problemu dosada napisano. Ovo djelo vrlo je važan prilog upoznavanju Julijskih Alpi.

Bilo bi od naročito interesa, da su pašnjaci detaljnije obradeni s gledišta fitogeografskog (kao što je to slično učinio A. Degen u svojoj raspravi »Flora Velebita« — Pešta 1936), zatim, da je detaljnije prikazano mliječno gospodarstvo (kao što je to učinio Stj. Filipović u svojoj raspravi »Dinarske planine«, Zagreb 1938).

I. Rubić

MELIK A.: Ljubljana pred 800 leti. Geografski vestnik XXII, Ljubljana 1950.

Na osnovu odličnog poznavanja geografske stvarnosti ljubljanskog kraja pisac raspravlja o zanimljivu problemu prekida kontinuiteta stare Emone, o kojoj od 407./408. godine nema nikakvih historijskih vijesti sve do 1144. g., kad se prvi put javlja kao naselje u srednjovjekovnim izvorima. Pretpostavku o postojanju ljubljanskog naselja za to vrijeme od skoro 750 godina, iz koga se nije sačuvala nikakva historijska potvrda, pisac, na osnovi analize geografsko-historijskih faktora, ne smatra mogućom. Položaj je Ljubljane u istoimenoj kotlini periferan, on je rezultat alohtonih utjecaja najbolje odraženih u prirodnom čvorištu prometnih puteva iz Italije i sjevernog Jadrana, istočnim rubom Alpi za centralnu Evropu i Baltik sa savskim pravcima. Uslovi za razvitak gradskog naselja na mjestu Ljubljane nisu stalni i jednaki, već su vezani uz određeno civilizacijsko-ekonomsko stanje. Položaj na križištu prirodnih puteva, uređenih u dobre i poznate ceste, imao je u nesigurnim vremenima početka srednjeg vijeka kao posljedicu pustošenje i nestanak naselja. Tek postepeno u 11. i zatim u 12. i 13. stoljeću oživljavanjem prometa na opustjelom rimskom putu stvaraju se ekonomski, a na njih se nadovezuju poli-

tički uvjeti novog gradskog naselja, koje prema tome nije starije od 800 godina.

Analizom lokalnih geografskih faktora (toponomastike, smještaja naselja i obradivih površina) pisac dolazi do uvjerenja, da je postepenom razvitku prometa i razvitku Ljubljane kao gradskog centra prethodilo, a i pratilo ga krčenje i kolonizacija tog, do tada pustog, perifernog dijela kotline, pokrivenog u svom sjevernom dijelu šumama, a na jugu močvarama.

V. Rogić

MILOJEVIĆ B. Ž.: Privredno-geografska i antropogeografska promatranja u dolinama Bregalnice i Pčinje. (Glasnik Srp. geograf. društva, sv. 30, br. 2, str. 101—109, i skica u tekstu; sadržaj na francuskom jeziku, Beograd 1950.)

Dolina Bregalnice sastavljena je od tri kotline (maleške, pijanečke i kočanske) povezane klisurama. Dok su kotlinske ravni pod bujnim kulturama (žito, riža, povrće i dr.), dole sa okolni grebeni i uzane sutjeske pod oskudnom vegetacijom, koja je oko donje Bregalnice stepskog karaktera. Najveća sela leže u kotlinama (na ušćima sporednih dolina, na plavinama i t. d.), dok se sela oko dijelova doline od zaselaka. U gornjim dijelovima doline Bregalnice razasute su stočarske kolibe. Svaka kotlina ima svoj privredni i upravni centar (Berovo u maleškoj, Carevo Selo u pijanečkoj i Kočane u kočanskoj). Štip je čvorište dvaju glavnih putova, SI—JZ i SZ—JI. Zanimljiva je pojava, da put, koji vodi dolinom Bregalnice, obilazi klisure. U donjem, stepskom i mediteranskom području Bregalnice živjeli su Turci, doseljeni iz Male Azije. Nakon balkanskog rata oni su većinom iselili, ostavivši svoja sela stočarskim Vlasima. Oko srednje Bregalnice stanovništvo je makedonsko.

Slična je dolina Pčinje. Kulture se nalaze po dnu kotlina i po dolinskim proširenjima; tu su i naselja, dok su same klisure nenastanjene. Oko donje Pčinje sela su zbijena, a oko gornje razbijena. Dolinom Pčinje nema važna puta, ali promet, koji se vrši uzduž doline, obilazi klisure. Poprečni saobraćaj, iz skopske kotline prema Ovčem polju, prelazi Pčinju nizvodno od Katlanova. U dolini Pčinje nije se razvilo važnije gradsko naselje.

R. Bošnjak

MILOJEVIĆ B. Z.: O kanjonskoj dolini durmitorske Sušice. Poseban otisak iz 280. knjige Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, str. 143—151, Zagreb 1950.

Pisac konstatira u gornjem dijelu doline morenske naslage. Škrčko jezero zagaćeno je morenom. Dalje su očuvani tragovi još starijih morenskih naslaga, i napokon su najmlađi glacijalni tragovi u škrčkom cirku. Glacijalni utjecaj potvrđuje i poprečni profil gornje doline Sušice, koja ima pravi izgled valova sa strmim stranama i ravnim dnom. Naprotiv, donji dio, od Škrčkog jezera do ušća, vrlo je uzak. Tokom pleistocena led je preinačavao gornji dio kanjonske doline, a donji se dalje udubljavao riječnom erozijom. Sama je dolina, dakle, preglacijalne, pliocene starosti.

Kanjonska dolina Sušice usječena je u pivskoj zaravni, koja čini dio općeg nivoa oko gornje i srednje Drine. Pisac smatra, da je formiranje ovog prostranog nivoa istovremeno s taloženjem jezerskih naslaga u zavalama, a njih je Fr. Katzer odredio kao oligomiocene. Morfološka analiza, dakle, omogućava da pratimo razvoj reljefa od oligomiocena vremena.

Ovim konstatacijama dolaze do izražaja netočnosti (K. Hassert i K. Kayser) i nepotpunosti (E. Tietze, J. Cvijić i Fr. Vitašek) ranijih podataka, kao i tumačenja, koja su izvedena na temelju tih podataka.

J. Roglić

MILOJEVIĆ B. Z.: O kanjonskoj dolini durmitorske Komarnice.

Posebni otisak iz Glasa 196. Srpske akademije nauka, str. 19—28, Beograd 1950.

Zanimljivu dolinu Komarnice, koja od durmitorskog masiva teče prema J-u objašnjavali su K. Hassert i K. Kayser kao tektonski greben, F. Koch kao tektonsku pukotinu, a J. Cvijić je najprije smatrao, da je fluvijalni, erozivni oblik, a kasnije je gornji dio pripisivao djelovanju glacijalne erozije.

Pisac ukazuje, da je dolina Komarnice vezana za tektonsku liniju, duž koje trijaski vapnenci naliježu na kredni fliš. Tokom mlađeg perioda usjecanja nastali su različiti dijelovi doline. Lakšim erodiranjem i ogoljavanjem flišnih naslaga nastala su proširenja: Komarničko polje i Poljane, a kroz vapnenačke zone uzane sutjeske.

Period usjecanja doline mladi je od okolne i prostrane površi, koja je nastala u oligomiocenu. Autor konstatira isti geo-

loški tok razvoja reljefa, koji je utvrdio kod Sušice. I ovdje su forme reljefa nastale fluvijalnom erozijom u toku pliocena »glacijacijom u pleistocenu samo pojačane«.

J. Roglić

MILOJEVIĆ B. Z.: O Stalaćskoj klisuri. Glas Srpske akademije nauka, CXCVI, Odeljenje prirodno-matematičkih nauka. Nova serija 2, str. 9—17, Beograd 1950.

Veoma jasno i uvjerljivo pisac objašnjava postanak epigenijskog toka Južne Morave pred sastavom sa Zapadnom Moravom. Mjesto da teče kroz niže, mekše i mlade zemljište na istoku (Ražanjaska udolina, 367 m) ili jugu (Đuniska udolina, 320 m) Morava prosijeca viši (503 m) greben sastavljen od starih i otpornih kristalastih škriljevaca.

Ova nenormalna pojava može se objasniti samo epigenijom. Pliocene jezerske naslage prekrivale su otporni greben kristalastih škriljevaca. U postjezerskoj (postpontijskoj) fazi usjekla je Morava dolinu u jezerskim sedimentima i ispod njih u čvrstoj škriljevačkoj podlozi. Manji tokovi i denudacija spirali su mekši pokrov jezerskih naslaga, i tako se u reljefu istakla kupa od otpornih škriljevaca, u kojima je Morava usjekla samo uzanu i duboku dolinu. Više nivoa: 25, 45, 68, 90, 128, 148, 188, 228 i 280 relativne visine pokazuju zastoje u procesu usjecanja. Tri najniža nivoa autor pribraja pleistocenu, a više gornjem i srednjem pliocenu.

Iz ovog uvjerljivog rezoniranja vidimo, koliko je značenje gornjopliocenih i diluvijalnih egzogenih procesa, koji su ne samo spirali i erodirali glavni dio slatkovodnih sedimenata, već je Morava u čvrstoj škriljevačkoj podlozi usjekla preko 350 m duboku dolinu.

J. Roglić

MOODIE A. E.: Some new boundary problems in the Julijian March. Posebni otisak iz Transactions of the Institut of British Geographers, London 1951.

Prof. Moodie poznati je stručnjak za pitanja Julijske Krajine. U ovom kratkom članku podvlači teške probleme, koji su iskrsli s novom granicom između Jugoslavije s jedne i STT i Italije s druge strane.

Odsječeni su na obostranu štetu gradovi od okolice. Naročito je težak položaj Trsta, koji je došao u predratni položaj Rijeko. Granica prekida važne električne i vodovodne mreže.

Ali novi je položaj Gorice naročito težak, »može se reći fantastičan«. Grad je ostao bez okolice, kojoj je služio. Meda prolazi kroz grad i izdvaja kolodvor od okolnih kuća. Pod novim prilikama Jugoslavija je bila prisiljena da gradi Novu Goricu, koja će zadati naročiti udarac starome gradu.

Drugo je izrazita anormalnost, što su naprednom agrarnom kraju Brda odsječeni prirodni putevi prema jugu, a ostala mu je slaba, zaobilazna i nedovoljna veza preko visokog sedla (411) do Plave u dolini Soče i dalje prema Novoj Gorici.

Pisac završava, da su optimisti mogli zvati ovu granicu »željeznom zavjesom«, jer su veze preko nje nužne, iako su prijelazi danas skopčani s velikim formalnostima.

J. Roglič

OBULJEN A.: Oygodišnja suša u našim krajevima. Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. XXX, br. 2, str. 67—76, Beograd 1950.

Jedna od najjačih suša za posljednjih sto godina bila je 1950. godine. Pisac, na osnovu podataka dugogodišnjih opažanja za velik broj stanica naše sinoptičke mreže pokazuje, da je u mjesecima svibnju, lipnju, srpnju i kolovozu te godine količina padalina bila 50% od srednje vrijednosti dugogodišnjeg prosjeka, a u nekim krajevima (Primorje, Lika) čak i ispod 50%. Pojava suše posmatra se u odnosu na sekularni tok temperatura i oborina dobiven iz opažanja stanica Zagreb-Grič (1862—1950) i Osljeck (1883—1950). Rezultati opažanja pokazuju konstantno povećanje temperatura u toplom dijelu godine i smanjivanje količine padalina u vegetacionom periodu.

Autor smatra, da ova suša predstavlja samo jedan dio velikih procesa zatopljanja, koji se posljednjih decenija može pratiti na sjevernoj hemisferi. Ova pojava ne predstavlja promjenu klime i vjerovatno je u vezi s periodičkim kolebanjem polarnog fronta.

V. Rogič

TRIFUNOSKI F. J.: Kačanička klisura. Iz Srp. etnograf. zbornika, knj. LX, Naselja i poreklo stanovništva knj. 32. Srpska akademija nauka, str. 469—581, s 5 skica i 11 fotografija u tekstu i 1 kartom u prilogu, Beograd 1950.

U općem dijelu pisac ocrtava geografske odlike Kačaničke klisure, kojom je postojala veza između kosovskog i skopskog jezera (o čemu svjedoče jezerski sedimenti i terase, jezerske i rječne). Klisura je predisponirana rasjedom pravca

SZ—JI; duž njega pojavljuju se terme i mineralne vode.

Iako je to planinski kraj, u klimi se osjećaju elementi izmijenjene sredozemne klime s juga i srednjoevropske sa sjevera, što se ogleda u kulturama.

Lepenac (s pritokama) vrlo je kolebljiva vodostaja. Naselja izbjegavaju rijeku, dok se snabdijevanje vodom vrši s izvora i bunara. Šume su iskrčene djelomično od ratara za proširenje kultura, djelomično od stočara za dobivanje ispaša.

Nalazeći se na važnom putu, kraj je bio rano naseljen; ima ostataka rimskog doba (tragovi utvrđenja i drugi nalazi). Za turske epohe ovdje se vrše krupne etničke promjene, t. j. povlačenje pravoslavnog i doseljavanje arbanaskog i turskog elementa. Topografski nazivi (Krvenik, Sečište, Režance, Plenište i t. d.) govore o teškoj prošlosti. Današnje je stanovništvo starosjedilačko i doseljeničko (na posljednje otpada 97%). Najvažnija doseljenička struja tekla je iz Arbanije. Ali sela arbanaskih doseljenika nose slavenska imena, što znači, da su Albanci mladi doseljenici. Ova naseljavanja vršili su Turci, jer je to važno strategijsko i središnje balkansko područje, dok druge ekonomske privlačnosti nema. S druge strane vršilo se iseljavanje pravoslavnog elementa, poglavito zbog nasilja. Poslije propasti evropske Turske dosta je turskog elementa iselilo u Tursku ili u Skoplje (baveći se obrtom i trgovinom).

Naselja su zbijena i razbijena. Kuće su grupirane po mahalama, a svaka mahala čini određeni rod, otuda im imena.

Osnovna privredna grana je zemljoradnja, zatim stočarstvo — što ne može prehraniti stanovništvo, koje ima druga zanimanja (u tvornicama, rudarstvu, pečenju vapna i t. d.). Kovačkim se obrtom u Kačaničkoj klisuri bave Cigani.

Kolski (volovska zaprega) i željeznički promet nema većeg značenja za samo stanovništvo, osim kad na sajmenе dane odlaze u Skoplje ili Uroševac. Unutrašnji saobraćaj pretežno je pješački, rijetko kolski. Kačanik, iako najveće mjesto, nije ekonomski centar klisure.

U ovoj maloj oblasti ne zapažaju se različiti tipovi kuća, ali se kuća razvila i u horizontalnom i u vertikalnom smjeru. Kuća na kat danas je najčešća.

U drugom, posebnom dijelu, pisac obrađuje pojedina naselja, ocrtavajući njihov položaj i tip, prošlost, stanovništvo i privredni život. Na kraju je registar imena.

Djelo F. Trifunoskog veoma je informativno, napisano savjesno i dokumentovano, te predstavlja ozbiljan prilog upoznavanju ovoga kraja. R. Bošnjak

VIJADINOVIĆ S.: Naselja u slivu Peka, antropogeografska ispitivanja. Posebna izdanja Srpskog geograf. društva, sv. 27, str. 1—63, sa 8 slika u tekstu i sadržajem na ruskom i francuskom jeziku. Beograd 1949.

U slivu Peka pisac razlikuje nisko, ravno i žitorodno Braničevo i planinsko područje Zvižda i Gornjeg Peka, bogato šumom i rudama. Ističe privlačnost doline za naselja i privredni život — osobito privlačnost pojasa na dodiru dolinske ravni i strana, gdje se iskorišćuju različite privredne površine. Tu su i sela zbijenija od onih u višim stočarskim krajevima. Na položaj naselja utječu privredni, hidrografski i prometni faktori. U doba velikih

ratova stanovništvo je bježalo ispred Turaka, tako da je dolina Peka opustjela. Otuda su današnja sela relativno mlada. Isti faktori utjecali su i na položaj varošica, koje su ranije bile sela (veliko Građište, Kučevo, Golubac i Rabrovo). Ima i rudarskih naselja; ona su stalna ili privremena. Tip sela u cijelom je području isti. Za Zvižd i Gornji Pek karakteristično je, da pored zbijenog sela nalazimo i katune, dijelove razbijenog naselja. Zanimljivo je, da su se položaji staništa često mijenjali. Takva mjesta ranijeg stanovanja zovu se selišta. I tip gradova razvijao se s ekonomskim napretkom, pretvarajući se iz negdašnjih sela u privredna i administrativna središta. Kuća u slivu Peka odraz je prirodnih i društvenih faktora. S promjenom ovih faktora mijenjala se i kuća i po gradi i po obliku od prvobitne kolibe do moderne zidane kuće. Tako je bilo i s gospodarskim zgradama.

R. Bošnjak

STRANE ZEMLJE

ALEKSIEV A.: Grad Plovdiv, geografsko-stopansko razvítie. Arhiv za poselišni proučavanja, god. II, kn. 1, str. 5—34, Sofia 1939/40.

Još su stari Tračani, osnivači Plovdiva, sagradili kuće na tri uzvišenja u sredini grada. Filip II. Makedonski pretvorio je ovo trakisko naselje u grad i po svom imenu nazvao ga Filipopol. Otada pa do pada pod tursku vlast Plovdiv je imao uglavnom izgled utvrđena naselja. Za vreme Turaka on se širio i izvan utvrđenja po ravnici oko Marice.

Stanovništvo Plovdiva raslo je od oslobođenja Bugarske vrlo naglo. 1884. godine grad je imao 33.442, 1910. — 47.981, 1926. — 84.896, 1934. — 100.485 i 1939. — 110.000 stanovnika. Osim Bugara, u Plovdivu u malom broju žive još Cigani, Jevreji, Jermeni i Turci.

Privredne grane Plovdiva i bliže okoline jesu: trgovina, baštovanstvo, vinogradarstvo, proizvodnja duvana, zanati i industrija. 1939. godine Plovdiv je imao 3.800 različitih zanatlijskih radnji, dok je broj industrijskih preduzeća iznosio 151 (1934). Među idustrijskim preduzećima ističu se: fabrike cigareta (5), tekstilne, hemijske fabrike, fabrike šećera, pivare i t. d.

Rad A. Aleksieva pun je interesantnih podataka i raden dobrom metodom.

J. F. Trifunski

BIROT P.: Le Portugal. A. Colin, str. 282, 21 skica, Paris 1950.

Dio, koji obraduje opće karakteristike, dosta je kratak. Autor se zadovoljava, da ukratko izloži glavne crte reljefa (ostaci platoa, kojeg presijecaju doline, grebeni hercinskog smjera, mase čvrstog eruptivnog stijena, erozione zaravni u škriljevima svedene na hrptove), oblike obale, koji su često nastali mladim tektonskim gibanjem, klimatske kontraste između vrlo vlažnog sjevera i juga, koji ima tipično sredozemne suše, progresivno naseljavanje i političko oblikovanje Portugala.

Naprotiv, poglavlja, koja obraduju regionalnu geografiju, vrlo su opsežna. P. Birot razlikuje sjeverne pokrajine oko rijeke Douro, gdje su oblici seljačke civilizacije stari i gdje se ekonomija temelji na polikulturi (Minho) ili na siromašnim kulturama žitarica (Traz os Montes); sjeverni centar, koji čine brdoviti blokovi i kotline, što se nastavljaju na središnje španjolske Kordiljere, i gdje je najvažnije gajenje kukuruza; Alemtejo, pokrajina, čije je tlo pogodno za crnike (la »Montado«), različite žitarice ili maslinike. Prelazne su zone: Estramadura, gdje prevladava intenzivna polikultura, Beira Baiya i Ribatejo, gdje su raniji sistemi pomiješani; konačno, sasvim na jugu je Algarva, gdje je muslimansko gospodarstvo ostavilo značajne tragove u tipično mediteranskom načinu života. Ova je regionalna podjela

izvršena na osnovu razlika u agrarnoj strukturi.

Na kraju P. Birot proučava bitni geografski problem Portugala: uticaj čisto mediteranske civilizacije, koja se ogleda u seoskim naseljima, odnosima vlasništva, iskorišćavanju i načinu obradivanja tla. Portugal je prenapučena zemlja s obzirom na njene ekonomske mogućnosti. Za rješenje ovog problema pisac vidi tri mogućnosti: kolonizaciju pokrajina na jugu, iseljenje preko mora, industrijalizaciju, a naročito izgradnju hidroelektričnih centrala.

Glavne su poteškoće: stalan deficit trgovačke bilance, nedostatak kapitala i općenito slab prihod. A. Blanc

CANDIDA L.: Il porto di Venezia. Memorie di geografia economica, Sv. II, str. 231, Napoli 1950.

Mjesto predgovora (str. 11) Gino Luzzatto iznosi prikaz grada i luke od 6. stoljeća do danas. U prvom poglavlju pisac prikazuje luku, i to geografski položaj Venecije, razvoj luke, osobito industrijskog centra porto Marghera. U drugom poglavlju pisac opisuje industrijsku luku Marghera, napose uređaj i promet od 1926. do 1938. god. U trećem poglavlju govori o lučkom prometu Venecije. Pisac daje analizu podataka ukrcanja i iskrcanja od 1910. god. do 1947. i poredjuje ih s lukama Genovom i Trstom. Iz analize vidimo, da je Venecija najviše uvozila ugljena (40 do 50% cijeloga uvoza), zatim nafte (do 15% cijelog uvoza), žita (do 8%) i fosfate (6,5%). Ukupni je promet iznosio od 3 do 4,3 miliona tona. U četvrtom poglavlju govori se o sektorima prometa. Venecija uvozi najviše ekonomskih dobara iz Sjeverne Evrope, raznih dijelova Mediterana, Crnog mora, krajeva istočno od Sueza i Sjeverne Amerike. U petom poglavlju raspravlja pisac o željezničkom, kamionskom i riječnom prometu. God. 1912. bio je maksimum prometa u Veneciji. To vrijedi i za željeznički promet, koji je te godine iznosio 1,700.000 tona razne robe. Od ovoga je 12,4% otpalo na drva, 10,9% na građevni kamen, 10,3% na tekstilne sirovine, 8,7% na cerealijske i t. d.

Kamionski promet iz luke Marghera bio je najveći god. 1935. i to 37, 000 tona. Uvijek je ovaj kamionski promet u izvozu iz luke bio je jači nego uvoz u luku. Promet rijekama bio je najjači u god. 1933. i iznosio je 2,224.044 tona. Dobra su išla vodenim putevima do Mantove, Modene, Bologne i Friula, i ovim putem odlazi oko 43% robe. U šestom poglavlju

raspravlja o prometu putnika. U prometu stranaca (u dolasku i odlasku) na prvom je mjestu među talijanskim lukama Napulj (40,2%), zatim Genova (27,2%), a Venecija je dolazila na treće mjesto (10,8%). Srednji broj putnika, koji svake godine ide kroz Veneciju iznosi 101.000. Od ovih ide ili dolazi iz mediteranskog sektora 70,5%, iz krajeva istočno od Sueza 17,9%, iz Amerike 7,6%, iz sjeverne Evrope 4,0%. U sedmom se poglavlju raspravlja o prometu po cestama, željeznicama i rijekama. U osmom poglavlju raspravlja pisac o zaleđu luke. Određuje ovo zaleđe na osnovu raznih ekonomskih dobara: nafte, pamuka, cerealijske i fosfata. Jednom malom kartom prikazuje se, do koje međe dopiru ova dobra u zaleđu. U devetom poglavlju raspravlja se o karakteru zaledne ekonomije. Ovdje se utvrđuju ekonomske zone okolice Venecije. U desetom poglavlju govori o prometu u luci poslije Drugog svjetskog rata. Promet je u luci za rata bio silno opao i god. 1944. iznosio je samo 400.000 tona, ali se nakon toga lagano podiže. U jedanaestom poglavlju prikazuje funkcije luke Venecije. Venecija ima regionalnu funkciju, što znači, da opskrbljuje svoju vegetacijsku zonu, zatim ima industrijsku funkciju usredotočenu u luci Marghera, napokon tranzitnu između Centralne Evrope i Levanta.

Na osnovu opširne literature, sinteze i analize velike množine podataka pisac nam lijepo pokazuje razvoj i stanje mlatačke luke. I. Rubić

CORNELIUS H. P.: Zum Beitrag der jugendlichen Hebung der Alpen. Mitteilungen der Geogr. Gesell., Wien, sv. 92, br. 7/9, str. 161—171, Wien 1950.

Pisac ustaje protiv navoda C. Exnera, koji tvrdi, da je mlado-tercijarna (gornjomiocena) zaravan Alpa u Turama izdignuta do 7000 m.

Cornelius smatra, da su današnje zaravni najviših dijelova Alpa ostaci zrelog gornjomiocenog reljefa. To nije bio pineplain, već neravno zemljište, u kome je bilo i srednjih planina. Na obali su bili baroviti predjeli i jezera, a okolno more plitko. Visinske su razlike iznosile nekoliko stotina i do 1000 metara. Rubni dio reljefa pomjerio se prema miocenskoj razini mora za 500—1500 m, a kako je mioceno more bilo najviše 500 m iznad današnjeg, to znači, da izdizanje ustvari iznosi 1000—2000 m. U srednjim i zapadnim Alpama ovo pomjeranje bilo je najveće (3000—4000 m). J. R.

DAINELLI G.: Marco Polo. I grandi italiani. Unione tipografico-editrice torinese, str. 237, Torino 1941.

O Marku Polu dosta je pisano. Najbolje i najkritičnije djelo u ujedno prvi cjeloviti prijevod na talijanski jezik dao je Luigi Foscolo Benedetto »Il Libro di messer Marco Polo, cittadino di Venezia detto Miglione, dove si raccontano le meraviglie del mondo« (Milano 1932).

I kod nas je pisano u posljednje vrijeme o ovom velikom putniku 13. stoljeća. Neki su isticali, da je Marko Polo iz naših primorskih krajeva. Matica Srpska nedavno je izdala knjigu »Milion« (Novi Sad, 1947) u prijevodu Borivoja Maksimovića (iz talijanskog j.). Marko Polo zanima nas ne samo kao veliki putnik, već i kao čovjek s vjerojatnim porodičnim porijeklom iz Dalmacije. Porijeklo Polove porodice iz Dalmacije pretpostavlja u svojoj knjizi i G. Dainelli: »Pretpostavlja se, da mu je porodica porijeklom iz Dalmacije — možda iz Šibenika — i da se preselila u Veneciju nešto prije godine 1000.; međutim, ime se javlja u notarskim i državnim aktima tek jedno stoljeće kasnije. Pouzdano je, da se obitelj u Veneciji umnožila tako, da je nakon jednog stoljeća bila već podijeljena u dvije grane, i to jedna je nastanjena u župi Sv. Feliksa, a druga, Markova, u župi sv. Deremije.« Biografi se ne slažu ni u godini rođenja ni u godini smrti. Dainelli uzima, da se rodio 1254. i da je umro prije lipnja 1325.

Postoji uvjerenje, da je Polo s ocem i stricem pošao preko Mezopotamije i onda po moru Perzijskim zalivom do Ormužda; Dainelli dokazuje, da je Marko iz Armenije putovao kopnenim putem u Perziju do Kirmana i tako produžio do Ormužda. Svoju pretpostavku potkrepljuje time, što Polo malo govori o Mosulu, a o Mezopotamiji gotovo isključivo u pričama i legendama. Poglavlja o Perziji, od Tabriza do Jezda, Kirmana i Ormužda, dana su sa deskriptivnim pojedinostima i ličnim podacima s točnom oznakom puta. Dainelli raspravlja i o pitanju: iz kojeg je pristaništa Marko otputovao iz Kine? Obično se uzima, da je to Zajton (Zaitun, Tslien). Dainelli smatra nevjerojatnim, da bi svadbena povorka pošla dugim kopnenim putem od Pekinga do Zajtona. Polo govori o ispraćaju, diplomama i pismima, koja im je Kublaj-kan dao vjerovatno baš u Pekingu (Kanbaligu), nadalje kako je pripremljen veliki broj brodova s brojnomo momčadi i mnogim potrepštinama. Kad je sve bilo gotovo, oprostili su se od velikog kana i pošli. Dainelli zaključuje, da

su brodovi bili pripremljeni u zalivu Pečill, t. j. nedaleko prijestolnice. To je bilo početkom g. 1292., dok su Lajaš (kod Aleksandrele) napustili u studenom g. 1271. U Kini se Marko zadržao 17 godina.

Od velike je važnosti jedan događaj nakon povratka. U ratu između Venecije i Genove Polo je bio zarobljen g. 1298. Pretpostavlja se, da je to bilo u pomorskoj bici kod Korčule. Dainelli, iako ne odbija posve ovu verziju, smatra, da je Polo zarobljen u vodama Lajaša. U zarobljeništvu upoznao je preradiivača romana Rustichella iz Pize, pričao mu svoje doživljaje, koje je ovaj zabilježio francuskim dijalektom.

Zna se za oko 150 prijepisa Markove knjige na raznim jezicima. Pri svakom novom prijepisu prepisivaču bi se potkrale nove griješke, a pojedina poglavlja bila su izostavljena. Original nije pronađen, a nije pronađen ni apograf, po kojemu su nastali brojni prijepisi. Pretpostavlja se, da su od direktnog apografa nastale dvije grupe prijepisa. Iz prve grupe poznat je pariški prijepis kao najpribližnji originalu. Po njemu su nastala tri izgubljena francuska prijepisa, od kojih su nastali mnogi drugi. U drugoj je grupi prijepisa manje izostavljenih poglavlja. Najpoznatiji je milanski prijepis. Nakon pronalaska štampe broj se izdanja umnožio. Knjiga je poznata pod imenom: »Milion« (vjerovatno prema nadimku porodice), iako joj taj naziv nije dao ni Polo ni Rustichello. Najstariji prijepis (pariški) nosi naslov »Opis svijeta«. Ako se uzmu u obzir i drugi prijepisi, vjerovatno je najstariji naslov glasio »Opis svjetskih čudesa«.

Komentirajući putovanje Marka Pola, njegova oca i strica, te govoreći o predjelima i stanovništvu, Dainelli se koristio poznatim materijalom svojim obavještenjima i ličnim poznavanjima dotičnih zemalja. A. Jutronić

DAYSH G. H. J., CAESAR A. A. L., EDWARDS K. C., GEDDES A., HOUSTON J. M., O'DELL A. C. i SPAVEN F. O. N.: Studies in Regional Planning. Outline Surveys and Proposals for the development of Certain Regions of England and Scotland, str. 252, London 1949.

Privredna iskustva posljednjih decenija i izgledi za dalji ekonomski razvoj potakli su britanske vlasti, da dobro prouče raspoložive mogućnosti i racionalno usmjere dalji razvoj. Poslije Drugoga svjetskog rata osnovano je i posebno

Ministarstvo za planiranje gradova i pokrajina (v. članak prof. Wilkinsona u ovom broju). Treba svaki dio zemlje iskoristiti za ono, što najbolje odgovara njegovim kvalitetama i potrebama zajednice, a svaki umjetni privredni objekt smjestiti tamo, gdje će najbolje poslužiti svrsi. Ozbiljne studije treba da za svako važno mjesto i pokrajinu na osnovu prirodnih uvjeta, ekonomskih i socijalnih prilika i historijskog iskustva utvrde mogućnosti i odrede smjernice daljeg razvoja.

Engleske su vlasti, dakle, pristupile ovom važnom poslu na specifičan i nama geografski blizak način. Pošlo se iz prostora s time, da se na izvorima prikupi materijal i na osnovu toga utvrdi opći plan. Lokalne su vlasti ovom poslu pristupile ozbiljno i ambiciozno. Gotovi elaborati objavljeni su i predstavljaju dragocjen doprinos engleskoj stručnoj literaturi. Udio geografa bio je pri tome veoma značajan.

U gore navedenom djelu imamo 7 studija, koje su napisali geografi iz različitih središta Velike Britanije. Dvije su radnje sa područja Škotske i obrađuju pusti sjeverozapadni dio, »the Highlands and Isles«, i gusto naseljenu srednju Škotsku. I u Engleskoj su obrađeni različiti i međusobno udaljeni krajevi: gusto naseljeni rudarsko-industrijski kraj sjeveroistočne Engleske i kao suprotnost ovome ekonomski manje važni Cumberland, u suprotnom, zapadnom primorju. Slijede dva industrijska područja srednje Engleske: istočni Midland i područje Bristola. Na kraju su izložene prilike i problemi istaknutog i slikovitog poluotoka Devon i Cornwall.

U svakom od ovih radova obrađena su prirodna bogatstva, prilike prije Drugog svjetskog rata, promjene u ratu i sadašnje stanje. Obradene su ekonomske snage, socijalni odnosi i demografska gibanja. Na osnovu toga dani su konkretni prijedlozi, kakve bi promjene trebalo izvršiti i u kom pravcu usmjeriti dalji razvoj krajine. Ovaj geografski rad po svom opsegu i duhu ima određenu svrhu. Stanovišta autora pregledno su kartografski predstavljena na kartama u boji, koje prate pojedine članke.

Svakako ovi radovi s naučnog geografskog stanovišta imaju nedostataka, kako s obzirom na opseg građe, tako i s obzirom na metode obrade (nema ni jednog grafikona). Ali ovi nam primjeri pokazuju, kako se i u zemlji, gdje su ekonomske i tehničke nauke na zavidnoj visini, prije zahvata u prostornu stvarnost konsultiraju oni, koji proučavaju pejzaže,

odnosno odnose i dinamiku elemenata, koji se u njima odražuju. Gornje studije su dobar primjer, kako se geografski studij može uspješno i korisno povezati s problemima života.

J. Roglič

DERRUAU M.: La grande Limagne auvergnate et bourbonnaise. Etude géographique, 542 str., 15 tabla fotografija u prilogu, 49 skica, Clermont-Ferrand 1949.

Geografska škola Ph. Arbosa u Clermont-Ferrandu stalno daje francuskoj geografiji značajne priloge. Teza M. Derruau-a primjer je ovakvih originalnih radova. La Limagne, tektonska zavala u sredini Centralnog masiva, ispunjena je aluvionima i predstavlja tip »vrijedne krajine« s točno određenim granicama, kakve često nalazimo u Francuskoj.

U jednom od prvih poglavlja pisac proučava tipove obrađene površine. Nastoji da razlikuje parcelu, osnovni dio obradene površine, četvrti (skupina parcela); obrađena područja (»terroirs«), koja se izdvajaju fizičkim osobinama ili ekonomskim iskorištavanjem (kao što je padina, brijeg, močvara, dolina); posjedovne cjeline »finage«, koje pripadaju jednom gazdinstvu ili selu i sastoje se od više »terroira« i, konačno, seoski distrikt ili kanton, koji obuhvaća više finage-a. U pokrajini Limagne postoje 3 tipa obrađenih područja »terroirs«:

1. brežuljkasti krajevi, koji su prikladni za polikulturu,
2. glinovite ravnice i crna zemlja, pogodna za gajenje žitarica,
3. aluvijalne terase ili »Varennes«.

Autor analizira svaki tip tih agrarnih mikroregija: oblike reljefa, klimu kraja u vezi sa zdravstvenim i kulturnim prilikama. (Klimatske nepravilnosti i tipove vremena ističe više nego sredstva za obradivanje). Dalje, raspravlja o izgledu isparceliranih polja, položaju sela u odnosu na tlo, na vegetaciju i mrežu putova.

Opisivanje je znanstveno i slikovito, služi se statistikama, starim tekstovima, putopisima, saopćenjima seljaka, novim i starim kartama. Dajući ovu sliku, pisac znanstvenom korektnošću postavlja probleme i donosi rješenja, koja su poduprta kritički upotrebljenim dokumentima. Kad nijedno rješenje ne zadovolji, priznaje svoje kao i tuđe neznanje.

Drugi dio obrađuje »Socijalni i ekonomski razvoj prirodnih područja«. Studija ide u prošlost do 16. stoljeća, kad počinje formiranje sadašnjeg pejzaža. Savremenu ekonomiju objašnjavaju socijalni

i tehnički elementi, uspon i nazadovanje agrarne buržoazije od 16. do 19. vijeka, opadanje seljačkog stanovništva, razvoj poljske tehnike, novo povišenje cijena stočarskim produktima, koje je izazvalo razvoj stočarstva.

Najmanje je originalno treće poglavlje, u kojem M. Derruau obraduje — prema metodi i već klasičnom planu — prometne veze i razvoj gradova, ustrajući na vezama između sela i gradova.

No 4. je dio naročito zanimljiv i prelazi okvir proučavane pokrajine: radi se o prodiranju upliva s juga i sa sjevera, koji se u Limagne-u sukobljavaju. Derruau traži granicu između tih dviju drevnih civilizacija na koju ukazuju: tipovi kuća (plan i građevni materijal), struktura sela, izgled polja, društvene pojave, političke i jezične osobine — problem važan za cijelu zapadnu Evropu, pa i za srednju i jugoistočnu.

Ova se studija smatra jednom od najboljih geografskih teza (pored teze Le Lannou-a o Sardiniji), koje su objavljene unatrag 20 godina. Njena je vrijednost u metodi: potankom objašnjenju pejzaža pomoću elemenata, koje nam daju fizičko-geografski uvjeti i historijski podaci. Pisac je uspio izložiti udio svakog historijskog momenta u formiranju geografskog kompleksa, koji se odražava u pejzažu.

Neke skice i karte vrlo su originalne, na pr. izvatici iz katastra, raspodjela tipova parcelirane podjele, politička struktura pokrajine na osnovu broja glasova, koje su pojedine stranke dobile na izborima za Zakonodavnu skupštinu.

A. Blanc

DESPOIS J.: L'Afrique du Nord. Collection «Colonies et Empires». Presses universitaires, str. 624, Paris.

Prvo djelo velike kolekcije, koja je posvećena Francuskom savezu i koja treba da nadomjesti već ostarjelo djelo A. Bernarda u kolekciji «Géographie universelle».

Naročito je zanimljiv antropogeografski dio, u kome se potanko opisuje način života urođenika u vezi s klimom i vrijednošću tla. Prikazan je kolonizacioni rad, koji je često bio nedovoljan.

A. Blanc

DUDLEY STAMP L.: The Land of Britain. Its use and misuse, str. VIII — 547. Drugo izdanje. Longmans, London 1950.

Inicijativom autora i pod njegovim rukovodstvom vršeno je u Velikoj Britaniji u periodu 1931.—34. kartografsko snima-

nje iskorističivanja tla. Izradene su upute, koje kategorije će se snimati i kojim će se znacima predstavljati. Odlične karte velikog mjerila, na kojima je unesena točna parcelarna podjela, omogućavale su, da se taj posao točno i brzo svrši. Karte korišćenja tla dale su jasan pregled veoma složene stvarnosti, omogućavale veoma važne geografske, historijske i ekonomske studije, a u Drugom svjetskom ratu služile su kao osnovni materijal za primjenu potrebnih privrednih mjera. Posao se i dalje nastavlja i obnavlja, da bi se registrirale nastale promjene, utvrdile tendencije i usmjerio dalji razvoj kulturnog pejzaža.

Autor u ovom djelu izlaže tok, principe i rezultate snimanja. Zatim su izložene opće karakteristike utvrđenog stanja. Autor, dalje, pokušava da utvrdi tok historijskog razvoja, koji je doveo do današnjeg stanja. Napominjemo, da je i taj zanimljivi posao moguć u Velikoj Britaniji, jer ona ima pažljivo očuvane arhive. Na tome detaljnije radi prof. Darby sa svojim suradnicima sa ciljem, da utvrdi razvoj britanskog kulturnog pejzaža od 12. stoljeća do danas.

U daljim poglavljima pisac izlaže rasprostranjenje i uzroke glavnih vrsta korišćenja tla: livade dominiraju u srednjim i gusto naseljenim područjima, oranice u suhim istočnim krajevima južnog dijela otoka. Vrtovi i staklenici zauzimaju velike prostore oko gradova, osobito na jugu. Pustopoljine i pašnjaci prevladavaju na vlažnim planinama zapadnog dijela. Šume su u Velikoj Britaniji svedene na male prostore, i u tome imaju znatan udio umjetne šume. Ogromne prostore Vel. Britanije zauzimaju naselja: u Engleskoj 602.439 ha, u Walesu 29.674 ha, u Skotskoj 62.855, a u području Middlesex i London čak 40,3% površine. Kao što je shvatljivo, naselja se redovno grade na vrijednim površinama, i tako Britanija gubi sve više produktivnog tla. Tim se problemom naročito bavi britanska Služba za planiranje pokrajina i gradova, za koju su karte iskorističivanja tla dragocjen i osnovni materijal.

Zatim pisac izlaže značenje prometnih veza i sastava podzemlja za korišćenje tla. Ističe utjecaj klime i vrsta tla. Izdvaja tipove agrarnih gospodarstava i gospodarskih regija. Naročito su značajne podjele tla prema plodnosti i produktivnosti. Na kraju ovog sistematskog dijela obrađeni su ekološki uvjeti i rasprostranjenje nekih kultura i domaćih životinja.

Naročito je značajan odjeljak o promjenama, koje je izazvalo iznimno ekonomsko stanje tokom Drugog svjetskog rata. Dan je prikaz procedura, koje su pritom provodene, a postignuti rezultati predstavljeni su grafički i statistički.

Pisac na kraju izlaže osnovne konstatacije, do kojih se došlo dosadašnjim istraživanjem i primijenjenim mjerama. U posljednjem odjeljku dane su sugestije za dalje plansko iskorišćivanje britanskog tla.

U prilogu su dani podaci o objavljenim studijama i kartama te troškovima Službe za kartiranje i iskorišćivanje tla. Djelu su priloženi i službeni podaci o korišćenju tla i agrarnoj produkciji u Velikoj Britaniji.

Prof. L. Dudley Stamp je uspjehom agrarnog kartiranja u Velikoj Britaniji postigao svjetski glas i dobio najveća javna i naučna priznanja (medalje Kralj. geografskog društva i Američkog geografskog društva, počasne doktorate i dr.). Za njegovim primjerom povode se i stručnjaci ostalih zemalja, ali to je moguće samo, ako stoji na raspolaganju odgovarajuća kartografska osnova. Gonje djelo, koje izlaže rezultate postignute u Velikoj Britaniji, spada među najvažnija djela, koja su o ovoj zemlji uopće pisana.

J. Roglić

EAST W. G., SPATE O. H. K.: The changing Map of Asia, 414 str., 34 karte u tekstu, 2 karte u prilogu, Methuen, London.

Nakon općeg pregleda Azije kao cjeline (1. do 50. str.) pisac izdvaja regije pojedinih geografskih osobina.

I. Jugozapadna Azija, pretežno pustinjsko i stepsko područje s poljoprivrednim oazama i planinskim naseljenim pojasevima bila je naizmjenično most i barijera između Istoka i Zapada. Danas geografski položaj i velike rezerve nafte ovog područja dovode do međunarodnih trvenja, koja, u krajnjoj liniji, ograničavaju samostalnost naroda ovog područja. Etničke, vjerske i socijalne suprotnosti unutar samog kraja samo pojačavaju opću zategnutost. Naglašena je važnost pomorskih, kopnenih i zračnih putova te politički značaj nafte. Posebno su prikazani centri političke dinamike: Izrael, Kurdistan, Azerbejdžan i Kars-Ardahan.

II. Indija i Pakistan tek su nedavno postali samostalni dominioni. Njihovo je stvaranje tako svježe, da pojam »Indija« još uvijek određuje prostor između Hi-

malaje i Indijskog oceana. Zapadni dio prostora (Pakistan) po svojim prirodnim i kulturnim značajkama približuje se Jugozapadnoj Aziji, dok je istočni dio monsunskih osobina. Prikazane su fizičko-geografske prilike, demografski i socijalni faktori, izvori i način života, problemi Indije i Pakistana. Osobito je interesantno poglavlje o osobinama graničnog pojasa.

III. Jugoistočna Azija zahvaća Indoneziju, poluočtok Malaju, dva različita maritimna područja, koja imaju mnogo zajedničkog sa širim područjem na sjeveru kao trećim sastavnim dijelom. Iako je evropski kolonijalni utjecaj u Aziji od 1941. g. oslabio, on je u ovom području još uvijek najjači zbog izvanredne važnosti njegova položaja. Od tri glavna prolaza, gdje se zbijaju pomorski putovi — Suez, Panama i Malajski prolaz, ovaj posljednji nalazi se u središtu najbogatijeg tropskog područja, pa to povećava njegovo značenje. Posebno su prikazani politički oblici, metode zapadnih kolonijalnih sila, japanska okupacija i na kraju današnje političke prilike.

IV. Daleki Istok postaje područje velikog interesa od 19. stoljeća kao tržište industrijski razvijene Evrope i Amerike, a kasnije, razvojem Japana, kao prostor japanskog imperijalističkog prodiranja. Slično kao u Evropi i ovdje se sukobljavaju interesi stranih sila, što dovodi do jake političke napetosti. Dani su posebni prikazi o Kini kao cjelini, zatim o rubnim kineskim provincijama, vanjskim odnosima Kine, Koreje i Japana.

V. Sovjetska Azija — veliko područje Sibira s Dalekim Istokom i Turkestanom — fizičko-geografski vrlo je raznolika, ali antropogeografski predstavlja dio Evrope. To je područje velikih ekonomskih izvora, koji se danas mnogo iskorištavaju. Dan je prikaz prošlosti i ekonomskog razvika. Uredjenje prometne mreže diktirale su, pored prirodnih uslova, političke prilike i administrativna organizacija.

VI. Visoka Azija — područje visokih platoa i planinskih lanaca — ogroman je i slabo naseljen prostor. Ovaj ogromni, nedovoljno poznati i slabo naseljeni prostor izložen je utjecajima Evroazije na sjeverozapadu, a monsunске Azije na jugoistoku.

I. Crkvenčić

FELS E.: Die Alpen und die Eiszeit. Die Erde, sv. 3/4, str. 267—272. Berlin 1949/50.

Nakon Penckove konstatacije alpske glacijacije nastupio je period, kad je re-

ljev ovih planina prvenstveno objašnjavan djelovanjem ledenjaka (E. Richter i E. Brückner). Pretpostavljalo se, da su relativno niske planine, blagih formi, tek glacijacijom dobile današnju dinamiku reljefa.

Novija istraživanja nesumnjivo su utvrdila, da su Alpe u preglacijalno doba bile visoke planine s velikom dinamikom reljefa. Prešlo se u drugu krajnost i počelo tvrditi, da su ledenjaci samo »ukrasili« (Penck) ili preinačili fluvijalni reljef (Sölich) i sl.

Pisac smatra, da je, kao i obično, istina po sredini. Glavne crte alpskog reljefa postojale su već u preglacijalno doba. Ledenjaci su izvršili snažne izmjene i ostavili velike tragove, ali nisu uspjeli da zbrišu oblike, koji su već ranije postojali.

J. R.

FISCHER W.: The Middle East — A Physical, Social and Regional Geography, str. 514, sa skicama u tekstu i 2 karte u prilogu, Methuen, London 1950.

Medu novijim publikacijama regionalne geografije poseban je interes izazvala knjiga W. B. Fischera pod gornjim naslovom.

Uvodni dio ima informativan značaj, jer nas pisac upozna s različitim shvaćanjem imena i prostora te geografskog položaja jugozapadne Azije.

Sve do 1939. god. prevladavala je prilično nesigurna i neodređena podjela Južne Azije u Bliski Istok (predjeli oko istočnog basena Sredozemnog mora), Srednji Istok (Iran i Arabija, češće blizina Eufrata i Tigrisa, a samo povremeno Afganistan i Indija) i Daleki Istok (Kina i Japan, a povremeno Indokina i Indonezija). Ta se neodređenost naročito očitovala u određivanju Bliskog Istoka. Susretali smo nazive: Bliski Istok (Near East), Blizi Istok (Nearer East) i Ovostrani Istok (Hither East), te Jugozapadna Azija i Orijent, sad u užim sad u širim granicama. Autor smatra, da je rat 1939. g. prekinuo akademsku diskusiju o pojmu Bliskog Istoka. Stvaranjem vojničke zone »The Middle East« (Srednji Istok) na prostoru od Irana do Tripolisa stvoren je čitav administrativni aparat, koji je izdavao službene i stručne izvještaje, a ime Srednji Istok tako je popularizirao, da se ono udomaćilo kao prostorno ime za čitavu jugozapadnu Aziju i sjev. ist. Afriku.

Ostalu gradu podijelilo je autor u 3 dijela.

Prvi dio govori o fizičko-geografskim osobinama (gradi i oblicima zemlje, klimi,

tlu i prirodnoj vegetaciji). Iako po obujmu najmanji (9. do 77. str.), ovaj je dio vrlo interesantan osobito u prikazivanju klime i tla, najznačajnijih geografskih elemenata ovog prostora.

Sociogeografske prilike prikazane su nam u drugom dijelu knjige. Naročito je značajan pregled etničkih, političkih, historijskih i ekonomskih faktora, koje pisac objašnjava sa geografskog stanovišta.

Regionalni prikaz (treći dio) zauzeo je najveći prostor (255—450 str.). Prema sadržaju očekujemo obradu geografskih cjelina; međutim, pisac obrađuje taj dio po političkim jedinicama. Nedostaju podaci za Izrael, jer je knjiga pisana prije stvaranja ove države.

Uzevši u obzir sve poteškoće pri obradi, osobito pomanjkanje sigurnih statističkih podataka, rad je dobar prikaz ovog područja.

U dodacima na kraju knjige pisac daje kratak pregled geološke historije, raspodjele temperatura i tumač geografskih termina.

I. Crkvenčić

GURLITT D.: Gehört der Balkan zum Mittelmeergebiet? Erdkunde, sv. IV, br. 1/2, str. 98—102, Bonn 1950.

Zanimljiv osvrt na dosadašnja mišljenja, koja je autor sazeo u 15 varijanata i kartografski predstavio (v. kartu), pri čemu su navedena mišljenja o medij poluotoka i mediteranskog područja. Pritom prvom problemu nije posvećena nikakva pažnja, tako da bi bolji bio naslov: Gdje je granica sredozemnog područja na Balkanskom poluotoku?

Sto se tiče medija mediteranskog područja autor pridaje glavno značenje klimatskim i fitogeografskim elementima, te se slaže s Maulom. Njegova linija od Valonskog zaliva do Solunskog polja i dalje obuhvata primorsko područje Egejskog i Mramornog mora s Halkidikom i Galijolijem.

J. R.

HASSINGER H.: Neunzig Jahre Geographischer Gesellschaft in Wien. Abhandlungen der Geograph. Gesellschaft in Wien, Band XVI, Heft 3, Wien 1950.

4. novembra 1856. pod vodstvom F. Simony-a prvog profesora (od 1851) geografije na bečkom sveučilištu, održana je osnivačka skupština Geografskog društva u Beču, trinaestog po redu u svijetu (prvo je bilo Geografsko društvo u Parizu 1821).

Autor iznosi sažet, ali vrlo pregledan tok devedesetogodišnjice bečke geografske aktivnosti, kojoj je Geografsko društvo bilo jedno od žarišta. Ovaj je pregled ne samo važan za jubilarca, već sačinjava važan dio historije geografije uopće. Pritom se iznose neki detalji, koji su se bili izgubili iz svijesti čovječanstva.

Osim raznovrsnih geografskih aktivnosti, koje su potjecale iz Beča i prije osnivanja društva, bečka je geografska škola krajem 19. stoljeća, pod vodstvom A. Pencka, bila sigurno jedna od najboljih u svijetu. Snaga bečke geografije krajem 19. stoljeća dobrim je dijelom potjecala iz takmičenja, a ponekad i međusobne borbe vrlo aktivnog i naprednog sveučilišnog instituta i bogatog, ali manjeg naučnog društva.

U 20. stoljeću oboje naglo opada. G. 1906. Penck prelazi u Berlin, što predstavlja težak gubitak za bečku školu. Tokom dva rata Austrija, a osobito Beč, doživljavaju teške ekonomske udarce, što se ogleda i na geografskoj aktivnosti. Nekad vrlo aktivno i snažno društvo danas teško živi. Uoči stogodišnjice uprava ima teške brige (prof. Hassinger je tada bio predsjednik).

Pisac smatra, da se dva centra (univerzitet i institut i društvo) moraju ujediniti. Ali nema izgleda, da bi austrijska sredstva mogla dati novi polet i život. Bogate biblioteke, kolekcije karata i muzeji daju materijalnu bazu, da se u Beču, koji je za to i geografski pogodan, stvori međunarodni centar za proučavanje upoznavanja svijeta. Vjerovatno su to ideje, koje bi se pokušale ostvariti prigodom XVIII međunarodnog kongresa, koji bi se — izgleda — imao održati (1956) u Beču, povezan za proslavom 100-godišnjice postojanja Geografskog društva.

J. Roglić

KLIMESCH K.: Zur Herkunft der Wörter »Österreich« und »Austria« (die ostrogotische Herkunftstheorie), eine sprachgeschichtliche Studie, str. 31, Beč 1950.

Općenito smatramo, da je riječ »Austrija«, odnosno »Österreich« u vezi s germanskom riječi »Ostern«, t. j. »kraj na istoku«. V. Klimesch smatra, da je ovo tumačenje pogrešno, jer ne postoji suprotni »zapadni kraj«. On smatra, da je ime zaostalo iz perioda ostrogotske vladavine i da je u vezi s indogermanskom riječi »str« (tekuća voda). Otuda i samo ime Ostrogota, Istra, Stajerska, Ostrova i dr.

R.

LEFEVRE M. A.: Carte morphologique de la Belgique. Planche de l'Atlas national de Belgique. Compte rendu du XVIe Congrès International de Géographie, str. 249—255. Lisabon 1950, s kartom 1 : 500.000.

Karta je radena u originalu na orohidrografskom otisku belgijskih topografskih karata 1 : 100.000. Na karti dolaze do izražaja morfološke cjeline Belgije. Na sjeverozapadu je aluvijalna (ispod 20 m) nizina, u kojoj se izdvajaju primorske močvare (do 5 m) i naplavna nizina. Iznad toga dolaze erozione padine (ispod 50 m), zatim tragovi pleistocene zaravnj (80—180 m). Veoma je lijepo izražena kvartarna plavina rijeke Meuse. Na jugoistoku Belgije, u Ardenima, dobro je zastupljen stepeničasti reljef, »Stufenlandschaft«, karakterističan za ovaj stari stabilni masiv.

Kao što odgovara objektivnosti i dokumentarnosti karte, izložena su samo morfološka fakta, i autor ne daje njihova objašnjenja. Sigurno ima malo zemalja, u kojima je morfološka stvarnost ovako jednostavna i jasna. Odlično iscrtaivanje, unošenje detalja, koliko dozvoljava mjerilo, ukusan izbor boja i povorazredna reprodukcija čine ovu kartu uzorom za slične radove.

J. R.

MARRES P.: La vigne et le vin en France, A. Colin, 224 str., 11 crteža, Paris 1950.

Pošto je utvrdio prirodne uvjete i granice gajenja vinove loze u Francuskoj, autor prelazi na regionalnu studiju. Prema tipu posjeda, socijalnoj strukturi te kvaliteti vina nalazimo u Francuskoj dva načina gajenja: u jednom je vinogradarstvo monokultura, a u drugome je vinograd jedan element polikulture i ne igra uvijek prvu ulogu u ekonomiji. Svaka od navedenih vrsta vinograda posebno je ispitana radi boljeg prikaza različenosti ovih tipova.

Na završetku autor obraduje teško pitanje vina u Francuskoj, — politički i ekonomski problem, koji nijedna vlada nije mogla riješiti. P. Marres predlaže jednostavna rješenja, koja slijede iz geografskog proučavanja problema.

A. Blanc

NICE B.: I centri abitati della Toscana con pianta regolare. Četiri tabele s planovima naselja. Unverso. Anno XXVII, No 1, str. 1—11, Firenze 1947.

Naselja u Toskani (Italija) s pravilnim planom imaju ortogonalni izgled karakte-

riziran ulicama, koje se sijeku pod pravim kutom. Ortogonalna shema odražuje uvjete, pod kojima su naselja nastala i razvijala se. Uzeta su u obzir i ona naselja, kod kojih su oko nepravilne jezgre izgrađena nova pravilna proširenja, ili su se oko pravilne jezgre razvili dijelovi drugog oblika. Ortogonalni plan naselja, izgleda, da je postojao još u doba Etrušćana.

Firenca je najstariji primjer s centralnom jezgrom odvojenih kvadrata iz rimskog doba. Slično ima Lucca, jer je zapadni dio sačuvao shemu rimske kolonije. Čini se, da i Prato i Sesto Fiorentino vode porijeklo od ortogonalnog plana kolonije. Srednji vijek daje nam daleko više naselja s pravilnim planom. U obliku pravokutnika su: Pietrasanta, Camaio-re, Castelfranco, Ponsacco, S. Croce sull'Arno, Cascina, Montevarchi, S. Giovanni Valdarno, Figline Valdarno, Terranuova, Scarperia i Sansepolcro; zatim, u obliku kvadrata: Castelfranco di Sotto, Castel-franco di Sopra, Pontedera i Firenzuola; Empoli je unatoč mnogim promjenama u središnjem dijelu sačuvao ortogonalne ulice u smjeru glavnih vjetrova, a u Vicchio se oko primarno pravokutne jezgre razvio dio naselja u obliku šahovske table.

Iz novijih vremena manje je pravilnih središta. Ovamo spada Livorno. Ostala središta sličnog tipa su na tirenskoj obali i datiraju iz 19. stoljeća: Cecina (agrikulturno središte), Follonica i Rosignano Solvay (industrijski centri). Uz sjeverni dio obale naselja s pravilnim planom su »marine«, t. j. kupališna i pristanišna naselja, koja su se razvila u vezi sa starim gradskim središtem u zaleđu: Marina di Carrara, Marina di Massa, Forte di Marmi, Marina di Pietrassanta, Lido di Camaio-re i Marina di Pisa. Sličan plan pokazuje i Viareggio, koji je, šireći se uz obalu na tri kilometra prema sjeveru, već zahvatio Lido di Camaio-re, a uskoro će i Forte di Marina. Od turističkih središta ovamo spada Montecatini Terme, a mogli bismo ovamo ubrojiti i Capriignano, nanovo podignuto naselje, pošto je 1920. g. bilo od potresa porušeno.

U velikim gradovima, kao u Firenci, noviji urbanistički razvoj oko stare jezgre dao je nove šahovske dijelove. To važi i za Livorno, Luccu, i naročito za Grosseto, gdje je stari dio grada još unutar gradskih zidina.

Geografski raspored pokazuje, da je najveći dio ovih naselja lokaliziran na Gornji i Donji Valdarno, Mugello, Versilia i uz tirensko primorje. Mnogi od

njih vuku porijeklo od srednjovjekovnih utvrđenih središta, od kojih je mnoge osnovala Firenca. Potrebno je istaknuti, da se ova naselja nalaze u ravninama, koje su omogućile ovakav pravilan razvoj. Vrhunci i uzvišice nameću koncentričnu strukturu naselja.

A. Jutronić

ORTOLANI M. i MORRETTI A.: *Il Gran Sasso d'Italia (Versante meridionale)*, Consiglio nazionale delle ricerche. Centro di studi per la geografia fisica. Ricerche sulla morfologia, e idrologia carsica, tr. 1—139, Bologna 1950.

Poslije lijepe Ortolanijeve monografije o centralnom apeninskom gorju (Il massiccio del Gran Sasso d'Italia, Memorie della Reale Società geografica italiana, vol. XX, parte I, Roma 1942) u ovom su radu obradene morfološke i hidrografske osobine kraškog područja na jugoistočnoj strani masiva. Djelo je rezultat terenskog rada tokom 1947.—1949. godine.

Za nas je veoma značajno prvo poglavlje, u kome je dat pregled dosadašnjih studija apeninskog kraškog područja. Ovaj je pregled važan za poznavanje kraških istraživanja uopće, a specijalno osobina »apeninskog krša«.

Krš je naročito razvijen na krednim i paleogenim vapnencima. Glavni je apeninski tektonski smjer SZ—JI. Naročito je za nas važna konstatacija veoma mlade orogeneze, da je »izdizanje abručkog Apenina mlade od miocena. Vjerovatno je najintenzivnije bilo u donjem pliocenu, zatim je nastupio duži period stabilnosti, kad su nastali erozivni oblici različitog stadija. Postplioceni orogenski pokreti pomladili su postmiocensku orogenezu« (str. 40).

Od morfoloških oblika ima dolova plitkih, »al piatto«, i bunarastih, »ad imbuto«. Česte su škrape, rijetki su ponori, a jama nema. Najkarakterističniji su oblik »piani«. Njima pisci poklanjaju naročitu pažnju i iznose glavne osobine svakog pojednog. Uglavnom su izduženi u pravcu glavnog tektonskog smjera, relativno malog prostranstva, redovito ispod 1 km², te se ne mogu usporediti s poljima. Leže u visinama između 1700 i 950 m. To su oblici obrazovani kombiniranim radom tokova, koji su nastali nakon izdizanja i bili su vezani za tektonske linije. Naknadni je proces krša dezorganizirao riječnu mrežu i obrazovao zatvorene doline, koje održavaju prvobitni raspored dolina. Pisci smatraju vjerovatnim, da su se ovi

oblici razvijali srašćivanjem manjih zatvorenih udubina.

Značajna je osobina, da na ovom kršu uopće nema crvenice. Osim malih potkapina poznata je samo jedna pećina.

Na temelju raspoloživih ombrometrijskih i vodomjernih podataka autori su utvrdili odnos između padalina i otjecanja i ukazali na neke nenormalnosti.

Zanimljiv je raspored vrela u tri visinske zone: 600, 350 i 250 m. Analogno rezultatima u susjednim krajevima pisci to smatraju kao posljedicu postpliocenog izdizanja.

J. Roglić

PENKOV IGNAT: Dunav i blgarskoto kraibrežie. Biblioteka »Naroden turist«, str. 1—144, Sofia 1947.

Knjiga I. Penkova, sadašnjeg docenta za geografiju na Univerzitetu u Sofiji, namenjena je negeografima, te je uglavnom naučno-popularna. Deli se na deset poglavlja: Dunav i bugarska podunavske oblasti; režim vode u Dunavu; bugarska dunavska obala; istorijski podaci za poznavanje Dunava; razvoj plovidbe; privredni značaj Dunava za Bugarsku; bugarska plovidba na Dunavu; stanovništvo, naselja i turizam; važnija naselja na bugarskoj dunavskoj obali i problem Dunava.

Iz izloženog sadržaja vidi se raznovrsnost podataka i koncepcija koja se odlikuje originalnošću prema dosadašnjim radovima ove vrste. Autor koristi najviše tuđe podatke. Na kraju su 24 fotografije i 2 kartice.

J. F. Trifunovski

VEYRET - WERNER G.: L'Industrie des Alpes françaises. Doktorska teza, 317 str., 37 crteža, 16 fotografija, Grenoble 1948.

Industrija zanatskog karaktera u francuskim Alpama (satovi, sitna željezna roba, tekstil) doživjela je preokret u doba željeznica i bijelog ugljena. Ova je pokrajina prva počela upotrebljavati vodenu snagu (Berges blizu Grenobla g. 1759). Obilje motorne snage privuklo je industriju koncem 19. stoljeća. Glavni je problem zastarjelost uređaja u tvornicama. Pored toga, prometne poteškoće, kao u svim planinskim krajevima, vjerovatno će nametnuti pomjeranje glavnih centara

prema susjednim ravninama (Dauphiné, područje Lyona i dr.).

A. Blanc

WINKLER v. HERMADEN A.: Zum Entstehungsproblem und zur Altersfrage der ostalpinen Oberflächenformen. Mitteil. d. Geograph. Gesell., Wien, sv. 92, br. 7-9, str. 171—190, 1950.

Talentirani i prerano umrli bečki geomorfolog N. Lichteneker dao je u dva svoja rada: Die Rax (Geogr. Jb. Österr., 13, Wien, 1926) i Beiträge zur morphologischen Entstehungsgeschichte der Ostalpen I: Die nordöstlichen Alpen (Geogr. Jb. aus Österr., 19, Wien 1938) jednostavno i vrlo uvjerljivo objašnjenje geomorfološkog razvoja istočnih Alpa. Lichteneker je pobijao ideje A. Winklera, poznatog ispitivača istočnih Alpa.

Pisac u uvodu podvlači da je tragična sudbina Lichtenekera bila uzrok, što nije ranije odgovorio. Winkler i dalje ostaje pri svojim tvrdnjama. Odbacuje Lichtenekerovo tvrđenje, da su visoravni »Raxlandschaft« donjomiocene starosti. Geološko-morfološke analize pokazuju, da to ne dolazi u obzir, jer bi se tragovi tako starog reljefa morali naći u mnogo većim visinama. Ogromni vremenski razmak i rekonstrukcija geoloških ciklusa dokazuju, da se tragovi tako starog površja ne bi mogli održati. Winkler, naprotiv, tvrdi, da je današnji reljef mladi od intrapanonskog izvijanja, dakle, pliocene starosti.

Lichteneker tvrdi, da su današnje visoravni istočnih i sjeveroistočnih Alpa dislocirani dijelovi prvobitno jedinstvene miocene zaravni. Winkler dokazuje, da su mladi erozivni nivoi različite starosti.

Lichteneker tvrdi, da odsutstvo gornjomiocenih naslaga iznad 500 dokazuje, da nije bilo transgresija iznad te visine. Winkler, naprotiv, tvrdi, da su te naslage erodirane ili zbog različitih izdizanja pojedinih dijelova nisu na njima ni staložene.

Winkler dalje navodi, da ogromna debljina miocenih naslaga u bečkoj zavali, a osobito u Maloj mađarskoj nizini (do 5000 m!) ukazuje na snažnu eroziju rubnih dijelova Alpa.

Manjeg su značenja prigovori, koje su protiv Winklerovih tvrdjenja iznijeli J. Fink i H. Klimpt.

J. Roglić

ČASOPISI I PRIRUČNICI

GEOGRAFSKI ČASOPISI. — Harris Ch. D. i Felmann J. D. u priručniku »A Union list of geographical serials«, drugo izdanje, str. 1—124, Chicago 1950. i u članku »Geographical Serials« (Geographical Review, New York, listopad 1950., str. 649—656) dali su veoma koristan i nov materijal o razvoju, broju i izdavačima geografskih časopisa.

Od 1723. god., kada je izašao prvi, pa do sredine 20. stoljeća izlazilo je 1197 poznatih geografskih časopisa. Od toga je Evropa (bez SSSR-a) izdavala 62%, a sa SSSR-om 75% svih geografskih časopisa.

1950. g. Evropa je zajedno sa SSSR-om zastupana u izdanjima geografskih časopisa sa 57%, Amerika sa 27%, a ostale zemlje sa 16%. Iako su 63 države izdavale svoje časopise kroz gotovo 25 godina više od polovine publikacija pojavilo se u šest država: Njemačkoj, SSSR-u, Francuskoj, USA, Italiji i Velikoj Britaniji. Glavni izdavački centri te broj njihovih izdanja u navedenim državama jesu: Paris 48, Lenjingrad 41, Berlin 39, London 33, New York 19, Rim 16.

Premda je kroz geografske časopise reprezentirano 25 modernih jezika, 85% od tih časopisa izlazi na 7 jezika. Donedavno bila su 3 vodeća jezika u tim publikacijama: njemački (29%), engleski (16%) i francuski (13%). Na ruskom jeziku izlazi 10% časopisa, što zajedno predstavlja 68% od sveukupnog broja. Na španjolskom, portugalskom i talijanskom jeziku izdaje se 17%, a ostalih 15% pripada grupi, koju sačinjava 18 jezika. U najnovije doba u geografskim časopisima engleski jezik potiskuje njemački, a španjolski ruski.

Razvojem geografije kao nauke rastao je i broj časopisa. 1800. godine izlazilo je svega 5 časopisa, od toga 4 u Njemačkoj, a 1 u Rusiji, a 1850. godine 31 časopis; od toga je Njemačka publicirala gotovo polovinu. Druge zemlje počele su postepenim izdavanjem svojih geografskih časopisa.

Pojavom časopisa na anglo-američkom području, u Latinskoj Americi, Africi, Australiji, Aziji i na Dalekom Istoku počela je prevlast njemačkih i francuskih časopisa relativno opadati oko 1900. god.

Drugi svjetski rat smanjio je broj geografskih časopisa; tako su na pr. prestali izlaziti geografski časopisi triju baltičkih zemalja, koje su uključene SSSR-u, dok su sovjetske geografske publikacije opale za 50%. Uspostavom mira neki su se časopisi ponovo pojavili, a počelo je i izdavanje sasvim novih. Od 362 časopisa u

1950. god. 94 datiraju iz razdoblja 1945. do 1950.

Vodeća geografska društva USA, Vel. Britanije, Francuske, Njemačke, Rusije i Italije mijenjala su tokom godina imena svojih časopisa. Dva časopisa, koji su najdulje zadržavali svoje ime, jesu: Bulletin, koji izdaje Société de géographie, Paris, te izlazi od 1822. god. pod istim imenom, te izdanje Royal Geographical Society pod naslovom: Journal Proceedings, odnosno Geographical Journal od 1830. do danas neprekidno. Predstavnik je najstarijeg američkog geografskog glasnika Boletín (izdaje Sociedad Mexicana de geografía y estadística of Mexico) iz 1839. godine.

Internacionalni geografski kongresi datiraju iz 1871. god. Svoje su radove počeli povremeno objavljivati koncem istog stoljeća. Gotovo u isto doba sadržaj geografskih časopisa poprima naučni karakter, dok je on ranije bio uglavnom deskriptivan. Slični časopisi počeli su izlaziti oko 1890. god. u Italiji i Rusiji. Prvi takve vrsti bio je u Njemačkoj Pettermanns geographische Mitteilungen (1885) i Geographische Zeitschrift (1896), a u Francuskoj Annales de Géographie (1891).

Na završetku daje ovaj članak pregled grupiranja geografskih časopisa (redoviti časopisi geografskih društva; izvanredni izvještaji geografskih kongresa; srednjoškolski geografski časopisi, bibliografije i sl.) te označuje djelomično američke i evropske izdavačke centre i ustanove.

Simek-Škoda K.

DEMOGRAFSKA PROUČAVANJA U FRANCUSKOJ. — Godine 1946. osnovan je Nacionalni institut za demografska proučavanja (Institut National d'Études Démographiques — INED) pod upravom Ministarstva narodnog zdravlja. To je državna ustanova, koja okuplja brojne znanstvene i istraživačke organe. Među članovima upravno tehničkog komiteta su M. Debre, prof. Medicinskog fakulteta u Parizu; H. Bunle, raniji generalni inspektor Narodnog instituta za statistiku i ekonomske nauke; A. Landry, predsjednik Međunarodnog saveza za naučno izučavanje stanovništva; P. Rivet, direktor Antropološkog muzeja (Musée de l'Homme).

Institut izdaje tromjesečnu reviju »Population« (Stanovništvo), koja objavljuje rezultate demografskih anketa, statistika i istraživanja. Najviše se proučavaju: broj rođenih; mortalitet (osobito dječji); pro-

blemi zdravog poroda; posljedice alkoholizma; kolebanja stanovništva; problemi staranja; socijalna pitanja, koja se demografski odražuju (stanovi, mirovina, socijalno osiguranje); religiozna pitanja, koja utječu na stanovništvo; kolonijalni i svjetski problemi (prenaseljenost, pitanja ishrane).

Suradnici instituta vrše ispitivanja postavljajući vrlo detaljiranih pitanja, a odgovori se provjeravaju, da bi se griješke i netačnosti svele na najmanju mjeru. Pored naučne i teoretske institut ima i praktičnu ulogu, jer su tek njegovi podaci omogućili donošenje mnogih zakona.

Za primjer dajemo naslove glavnih članaka, koji su objavljeni u prvom broju (siječanj—ožujak) 1951. g. revije »Population»: A. Mayer: Cinq ans de travail (Pet godina rada); P. Jacobsen: L'oeuvre de l'organisation internationale pour les réfugiés (Djelo Međunarodne organizacije za izbjeglice); S. Ledermann i Fr. Tabah: Nouvelles données sur la mortalité d'origine alcoolique (Novi podaci o mortalitetu uslijed alkoholizma); T. Sutter i L. Tabah: Effets des mariages consanguines sur la descendance (Posljedice ženidba među rođacima kod potomstva); P. Fougeyrollas: Prédominance du mari ou de la femme dans le ménage — Une enquête sur la vie familiale (Prevlast muža ili žene u porodici — Anketa o porodičnom životu); A. Girard: Mortalité sociale et dimension de la famille — Enquête dans les lycées et les facultés (Društveni mortalitet i veličina obitelji — Anketa u srednjim školama i fakultetima) i L. Henry i T. Voranger: La situation démographique (Demografsko stanje).

Usto ovaj broj sadrži mnogo kraćih bilježaka, demografskih aktualnosti, kritičkih analiza demografskih djela, kao i obavještenja o radu inozemnih demografskih i statističkih ustanova. Revija je bogato ilustrirana grafikonomima, figurama itd.

Pored demografskih stručnjaka u reviji »Population» suraduju i drugi specijalisti, koji proučavaju čovjeka: fiziolozi, psiholozi, sociolozi, ekonomisti, historičari, geografi, juristi i sl.

Pod naslovom »Travaux et documents» (Radovi i dokumenti) izdaje Institut također seriju studija i monografija. Navesti ćemo glavnije: br. 2 — Documents sur l'immigration (Dokumenti o useljavanju — 240 str., 1947); br. 3 — Désirs des Français en matière d'habitation urbaine (Kažve gradske stanove žele Francuzi — 116 str. 1947); br. 5 — L'activité professionnelle des femmes et France (Zanimanje žena u

Francuskoj — 96 str., 1947); br. 6 — La probléme démographique nord-africain (Demografski problem Alžira, Marokka i Tunisa — 224 str., 1947) od L. Chevallera; Dépeuplement rural et peuplement rationnel — Six enquêtes locales précédées d'une étude théorique (Opadanje seoskog stanovništva i racionalna naseljenost — Šest lokalnih anketa, kojima je prethodila jedna teoretska studija — 188 str., 1949) od A. Sauvy; br. 10 — La formation de la population parisienne au XIX siècle (Parisko stanovništvo u 19. stoljeću — 312 str., 1949). A. Blanc

GEOGRAFSKI VESTNIK, LJUBLJANA (sv. XXII, str. 1—251, 1950.) Lipoglavšek-Rakovec S.: Slovenski izseljenci. — Zrimec S.: Gibanje prebivalstva Slovenije v razdoblju 1931—1948. — Oblak P.: Moško in žensko prebivalstvo v Sloveniji. — Leban V.: Nanos. — Badjura R.: Slovensko in nemško geografsko sedlo. — Melik A.: Ljubljana pred 800 leti. — Rakovec I.: O nastanku i pomenu psevdoziljskih skladov.

GLASNIK SRPSKOG GEOGRAFSKOG DRUŠTVA, Beograd, Sv. XXX. br. 1, str. 1—63, Beograd 1950.

Cvijić J.: Stare otoke Popova Polja i hidrografske zone u karstu. — Milosavljević M.: Odnos između minimalne temperature na 2 metra i na 5 cm iznad zemlje u Beogradu. — Trifunovski J.: O stočarstvu na Zedanu. — Blanc A.: Francuske studije o agrarnoj geografiji.

Br. 2, str. 64—144, Beograd 1950.

Obuljen A.: Ovogodišnja suša u našim krajevima. — Bukurov B.: Tri bačke doline: Krivaja, Jegrička i Mostonga. — Lutovac M.: Zvečan, Trepča i Kosovska Mitrovica. — Milojević B. Ž.: Privredno-geografska i antropo-geografska promatranja o dolinama Bregalnice i Pčinje.

INFORMATIVNI PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI — Opći podaci o političkom, privrednom, kulturnom i prosvjetnom životu u FNRJ. — Izdaje Direkcija za informacije Vlade FNRJ, Beograd. Knjiga 1. (Svesci 1—21. God. 1948—51).

Direkcija za informacije Vlade FNRJ izdaje od 1948. godine Informativni priručnik o Jugoslaviji. To je izdanje trajnog značaja sa zadatkom, da u našoj dinamičnoj stvarnosti prikuplja, obrađuje i registrira dokumentarni materijal o svim važnijim činjenicama i događajima

iz našega javnog života. Jedni se od tih podataka nalaze razasuti po raznim časopisima i novinama ili u neobjavljenim elaboratima i izvještajima, a drugi se s obzirom na potrebu, koja se za njima osjeća, daju na obradu pojedinim stručnjacima i poznavateljima. Kronološko sakupljanje svih tih podataka i činjenica korisno će poslužiti javnim radnicima, stručnjacima i učenjacima pri obradi jedne ili druge materije ili kod proučavanja razvoja novog društvenog uređenja na jednom i zasada jedinom isječku na Zemlji. A već sada će ti podaci dobro doći svakome, kome je u radu potrebna potkrepa preciznim ciframa, statistikom i mnogim drugim korisnim dokumentacijama. Poneki od registriranih događaja, izloženih organizacionih shema i slično postat će uskoro i neaktuelni, zastarjeli, ali u životu zemlje i društva i oni pridonose većem ili manjem obilježavanju neke razvojne etape. Potrebna je stoga najveća preciznost u radu, jer će ti podaci često služiti za osnovu kod izradivanja mnogih naših publikacija šireg i općeg značaja.

U dvadeset i jednom dosadašnjem sve-sku obradio je Informativni priručnik 43 grupe tema kako smo ih mi približno svrstali, jer Priručnik zasada još nema stručne podjele, nego su problemi nizani alfabetskim (azbučnim) redom. Najjače je zastupana prosvjeta, nauka i kultura, sa 17 članaka, a s istim brojem i naš politički život; državno uređenje i izborni podaci sa 12 članaka; petogodišnji plan sa 7 članaka i t. d. Članak o narodnim herojima obraden je najopširnije (na 43 stranice).

Geografija Jugoslavije — na koju ćemo se ovdje osvrnuti — obradena je u članku od 6 stranica s geografskom kartom u boja. Članak obuhvaća geografski položaj Jugoslavije, veličinu, reljef, geološki sastav zemljišta, hidrografiju, klimu i padaline.

Prikaz se ograničuje na ta osnovna geografska poglavlja vjerojatno stoga, što bi Priručnik u nizu drugih, posebnih članaka imao obraditi antropogeografske i posebno ekonomsko-geografske probleme (ovih posljednjih je nešto već obradeno u sklopu drugih naučnih disciplina) te regionalno-geografska područja. Sama napućenost Jugoslavije dosada je prikazana u prvom i osmom svesku pod naslovom »Stanovništvo Jugoslavije« na temelju općeg popisa iz 1948. godine.

U uvodu članka, u kome se registriraju osnovni geografski podaci o položaju i veličini zemlje, navodi se, da je »Jadranska obala od ušća rijeke Bojane do ušća Mirne dugačka (ne računajući obale ostrva) 1.918,1 km«. Prema drugom računavanju ta je linija duga 1.979,7 km (vidi I. Rubić, Naši otoci na Jadranu, Split, 1952., str. 11). U članku »Pomorstvo FNRJ« na str. 323. Priručnika stoji, da je između te dvije točke raspon u zračnoj liniji 750 km, što je vrlo pretjerano, jer stvarno iznosi svega samo 610 km (n. d. str. 11.). U tom se članku nadalje navodi, da ukupna obalna linija s otocima iznosi 6359 km, dok po Rubiću iznosi 6369 km.

U poglavlju o reljefu zemlje zastupana je podjela, koja Jugoslaviju raščlanjuje na ovih 5 morfoloških cjelina: 1. Jadransko primorje s otocima; 2. Zapadnu zonu mladih nabranih planina (Alpe, Dinarske planine, Šarski splot); 3. Središnju oblast stare mase (Panonski bazen na sjeveru i Rodope na jugu); 4. Istočnu zonu nabranih planina (između Dunava, Moravske udoline i Vlaško-pontijskog bazena) i 5. Timočki bazen. Naša suvremena geografska nauka ima i drugih podjela (na tri, odnosno četiri glavna prirodna različita područja — v. A. Melik, Jugoslavija, Ljubljana, 1948., str. 12.) i drugi, pa bi možda bilo uputno osvrnuti se i na te novije podjele.

U opisu Jadranskog primorja ima nekoliko nepreciznosti pa i netočnosti (a naročito tiskarskih pogrešaka, kojima naša loštost vrve i ostali članci). Za postanak zaliva Bakarskog, Šibenskog i Bokokotorskog te Gruškog zatona nisu također citirana i suvremena naučna gledanja, nego se postanak pripisuje isključivo tektonskom spuštanju kopna: »Voda je probila uzane prečage i prodrla u uvale i polja dinarskog pravca, a isto tako potopila i donje rečne tokove«. (Nije Šibenička draga — kako stoji u članku — nego Šibenski zaliv, ne Gruška draga nego zaton. Ni oblik »Neretvljanski« nije pravilan nego »Neretvanski« ili »Neretljanski«. Nadalje nije precizno rečeno, kad se veli, da »ostrva imaju dinarski pravac pružanja«, jer ga srednjodalmatinska skupina otoka Brač, Hvar, Vis, Šćedro, Korčula, Lastovo nema.

Za Alpejske planine u članku se veli: »Najpoznatije planine su Triglav — 2863 m, Škratica i Jalovec. Njima pripadaju takođe Karavanke i Kamniški Alpi. Na ovim planinama bila je u diluvijumu razvijena glacijacija...«. Ako već planine dijelimo

na skupine, onda nije logično, da se usporo sa skupinama Karavanki i Kamniških Alpa nabrajaju pojedini vrhovi treće, triglavske skupine. (Podjelu Alpa vidi A. Melik, n. d. str. 295.). Osim toga na tim planinama glacijacija nije bila samo u diluvijumu nego je ima djelomično još i danas. Nije Postojnska pečina ni Skočjanska, kako se opetovano nazivaju, nego Postojnska i Skočjanska. Među tiskarskim griješama ponavlja se i kastrifikacija mjesto karstifikacija (pretvaranje u krš, slovenski zakrasevanje). Za Prokletije pisac navodi, da je najviši vrh tog sistema Daravica (2656 m) što nije točno, nego je najviši vrh Maja Jezerce u Albaniji (2694 m). Trebalo je, dakle, dodati »na jugoslavenskoj strani«. (Stanovništvo na Prokletijama naziva taj vrh Đerovicom). Nije planinski vrh Grintavec nego Grintovec (često se griješi i na kartama).

U poglavlju hidrografije također ima nejasnoća i netočnosti. Što znači na pr. rečenica: »Jadransko more nikad ne miruje? Nadalje se u članku veli: »Neretva koja se deltasto uliva u Jadransko More probijajući se kroz kanjone Čvršnicu i Prenj...« Kanjon imaju Tara i Piva, ali ne postoji kanjon Čvršnica i Prenj, nego je to prodor Neretve, čija dolina teče između Prenja na istoku i Čvršnice na zapadu.

U slijedećim je pak rečenicama niz stručnih i tiskarskih griješaka: »Zrmanja koja protiče kroz Novigradsko i Karansko Jezero (najveći vodopad na njoj je Kravlji Brod) u Istri«. Novigradsko i Karinsko (ne Karansko) more (ne jezero) su u Dalmaciji (ne u Istri)! Zatim: »U Jadransko More ulivaju se i Morna, Lita, Raša i Soča sa pritokama Idrijom i Vipavom, kao i kraće reke — Rečina kod Rijeke, Dubrovačka Rijekica i druge«. Rijekica Lita ne postoji. Ako je pisac pod Litom mislio na Lim onda navod nije točan. Nije, međutim, spomenuta Dragonja (granična rijeka između hrvatskog i slovenskog etničkog područja). Rijeke crnomorskog sliva, koje utječu u Dravu i Savu, i njihovi pritoci još više manjkaju u popisu. Nema Dravinje, Pesnice, Vučice, i dr., pa čak ni Dobre i Mrežnice (četverorječje oko Karlovca), dok se negdje navode i pritoci, koji imaju potočni značaj, kao n. pr. Erenik, Klina, Istok (vode Lima). Je li moguće napraviti tablicu »Najvažnije rijeke u Jugoslaviji« (str. 48.) i u nju ne uvrstiti Soču? A svakako je krupan propust, što se u odsjeku o rijekama nisu spomenuli energetski izvori naših voda (Posočja, Save, Drave, Neretve, Radike i t. d.), na

kojima se izgrađuje naš planski gospodarski preobražaj.

Za jezera se u članku veli: »U Jugoslaviji ima mnogo jezera...« To se može reći za Finsku, ali za našu zemlju je pretjerano. Među ledničkim jezerima spominju se Plavsko, Bledsko »i neka druga«. Ne može se u takvom prikazu ni u kom slučaju izostaviti najveće, Bohinjsko jezero, a niti Trnovačko jezero ispod Magliča. A Triglav nema 7 jezera (iako se često tako kaže) ili 5, kako je navedeno u tablici na str. 49., nego 12. U opisu Ohridskog jezera nije smjela izostati najvažnija osebina jednog od najstarijih jezera u Evropi, njegov preostali životinjski svijet iz tercijara, koji se nigdje drugdje nije održao. A nije smio izostati niti bar kratak osvrt na neobičnu tektoniku čuvenih Plitvičkih jezera. Naše najizrazitije jezero tipa kriptodepresije nije Vransko jezero u Dalmaciji, nego jezero istoga imena (Vransko) na otoku Cresu. Svičko ponsko jezero (Svica) u članku se pogrešno naziva Svidsko. Koliku površinu ima jezero Palič? Na jednom mjestu stoji 6,96 km², a nekoliko redaka dalje stoji da ima 4,20 km². Dalje se reda niz tiskarskih griješaka: nije Trebižet (rijeka u Hercegovini) nego Trebižat, ne Crničko jezero nego Crmničko, ne Denovičko jezero nego Đerovičko, u Dravu ne utječe Zinja nego Zilja i t. d.

U drugom izdanju ili u daljnim svescima morat će se ti nedostaci ispraviti, a treba svakako bolje pripaziti i na slagarske pogreške, od kojih su neke kardinalne (na pr. u članku o agrarnoj reformi (str. 476.) za oduzete zemljišne posjede crkvenim ustanovama navedena je granica od 100 ha, dok sam zakon propisuje 10 ha, i t. d.

Još jedna geografska primjedba redakciji. U člancima moraju imena naselja imati isti oblik, kakav imaju u narodu, odnosno na geografskim kartama. Kao primjer navodimo Bijelo Brdo kod Osijeka, koje se u članku i crtežu navodi kao Belo Brdo (str. 318. i 320.), što može dovesti do zabune.

Pošto je priručnik izdanje dokumentacionog značaja, potrebno je kod reprodukcija slika (arheoloških nalaza, umjetničkih slika, plastika i sl) uvijek naznačiti veličinu, jer nije svejedno, da li je na pr. otkrivena vaza ili statua visoka 10 cm ili je naravne veličine (što se iz same reprodukcije slike ne vidi).

S antropogeografskog stajališta htjeli bismo se osvrnuti i na članak »Jugoslavenski iseljenici«.

Nakon uvoda, u kome se navode područja našeg iseljavanja, članak obrađuje ova poglavlja: 1. Socijalno-društveni uzroci emigracije, 2. Broj iseljenika, 3. Zemlje, u kojima žive naši iseljenici, 4. Život i rad naših iseljenika u nekim prekomorskim zemljama, 5. Povratak naših iseljenika i 6. Staranje naše narodne vlasti o iseljenicima.

U jednom ovako kratkom članku (2 stranice) teško je bilo dati opsežniji i temeljitiji prikaz s podacima, koji bi mogli služiti za dokumentaciju. Osim toga potpuno pouzdanih i temeljitih podataka i nema (i sve što dalje idemo, sve će se teže dolaziti do njih). O tom pitanju postoji omašna literatura kod nas. Bilo je i manje više ozbiljnih pokušaja da se dođe do što točnijeg pregleda stanja naših iseljenika, i ti su podaci često znatno divergirali u broju. Ovdje ne bi bilo mjesta da ih nabrajamo, spomenut ćemo samo jedan najnoviji prikaz jednog dijela naših iseljenika, i to slovenskog podrijetla. U njemu se konstatira, da su izvori, koje je bilo moguće konzultirati, oskudni, a dobiveni podaci iz raznih, pa i službenih, mjesta nesigurni i često protivrječni. Zato i sam broj od jednog milijuna iseljenika prve generacije i jednog i pol milijuna s potomcima — kako je navedeno u Priručniku — treba kritički promatrati kroz prizmu dosada objavljenih statistika.

Najbolje su u tom članku obrađena poglavlja, za koja su se podaci mogli crpiti u zemlji, odnosno preko naših predstavništava u tim državama, a to su kratki, opći prikazi privrednog i kulturnog života naših iseljenika u nekim prekomorskim zemljama. (Nažalost, ni taj prikaz ne obuhvaća sve zemlje našeg useljavanja, pa ni sve one, u kojima postoje naša diplomatska i konzularna zastupstva, nego samo pet država: Australiju, Kanadu, Braziliju, Argentinu i USA. Nije čak navedena ni republika Čile, gdje naši iseljenici uživaju naročito u privredi vrlo velik ugled. (Jedno od reprezentativnih šetalista u Valparaisu nosi naziv »Paseo Jugoslavo«).

Iscrpnije je obrađena akcija oko povratka iseljenika te pothvati i zakonski propisi, koje je donijela FNRJ u korist povratnika. (Ovo posljednje poglavlje ima dokumentarni značaj).

Članak u cjelini ipak kao da nije prošao jedinstvenu redakciju, jer ima osjetljivih nedostataka. Na pr. u pitanju naših

organizacija u USA stoji ovo: »Najveća organizacija naših iseljenika u SAD broji preko 95.000 članova i ima imovinu od preko 14.000.000 dolara«. A malo niže od toga opet piše: »Najveća naša iseljenička organizacija u SAD jeste Hrvatska bratska zajednica, koja s podmlatkom broji preko 100.000 članova (od toga oko 10.000 Srba) i ima kapital od 17.000.000 dolara«. Oba ova različita podatka odnose se na istu organizaciju (HBZ), koja danas ima preko 103.000 članova organiziranih u 612 odsjeka, što se nalaze u 33 od 48 država USA i u Kanadi.

O. Lahman

WEBSTER'S GEOGRAPHICAL DICTIONARY. A dictionary of names of places with geographical and historical information and pronunciations. Izdanje Merriam Co., publishers, Springfield, Mass., U. S. A.

U poznatoj američkoj zbirci Websterovih izdanja izašao je početkom 1950. god. jedan od najpotpunijih i najnovijih geografskih priručnika. To je zapravo geografski leksikon za regionalnu geografiju, u kom su dati geografski, a također i kraći historijski podaci za pojedine zemlje, pokrajine, geografske regije i mjesta. Usto je osobita pažnja poklonjena naznaci pravih izvora.

U uvodu tog leksikona na 31 strani, pred predgovora glavnog urednika John P. Bethela, gdje su navedeni konsultanti za izgovor imena u pojedinim jezicima (za našu zemlju i Bugarsku Mr. Anthony Joseph Klančar of Portland, Oregon), date su detaljne upute za upotrebu i izgovor kao i kratice, česti geografski termini na raznim jezicima i kratak prikaz raznih kartografskih projekcija i izrade karata. Sam tekst priručnika obuhvaća 1293 stranice velikog 8° formata. Na kraju su date 24 historijske i geografske karte u bojama, dok je broj geografskih jednobojnih (crnih) karata u tekstu vrlo velik.

Djelo je izašlo vrlo ukusno opremljeno u dosta raskošnom izdanju. Radi lakše upotrebe i kod zatvorene knjige pojedina su slova alfabeta odvojena i označena.

Svaki će geograf naći pri radu mnogo iscrpnih i novijih podataka i činjenica, ali se u spomenutom djelu nalaze i neke veće manjkavosti i netočnosti, na primjer u podacima o našoj zemlji, za koje se nadamo da će u novom izdanju biti ispravljene i nadopunjene, kao što je mnogo toga ispravljeno u novom (1950. g.) izdanju velikog engleskog atlasa »The advanced Atlas of modern Geography« — John Bartholo-

¹ S. Ljopglavšek-Rakovec, Slovenski iseljenici Geografski vestnik, XXII-1950, Ljubljana, 1950).

mew, M. C. Direktor The Geographical Institute Edinburgh — u usporedbi s izdanjem od 1947. g.

Mi ćemo i Websterov priručnik ocijeniti u prvom redu s obzirom na naš teritorij. Što se tiče izgovora naših imena, mogli bismo biti prilično zadovoljni, a također i s obzirom na neke podatke o našim krajevima i mjestima. Moramo napomenuti, da su izneseni podaci i za brojna naša manja mjesta, što je za pohvalu s obzirom na svjetski značaj Websterova geografskog leksikona. Također je dobar članak o Jugoslaviji, iako bi mogao biti nešto opširniji, a historijski podaci potpuno. Uz članak se nalazi na preko pola stranice karta Jugoslavije s označenim granicama Narodnih republika.

Od krupnijih pogrešaka s našega područja spomenut ćemo slijedeće: U članku o Dalmaciji (na str. 278.) iznosi se da je od 1945. god. priključena N. R. Bosni i Hercegovini i N. R. Crnoj Gori. Dosljedno tome i u podacima o Zadru i Splitu navedeno je da su morske luke u N. R. Bosni i Hercegovini. To je navedeno i za otok Korčulu i za neke druge otoke i mjesta, dok ta velika pogreška nije učinjena na pr. kod Dubrovnika. Dalje, Karlovac je industrijski grad u Sloveniji, a Bihać u Hrvatskoj. Krk je 1920. god. »okupirao« D'Anunzio, a Rijeka (nalazi se pod Rieka) oslobođena je istom 1947. (od 1947. luka u Hrvatskoj, SZ Jugoslavija; vjerojatno uzima godinu ugovora s Italijom). Varaždin su u II. svjetskom ratu okupirale talijanske čete, Kranjska i Kranj obrađeni su netočno, i to pod imenom Carniola. Za

iste pojmove postoji talijansko i njemačko ime, a slovensko nikako. Celje je također manjkavo obrađeno. Tuzla je 50 milja sjeveroistočno od Sarajeva, a s područja N. R. Srbije manjkaju neka veća i važnija mjesta (Arandelovac, Mladenovac, Obrenovac, Negotin i t. d.), dok su druga manja spomenuta.

Takvih i još većih pogrešaka često nalazimo u stranim izdanjima. Tako na pr. u bogato opremljenoj »Encyclopédie géographique du XX-e siècle« (tekst i atlas) — urednici R. Ozouf i M. Rouable, izdanje Fernand Nathan, Paris 1950, strana 133.— 134. u tekstu, pored krivog broja stanovnika Jugoslavije (14 mil.) kod nabrojanih središta nije uopće spomenut Zagreb, dok Split stalno navode kao Splitz, Zadar kao Zara, Rijeku kao Fiume i t. d. Kanal, koji spaja Dunav i Tisu, zove se Franje Josipa (djelo izašlo 1950. g.).

Strana izdanja, osobito atlas, najčešće griješe u tome, što nazive za brojna naša mjesta i predjele daju samo na njemačkom i talijanskom jeziku, i to i onda, kada izdanja nisu na tim jezicima.

Nadamo se, da će toga, kao i grubih pogrešaka biti u daljnjim izdanjima sve manje, jer naše karte, atlas i publikacije, kojih se sada sve više izdaje, pružit će stranim stručnjacima ispravne podatke i orijentaciju. Gdje kada bi bilo potrebno upozoriti izdavače na veće griješke sa svrhom, da se čim prije isprave, jer su takvi priručnici vrlo rasprostranjeni i mnogi se od njih upotrebljavaju u cijelom kulturnom svijetu.

N. Peršić

KARTOGRAFIJA

ATLAS OVER DANMARK. I. Landskabsformerne. Redaktor N. Nielsen. Izdalo Kraljevsko geografsko društvo Danske, København 1949.

Prvi svezak Atlasa Danske ima veliki format (55×38, str. 31, sa 2 karte u prilogu) i popratni tekst (8°, str. 129). Kao što se iz naslova vidi, ovaj prvi dio obrađuje geomorfologiju. Autor je A. Schou, docent iz Københavna.

Poslije uvoda, u kome su objašnjeni simboli, atlasni dio daje veoma lijepu fizičku kartu Danske 1:750.000. Zatim slijede brojni blokdiagrami tipičnog glacialnog reljefa upoređeni s otiscima danskih topografskih karata. Zadržuje egzaktnost danskih topografskih karata (1:20.000 i 1:30.000). Osobitu pažnju zaslužuje s obzirom na metodu i tehniku

izrade veoma uspješna geomorfološka karta 1:750.000. Ta je karta ne samo glavni dio ovog sveska atlasa, već i — koliko nam je poznato — jedna od najuspješnijih te vrsti. Dalje su dati karakteristični primjeri akumulacionih glacialnih ravni, obalskih nizina, preinake glacialnog reljefa, oblika u baznim stijenama (granit i bazalt), razni tipovi obala, obalske akumulacije, kraški reljef i na kraju, paleogeografska evolucija Danske.

Popratni tekst daje objašnjenja i fotografske ilustracije za objekte, koji su u atlasu grafički predstavljeni. Veoma dobre i brojne fotografije omogućavaju, da jasno uočimo objekte i tako pratimo izlaganja. Popratni tekst je na engleskom (svakako za inostranstvo), a natpisi u atlasu na danskom i engleskom.

Atlas Danske predstavlja odlučan korak naprijed u smjeru, kojim se pošlo u posljednjim stručnim atlasima (Atlas Francuske, Njemački atlas Srednje Evrope i dr.). Ovaj smjer smatra kartu kao sintetičko sredstvo geografskog izražavanja. Riječ, crtež i fotografije daju detaljna objašnjenja, tako da ova metoda omogućava upoređivanje različitih sredstava izražavanja, i ocjenu, kako se ona međusobno dopunjuju i koliko su jedno drugome potrebni. Prvi svezak Atlasa Danske predstavlja primjer, kako treba kartu geografski shvatiti. Pored ovog metodološkog značenja, atlas predstavlja prvorazredno vrelo za proučavanje, u prvom redu glacialnih i s njima povezanih drugih oblika. S obzirom na originalno i naučno shvatanje modernog atlasa osobito nas zanima, kako će taj princip biti proveden kroz druge geografske elemente. J. Roglić

SCHWEIZERISCHER MITTELSCHULATLAS. Deveto, jubilarno izdanje 1898.—1948. U redakciji prof. Ed. Imhofa izdao Savjet kantonalnih nastavnih direktora. Tisak: Art. Institut Orel Füssli A. G., Zürich.

Ovaj veoma uspješni atlas zaslužuje najveću pažnju zbog originalne redakcijske koncepcije, bogatog sadržaja i tehničke grade.

Suprotno uobičajenom rasporedu gradiva u školskim atlasima švicarski atlas počinje sa Švicarskom. Nastavlja alpskim zemljama, Francuskom i vodi nas dalje kroz Evropu, Aziju, Afriku, Atlantski ocean, Amerike, polarne krajeve, Tih ocean. Napokon je dana serija preglednih karata svijeta, na kojima su predstavljeni različiti geografski elementi. Ovaj induktivni put u atlasu konsekventno je proveden.

Švicarsku obrađuje prvih 29 stranica. Poslije lijepe karte 1:200.000 središnjeg i historijskog područja Švicarske dani su otisci područja Luzerna i okolice u različitim mjerilima švicarskih topografskih karata (1:10.000, 1:25.000, 1:50.000 i 1:100.000). Slijede tektonske, geološke i petrografske pregledne karte Švicarske. Serijom otisaka sa švicarskih topografskih karata 1:50.000, 1:100.000 i pregledne karte 1:200.000 predstavljeni su karakteristični švicarski pejzaži i naselja. Nakon fizičke karte Švicarske 1:1.000.000 imamo klimatske karte, kartu administrativne podjele (1:1.000.000), ekonomske karte, karte vjera i jezika i tipova naselja.

U seriji preglednih karata (str. 30—82) evropskih zemalja naročita je pažnja posvećena područjima, koja su u susjedstvu sa Švicarskom. Ali i ovdje se nastavilo induktivnim putem, tako da su pregledne karte Evrope tek na kraju (str. 72—82). Najviše je karata u mjerilu 1:4.000.000, ali zbog sadržajnih i tehničkih razloga moralo se od toga odstupati.

Kod vanevropskih područja (str. 83 do 131) napuštena je metoda prvog dijela, jer su najprije dane pregledne karte, a onda posebna područja. Ovo pokazuje, kako se induktivni način, makoliko on metodički bio bolji, može teško u praksi provesti. Da bi učenik lakše ocijenio smanjenje mjerila redovito je u uglu predstavljena Švicarska u istom mjerilu.

Zatim slijede (str. 132—141) pregledne karte svijeta, na kojima su predstavljeni glavni fizički i ekonomski elementi.

Posljednja tri lista (142—144) predstavljaju glavne podatke o Zemlji kao nebeskom tijelu, o sunčanom sustavu i nebu.

Sadržaj je ovog atlasa ne samo veoma bogat već i vrlo originalan. Brojne su dopunske karte raznih krajina u pojedinim zemljama. Napušteno je banalno iscrtavanje planova glavnih gradova, već su birana i karakteristična područja, a nastojalo se, da dođe do izražaja geografski položaj raznih mjesta. U ovom atlasu nalazimo posebne karte, koje kao da smo željeli vidjeti na pr. donja Seina, ušće Rhône, Antwerpen sa ušćem Schelde, polderi srednje Holandije, karakteristični kraški pejzaž oko Postojnskih vrata, ušće Poa sa okolnim lagunama; nalazimo lijepe primjere skandinavskih pejzaža i mnoge druge. Osobito bogatstvo atlasa čine potpuno originalne karte fizičkih i ekonomskih elemenata.

No naročita je odlika ovog atlasa njegova izvanredna tehnička izrada. Boje su ukusno i prema svrsi birane. Sve je jasno i čitljivo otisnuto, tako da se sadržaj bez poteškoća čita. Nazivi su ispisani najpažljivije i veoma uspješno. Osobito treba istaći reprodukcije švicarskih topografskih karata, na kojima je reljef predstavljen kosim sjenčanjem. Na njima dolazi do potpunog izražaja treća dimenzija. Pri tome nema nikakve poteškoće u čitanju sadržaja. Neobičan je i, smatramo, manje uspio pokušaj, da se na ovaj način predstavi pregledna fizička karta Švicarske (1:1.000.000). Na njoj Alpe izgledaju relativno niske, a planinski niz isprekidan.

Nažalost, i u ovom odličnom djelu potkrale su se grube griješke. Etnička karta Evrope, a osobito ona jugoistočne, rađena

je površno i netočno. Na našoj obali još uvijek ima talijanskih naziva. Nisu sigurni ni podaci na ekonomskim kartama, što je i shvatljivo, jer se do njih teško dolazi.

Odličan papir i dobar tisak omogućili su potpuno uspješno iskorišćavanje obih stranica. Kako po svojoj koncepciji, tako još više po izradi i opremi predstavlja ovaj atlas ne samo velik uspjeh već i daleko najbolje što postoji u ovoj vrsti svjetske literature. J. Roglić

KITIRO TANAKA: The Relief contour method of Representing topography on maps. Geographical Review, Sv. 3, str. 444-456, sa 9 crteža, 3 fotografije i 2 karte, New York 1950.

Ideja, da se pomoću osvijetljenih i osjenjenih izohipsa plastično prikaže reljef — nije nova. U Engleskoj su već g. 1860. tiskane takve karte, ali je pokušaj ubrzo napušten zbog »terasastog« izgleda reljefa.

Profesor Kitiro Tanaka iz Fukuoke uočio je slabe strane prvih pokušaja i pronašao metodu, pomoću koje je izbjegao »terasasti« izgled reljefa, koji su davale izohipsne linije jednake debljine bez obzira na količinu rasvjete.

Pisac je uzeo u obzir osjetljivost ljudskog vida, izračunao količinu osvijetljenja i osjenjenja svake točke na površini reljefa i to izrazio različitim debljinama izohipsnih linija.

Tom metodom postizava se vrlo živa slika reljefa, a da se pritom ne gubi bitni karakter izohipse.

Reljef je osvijetljen pod kutom od 45°, ali ne sa svjeverozapada, kao što mi prakticiramo, nego sa jugoistoka. Mnogo lakše čitamo reljef, ako kartu okrenemo za 180°, t. j. tako da sjene padaju prema nama.

Debljina izohipsne linije određena je kosinusom horizontalnog kuta, što ga zatvara smjer izabrane rasvjete sa nagibom zemljišta. Debljina izohipsne linije bit će maksimalna, ako je taj kut 0° ili 180°, a minimalna, ako je taj kut 90°.

Izbor te maksimalne debljine donekle je ovisan o gustoći izohipsa, potenciranju ili redukciji, koju dotični reljef zahtijeva.

Da bi uočili prednosti te metode, autor za isto područje upoređuje kose i vertikalne avionske snimke, službenu topografsku kartu i topografsku kartu izradenu njegovom metodom. Na karti, izradenoj predloženom metodom, reljef je izvanredno plastičan i dojam prijatan. Ova je me-

toda naročito pogodna za prikazivanje japanskog vulkanskog područja. Istina, nomenklatura i drugi podaci zbog sive podloge teže se čitaju.

Kad čovjek proučava matematičke izvode teoretske baze te metode, dobiva dojam, da je vrlo komplicirana, ali ostaje iznenađen, kad vidi, kako se te, naoko komplicirane izohipsne linije, mogu uz vrlo malo vježbe lako, jednostavno i brzo nacrtati. Potrebno je samo ravno pero za crtanje, kojega širina mora odgovarati izračunanoj maksimalnoj debljini izohipsne linije. Za čitavo vrijeme crtanja pero treba stalno držati u fiksiranoj orijentaciji, t. j. paralelno s izabranim smjerom rasvjete i pritom se treba služiti bijelom bojom za crtanje osvijetljenih, a crnom bojom za crtanje osjenjenih izohipsnih linija.

Reprodukcija se može izvesti u polutonovima, ali autor predlaže upotrebu dviju ploča za tisak, da bi se postigla bolja slika. Jedna bi ploča predstavila neutralnu sivu boju, na kojoj su osvijetljene izohipsne linije ostale kao bijela površina papira, a druga bi bila za osjenjene izohipsne linije i za druge detalje. Autor ukazuje na važnost bjeloće papira, intenziteta neutralne sive boje i kvaliteta boje osjenjenih izohipsnih linija. Sve te faktore matematički je formulirao i predstavio tabelama.

Matematički izvodi obeshrabruju, ali zato jednostavnost, lakoća crtanja i izvanredna plastičnost reljefa oduševljavaju.

V. Vičić

WORLD CARTOGRAPHY, sv. I, str. 107, Ujedinjene nacije, Odjel za socijalna pitanja, New York 1951.

S ovim sveskom počinje izlaziti novi godišnjak Ujedinjenih nacija. Velika međunarodna organizacija želi da pridonese razvoju moderne kartografije i njenih metoda i međunarodne suradnje na tom polju. Pod kartografijom se ovdje razumijeva izrada svih vrsta karata »uključujući sve radnje od terenskog snimanja do konačnog tiska«. Zbog toga će se u ovoj publikaciji raspravljati o pitanjima iz geodezije, topografije, aerofotografije, fotogrametrije, geomagnetizma, hidrološkog i geološkog snimanja i t. d. Godišnjak ima četiri dijela.

U prvom se dijelu raspravlja o općim pitanjima. R. H. Randall i A. Y. Sweet, dva stručnjaka iz ureda predsjednika USA, iznose na osnovu iskustva značenje kartografije za unapređenje narodnog bogatstva.

Drugi dio, koji daje tehnička obavještenja i rasprave, donosi u ovom svesku četiri rasprave. W. Schermerhorn ukazuje na važnost terestričke mreže u aerosnimanju. G. D. Whitmore i M. M. Thompson iz topografskog odjela Amer. Geological Survey iznose novine u aerosnimanju i izradi karata. C. A. Burmister daje podatke o elektronskim aparatima za snimanje i lokaliziranje. Napokon je objavljen službeni izvještaj o napretku u kartografskim spravama i metodama USA.

U trećem dijelu su izvještaji o aktivnosti u pojedinim zemljama. Ovaj svezak donosi opći izvještaj o kartografiji u Americama, zatim pojedinačne izvještaje o Braziliji, Kanadi i USA.

U četvrtom dijelu dana je novija kartografska bibliografija.

S obzirom na pregledan način uređivanja i obilna vrela obavještenja ova će publikacija biti od najveće koristi za napredak kartografije i korisno poslužiti svima, koji se za kartu zanimaju. J. R.